POLIROM

Mendel Singer este un dascăl de ţară, un evreu rus care-şi câştigă traiul lămurindu-le copiilor din satul său învăţăturile Torei şi literele alfabetului. Mendel se roagă în fiecare zi, urmează îndeaproape cuvântul Domnului şi ocoleşte cu încăpăţânare sfatul rabinului. Mendel, precum Iov, personajul biblic, are o familie numeroasă: doi băieţi ameninţaţi să fie luaţi în armată, un mezin bolnav, de care mama nu se mai poate despărţi, şi o fată de măritat, Miriam, care e pe cale să aducă afurisenia asupra familiei îndrăgostindu-se, culmea necuviinţei, de-un cazac. Când, fugind de armată, unul dintre băieţi descoperă tărâmul american, speranţa începe să renască în sufletul lui Mendel. America este salvarea de la ruşine, de la sărăcie, este locul binecuvântat de Dumnezeu unde soarta robului

său se va schimba. Preţul visatei fericiri este o lungă călătorie, în care raiul atât de râvnit capătă feţe neaşteptate, greu de închipuit.

ESENŢIAL

Autori consacraţi, cărţi importante din literatura lumii.

Joseph Roth, *Hiob*

© 22013 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română

Această carte este protejată prin Copyright. Reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea prin orice mijloace şi sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: *Un evreu rus*, Bain News Service, 1910, Biblioteca Congresului SUA

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iaşi, B-dul Carol 1 nr. 4; P.O. BOX 266, 700506 Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, al. B3A, sc. 1, el. 1, sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15 – 728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

ROTH, JOSEPH

Iov / Joseph Roth; trad. din lb. germ. de Gheorghe Nicolaescu.

— Iaşi: Polirom, 2013

ISBN prinţ: 978 – 973 – 46 – 3950 – 2 ISBN ePub: 978 – 973 – 46 – 4064 – 5 ISBN PDF: 978 – 973 – 46 – 4065 – 2
I. Nicolaescu, Gheorghe (trad.)
821.112.2 (436) – 31 = 135.1 Printed in ROMÂNIA
Joseph Roth
Iov
Romanul unui om simplu
Traducere din limba germană de Gheorghe Nicolaescu
POLIROM
2013

PARTEA ÎNTÂI

I

Cu mulţi ani în urmă trăia la Zuchnow un om pe nume Mendel Singer. Blând, smerit şi umil, el era un evreu cât se poate de obişnuit. Practica modesta îndeletnicire de învăţător. În propria-i casă, în fapt o bucătărie ceva mai încăpătoare, le mijlocea copiilor cunoaşterea Bibliei. Îşi ţinea lecţiile cu sârguinţă, fără vreo mare izbândă. Sute de mii înaintea lui trăiseră şi dăduseră lecţii la fel ca el. Asemenea făpturii sale, neînsemnat îi era şi chipul palid, încadrat în întregime de negrul comun al bărbii. Din pricina mustăţii, gura nu i se mai vedea. Avea ochii mari, negri şi apatici, pe jumătate ascunşi sub pleoapele grele. Pe cap purta o căciulă din rips de mătase neagră, un material din care se fac uneori cravate ieftine şi demodate. Trupul îi era acoperit de îndătinatul caftan evreiesc; îi trecea peste genunchi şi, când Mendel Singer îşi grăbea pasul pe uliţă, poalele îi fâlfâiau şi se izbeau cu pocnituri regulate de carâmbii cizmelor înalte de piele.

Singer părea să aibă puţin timp, o sumedenie de lucruri neîngăduind nicio amânare. Negreşit, viaţa lui era mereu grea, iar uneori devenea chiar un chin. Trebuia să îmbrace şi să hrănească o femeie şi trei copii (pe al patrulea, aceasta îl purta în pântece).

Dumnezeu dăruise coapselor sale rodnicie, inimii

linişte şi mâinilor sărăcie. Nu avea aur să cântărească şi nici bancnote să numere. Şi totuşi, viaţa i se scurgea neîncetat către un ţel, asemenea unui pârâiaş ce-şi poartă puţinătatea apei printre malurile abia conturate. În fiecare dimineaţă, Mendel îi mulţumea lui Dumnezeu pentru somn, pentru ceasul când se trezise şi pentru ziua gata să înceapă. La asfinţitul soarelui, se mai ruga o dată. Când licăreau primele stele, îşi făcea rugăciunea a treia. Iar înainte de culcare, mai şoptea în grabă, cu buze ostenite, dar pline de râvnă, încă o rugăciune. În somn nu avea niciun vis. Conştiinţa îi era curată. Sufletul – nevinovat. Nu avea ce să regrete şi nu exista nimic după care să fi tânjit. Îşi iubea femeia, aflându-şi într-însa desfătare. Cu o foame sănătoasă, îşi lua mesele grăbit. Pe cei doi fii ai săi, Ionas şi Şmarie, îi bătea pentru că nu erau ascultători, dar pe cea mai mică dintre odrasle, pe fiica sa Miriam, o alinta deseori. Ea avea părul negru ca al lui şi tot ca el avea ochi negri, apatici şi blânzi. Vădită îi era delicateţea trupului, iar încheieturile fragile. O tânără gazelă.

Mendel Singer avea doisprezece elevi, copii de şase ani, pe care îi învăţa să citească şi să memoreze Biblia. Fiecare din cei doisprezece îi aducea în fiecare vineri douăzeci de copeici. Erau singurele lui venituri. Nu avea decât treizeci de ani. Dar perspectivele sale de a câştiga mai mult erau neînsemnate, poate chiar inexistente. Crescând, elevii mergeau la alţi învăţători, mai înţelepţi. Viaţa se scumpea de la an la an. Recoltele erau din ce în ce mai slabe. Morcovii. Se subţiau, ouăle erau seci, cartofii îngheţaţi, supele apoase, crapii subţiri şi păstrăvii scurţi, raţele slabe, gâştele tari, iar găinile – o nimica toată.

Aşa se jeluia Debora, femeia lui Mendel Singer. O muiere, nu alta – uneori, parcă intra dracul în ea. Trăgea cu ochiul la bogăţia celor avuţi şi îi invidia pe negustori din pricina câştigului lor. În ochii ei, Mendel Singer era mult prea neînsemnat. Îi reproşa copiii, chiar şi pe cel din pântece, scumpetea, banii puţini şi adesea chiar vremea proastă. Vinerea freca podeaua până se făcea galbenă ca şofranul. Umerii ei laţi zvâcneau înainte şi-napoi în acelaşi

ritm, mâinile puternice frecau şi-ntr-o parte şi-ntr-alta fiecare scândură, iar unghiile se strecurau în golurile dintre scânduri, scoţând mizeria neagră, pe care apa aruncată dintr-o căldare o înlătura apoi cu totul. Se târa asemenea unui munte lat, înalt şi mişcător prin camera goală, văruită în culori sinilii. Afară, în faţa uşii, stătea la aer mobila: patul din lemn maroniu, saltelele din paie, o masă bine rindeluită, două bănci lungi şi înguste, de fapt, nişte scânduri orizontale bătute în cuie pe câte alte două, verticale. De îndată ce primele umbre ale serii se atingeau de ferestre, Debora aprindea lumânările din sfeşnicele de alpaca, îşi împreună mâinile în faţă şi începea să se roage. Bărbatul ei venea acasă îmbrăcat în negru mătăsos, podeaua lucea în faţa lui galbenă ca soarele topit, chipul îi strălucea mai alb decât de obicei, barba era mai neagră decât în zilele săptămânii. Se aşeza, cânta un cântecel, apoi părinţi şi copii sorbeau supa fierbinte, zâmbeau cu faţa în farfurie, fără să scoată vreun cuvânt. În cameră se făcea cald. Căldura ieşea din oale, castroane şi trupuri. Lumânările ieftine din sfeşnicele de alpaca nu rezistau şi începeau să se îndoaie. Picături de stearină se scurgeau pe faţa de masă cărămizie cu carouri albastre, întărindu-se numaidecât. Deschideau fereastra, lumânările parcă prindeau curaj şi ardeau în pace până se terminau. Copiii se culcau pe sacii de paie din preajma sobei, părinţii mai zăboveau urmărind cu priviri solemne şi îngrijorate ultimele flăcări mici şi albastre ce se înălţau zimţate din golurile sfeşnicelor, retrăgându-se apoi încet. Limbi de foc jucând tremurat. Stearina se umfla, dâre subţiri şi albastre de fum se ridicau dinspre resturile arse ale fitilului către tavan.

— Ah! ofta femeia.

— Nu ofta! o dojenea Mendel Singer.

Tăceau.

— Să mergem la culcare, Debora! poruncea el.

Şi începeau să murmure o rugăciune de seară.

Aşa începea sabatul la sfârşitul fiecărei săptămâni, cu tăcere, lumânări şi cântări. Douăzeci şi patru de ore mai

târziu, se cufunda în noaptea din faţa coloanei cenuşii a zilelor săptămânii, o sarabandă a ostenelilor. Într-o zi fierbinte din toiul verii, la cel de-al patrulea ceas al după-amiezii, Debora născu. Primele ei ţipete se izbiră de cântecul celor doisprezece învăţăcei. Plecară cu toţii acasă. Începea o vacanţă de şapte zile. Mendel avea acum încă un copil, al patrulea, un băiat. Opt zile mai târziu a fost tăiat împrejur şi i s-a dat numele de Menuhim.

Menuhim nu avea leagăn. Se balansa în mijlocul camerei într-un coş împletit din nuiele de salcie, prins cu patru frânghii de un cârlig bătut în tavan, asemenea unui candelabru. Mendel Singer atingea din când în când uşor, nu fără dragoste, coşul atârnat, care numaidecât începea să se legene. Uneori mişcarea aceasta îl liniştea pe sugar. Alteori însă nimic nu-i potolea pofta de a scânci şi ţipa. Glasul lui cârâia printre glasurile celor doisprezece învăţăcei, sunete profane, dizgraţioase printre sfintele versete ale Bibliei. Debora se urca pe un scăunel şi îl lua pe sugar afară. Albi, grei şi imenşi, sânii i se revărsau din bluza descheiată, atrăgând cu toată forţa privirile băieţilor. Parcă pe toţi cei de faţă îi alăpta Debora. Propriii ei copii mai mari se adunau în juru-i, geloşi şi pofticioşi. Se lăsa linişte. Se auzea plescăitul sugarului.

Zilele deveneau săptămâni, săptămânile se adunau în luni, douăsprezece luni făceau un an. Menuhim continua să bea laptele mamei sale, un lapte subţire şi străveziu. Nu putea să-l înţarce. În a treisprezecea lună a vieţii sale începu să se schimonosească şi să geamă ca un animal, să respire sufocându-se şi să icnească într-un fel încă necunoscut, ţeasta mare îi atârna de gâtul subţire, grea ca un bostan. Fruntea lată se încreţea încolo şi-ncoace ca un pergament mototolit. Picioarele-i erau strâmbe şi fără viaţă ca două arcuri de lemn. Mânuţele uscate se zbăteau şi tresăreau. Gura-i bâiguia sunete de tot râsul. La fiece criză, era luat din leagăn şi scuturat zdravăn de tot până ce faţa începea să i se învineţească şi aproape că nu mai putea respira. Apoi, treptat, îşi revenea. I se punea ceai fierbinte în mai mulţi săculeţi pe pieptul costeliv şi i se

înfăşură gâtul subţire în frunze de podbal.

— Nu-i nimic, spunea tatăl său, e din cauza creşterii!

— Băieţii seamănă cu fraţii mamei. La frate-meu, cinci ani a ţinut! zicea mama.

— O să-i treacă! adăugau ceilalţi.

Până când, într-o bună zi, în oraş izbucni vărsatul de vânt, autorităţile prescriseră vaccinări şi medicii pătrunseră în casele evreilor. Unii se ascunseră. El, însă, Mendel Singer cel drept, nu fugea de nicio pedeapsă a lui Dumnezeu. Aşteptă, împăcat, şi vaccinarea.

Era într-o dimineaţă cu soare fierbinte, când comisia trecu pe uliţa lui Mendel. Ultima în şirul caselor evreieşti era casa lui Mendel. Însoţit de un poliţist cu un catastif mare sub braţ, venea doctorul Soltisiuk, cu mustaţa lui blondă fremătând în mijlocul feţei întunecate, cu un pince-nez cu rame aurite pe nasul înroşit, călcând cu paşi mari, în gamaşe galbene de piele scârţâitoare, şi, din pricina arşiţei, purtându-şi haina lejer peste rubaşca albastră, încât părea că mai are o pereche de braţe, gata şi ele să vaccineze: aşa apăru doctorul Soltisiuk pe uliţa evreiască. îl întâmpinară tânguirile femeilor şi bocetul copiilor care nu reuşiseră să se ascundă. Poliţistul scotea femei şi copii din pivniţe adânci şi poduri înalte, din cămăruţe înguste şi coşuri mari de pai. Soarele revărsa o căldură de cuptor, doctorul asuda. Avea de vaccinat nu mai puţin de o sută şaptezeci şi şase de evrei. În sinea lui, mulţumea lui Dumnezeu pentru fiecare dintre cei fugiţi ori de negăsit. Când ajunse la cea de-a patra dintre căsuţele văruite în culori sinilii, îi făcu poliţistului un semn să nu se mai ostenească prea mult căutând. Pe măsură ce doctorul înainta, ţipetele se înteţeau tot mai mult. Îi veneau în întâmpinarea paşilor. Bocetul celor care încă se mai temeau se unea cu blestemul celor deja vaccinaţi. Obosit şi cu totul descumpănit, când ajunse în odaia lui Mendel, se aşează oftând din greu pe laviţă şi ceru un pahar cu apă. Privirea îi căzu pe micuţul Menuhim. Ridică schilodul în braţe spunând:

— Va fi un epileptic.

Inima tatălui se umplu de teamă.

— Toţi copiii au crampe, se împotrivi mama.

— Nu despre asta e vorba, hotărî doctorul. Poate îl voi face bine. În ochii lui este viaţă.

Vru să ia copilul numaidecât cu el la spital. Debora era gata să încuviinţeze.

— Îl vor vindeca fără să plătim, spuse ea.

Mendel răspunse:

— Linişteşte-te, Debora! Niciun doctor nu-l poate însănătoşi dacă nu vrea Dumnezeu. Să crească printre copiii ruşi? Să nu audă niciun cuvânt sfânt? Să mănânce lapte, carne şi pui prăjiţi în unt, aşa cum se dă la spital? Suntem săraci, dar sufletul lui Menuhim nu-l vând doar pentru că vindecarea lui nu ne-ar costa nimic. Nu te faci sănătos în spitale străine.

Cu un gest eroic, Mendel îşi întinse braţul alb şi uscat pentru vaccin. Dar pe Menuhim nu-l dădu. Hotărî să cheme prin rugă fierbinte ajutorul lui Dumnezeu pentru mezinul său şi să postească de două ori pe săptămână, lunea şi joia. Debora îşi puse în gând să meargă la cimitir şi acolo să implore osemintele strămoşilor să-i pună o vorbă bună pe lângă Cel Atotputernic. Aşa urma să se facă bine Menuhim şi să nu ajungă epileptic.

Şi totuşi, din ziua vaccinului, deasupra casei lui Mendel Singer groaza plutea ca un monstru şi îngrijorarea le răzbătea inima asemenea unui vânt necontenit, fierbinte şi pătrunzător. Debora putea să suspine şi bărbatul ei n-o mai dojenea. Mai mult decât îi era obiceiul, atunci când se ruga, îşi ţinea faţa îngropată în palme, ca şi cum şi-ar fi zămislit nopţi doar ale ei, în care să-şi ascundă spaima, şi totodată întunecimi pentru a-şi afla în ele îndurarea. Căci ea credea, cum era scris, că lumina lui Dumnezeu străluceşte în întuneric şi bunătatea sa luminează în beznă. Crizele lui Menuhim nu încetară. Copiii mai mari creşteau şi creşteau, în urechile mamei sănătatea lor lărmuia răutăcios, potrivnică lui Menuhim cel bolnav. Era ca şi cum copiii cei sănătoşi îşi trăgeau puterea de la cel atins de boală, iar Debora prinsese ură pe strigătele lor, pe

obrajii cei roşii, pe mădularele drepte. Mergea la cimitir pe ploaie şi pe soare. Se izbea cu capul de lespezile de gresie acoperite cu muşchi ce creştea din osemintele părinţilor. Îi chema pe cei morţi, închipuindu-şi că le aude răspunsurile mute, mângâietoare. În drum spre casă, tremura de speranţa că-şi va regăsi fiul sănătos. Nu-şi mai vedea de bucătărie, mâncarea dădea în foc, oalele de lut se spărgeau, tigăile rugineau, paharele cu sclipiri verzui se crăpau cu zgomot puternic, cilindrul lămpii cu gaz se îneca în funingine, fitilul abia mai ardea aproape de capăt, mizeria multor tălpi şi săptămâni acoperea podelele, untura din oală începuse să se topească, nasturii cădeau de la cămăşile copiilor cu zgomot sec, ca frunzele înainte de venirea iernii.

Într-o bună zi, cu o săptămână înaintea sfintelor sărbători (după vară au urmat ploi şi ploile dădeau să se transforme în ninsori), Debora luă coşul în care îşi ţinea fiul, îl acoperi cu câteva pături de lână, îl puse în căruţa cărăuşului Sameşkin şi plecă spre Kluczysk, unde locuia rabinul. Scândura pe care stăteau se balansa deasupra paielor, alunecând la fiecare mişcare a căruţei. Era plină de viaţă şi gata să înceapă a sălta; doar cu greutatea propriului ei trup reuşea Debora s-o ţină fixă. Drumul îngust şi şerpuit era acoperit cu un mâl argintiu-cenuşiu în care se afundau cizmele înalte ale trecătorilor şi pe jumătate şi roţile căruţei. Ploaia învăluia câmpurile, risipea fumul deasupra colibelor răzleţe, măcina cu o răbdare subtilă şi nesfârşită tot ce întâlnea în cale, piatra de calcar crescând ici şi colo asemenea unui dinte alb din pământul negru, trunchiurile tăiate la marginea drumurilor, scândurile înmiresmate puse unele peste altele în faţa intrării curţii cu joagăre, chiar şi basmaua Deborei şi păturile de lână sub care zăcea Menuhim. Nici cea mai mică picătură nu trebuia să-l atingă. Debora socoti că mai avea de mers încă patru ore; dacă ploaia nu înceta, trebuia să oprească la han şi să usuce păturile, să bea un ceai şi să mănânce covrigii cu mac pe care îi luase cu ea, şi ei deja muiaţi. Putea să o coste cinci copeici, cinci copeici pe care

e bine să le foloseşti chibzuit. Dumnezeu era înţelegător; ploaia încetase. În spatele unor frânturi de nori grăbiţi apăru albicios un soare palid, nu mai mult de un ceas; se cufundă apoi definitiv în alt întuneric, şi mai adânc.

Când Debora ajunse, în Kluczysk era noapte neagră. Mulţi oameni descumpăniţi sosiseră mai înainte acolo pentru a-l vedea pe rabin. Kluczysk avea câteva mii de case joase, acoperite cu paie şi şindrilă, o piaţă întinsă pe kilometri întregi asemenea unui lac secat, împrejmuită de clădiri. Căruţele trase acolo te trimiteau cu gândul la epave scufundate; de altfel, minuscule şi fără sens cum erau, se pierdeau în lărgimea cercului dimprejur. Caii deshămaţi nechezau lângă căruţe şi izbeau noroiul vâscos cu copitele lor obosite. Legănându-şi felinarul galben, câte un bărbat mai rătăcea prin noaptea rotundă, vrând să-şi aducă cine ştie ce pătură uitată şi vreun vas zăngănitor cu ceva de mâncare. De jur-împrejur, în miile de căsuţe, erau găzduiţi cei veniţi aici. Dormeau pe priciuri, lângă paturile localnicilor, betegii, gheboşii, paraliticii, nebunii, cretinii, cei bolnavi de inimă, diabeticii, cei purtând cancer în mădulare, cei cu ochii infectaţi cu trahom, femei cu pântecele sec, mame cu copii deformaţi, bărbaţi ameninţaţi cu închisoarea ori milităria, dezertori care se rugau să le reuşească fuga, cei cărora medicii nu putuseră să le fie de ajutor, prigoniţii de lume, dintre cei rău trataţi de justiţia pământeană, oameni cu inima apăsată, oameni suferind de dor, înfometaţi şi sătui, escroci şi oameni cinstiţi, toţi, toţi, toţi…

Debora trase la rudele din Kluczysk ale bărbatului ei. Nu dormi. Toată noaptea stătu ghemuită lângă coşul lui Menuhim, pus în colţ, lângă plită; întunecată era camera, întunecată era şi inima ei. Nu mai cuteza să-l cheme pe Dumnezeu, i se părea prea sus, prea mare, prea departe, nesfârşit în spatele nesfârşitelor ceruri, o scară din milioane de rugăciuni ar fi trebuit să aibă ca să atingă măcar puţin din poala lui Dumnezeu. Îşi căuta ocrotitori printre cei morţi, invocă părinţii, pe bunicul lui Menuhim, al cărui nume îl purta micuţul acum, apoi patriarhii

evreilor, Avraam, Isaac şi Iacov, osemintele lui Moise şi, la sfârşit, le chemă în ajutor pe străbune. Oriunde i-ar fi putut pune cineva o vorbă bună, într-acolo îşi îndrepta un suspin. Bătu la sute de morminte, la sute de porţi ale paradisului. De teamă că a doua zi n-ar putea ajunge la rabin, pentru că prea mulţi râvneau să-l vadă, se rugă mai întâi pentru norocul de-a putea răzbi la timp în faţă, ca şi cum vindecarea fiului ei n-ar mai fi fost apoi decât un joc de copii. În sfârşit, prin crăpăturile obloanelor negre de la fereastră, văzu câteva dungi palide de lumină anunţând ivirea zorilor. Se ridică în grabă. Aprinse vreascurile uscate din vatră, căută şi găsi o oală, luă samovarul de pe masă, aruncă înăuntru vreascurile arzând, mai presără puţin cărbune, apucă vasul de amândouă toartele, se ghemui şi începu să sufle, încât scânteile săreau cât colo, împrejmuindu-i faţa cu trosnetul lor. Era ca şi cum ar fi acţionat după un rit de taină. Curând apa începu să fiarbă, curând ceaiul fu gata, familia se ridică din aşternuturi, se aşezară în dreptul castroanelor de pământ şi începură să bea. Atunci Debora îşi luă fiul din coş. Scâncea, îl sărută repede şi de multe ori, cu o gingăşie turbată; buzele ei umede se lipeau cu zgomot de faţa cenuşie, de mânuţele uscate, de coapsele strâmbe, de burta umflată a micuţului – era ca şi cum şi-ar fi bătut copilul cu gura ei iubitoare de mamă. Apoi îl înfăşa, trecu o sfoară de jur-împrejurul boccelei şi îşi atârnă fiul de gât ca să aibă mâinile libere. Voia să-şi poată face loc în înghesuiala din faţa uşii rabinului.

Cu un ţipăt ascuţit, se năpusti în mulţimea celor ce aşteptau, plină de cruzime izbi cu pumnii, înlăturându-i pe cei slabi, şi nimeni nu putu s-o oprească. Oricine dintre cei izbiţi şi măturaţi de mâna ei se întorcea spre ea ca s-o certe era orbit de durerea tăioasă de pe faţa ei, de pe gura roşie cu buzele deschise, din care părea că se scurge o suflare pârjolitoare, de strălucirea cristalină a lacrimilor mari ce i se prelingeau pe faţă, de obrajii cuprinşi de flăcări roşiatice, de arterele vinete şi îngroşate ale gâtului încordat în care se adunau ţipetele înainte de a se

descătuşa. Debora se avântă ca o făclie. Cu un singur strigăt ascuţit, în spatele căruia se prăbuşi liniştea groaznică a unei întregi lumi moarte, Debora se aruncă în faţa uşii rabinului, unde, în sfârşit, reuşise să ajungă, şi mâna dreaptă, întinsă, îi înţepeni pe clanţă. Cu stânga bătu în lemnul cafeniu. Menuhim se târa pe jos, în faţa ei.

Cineva deschise uşa. Rabinul, aflat la fereastră, îi întoarse spatele, o linie subţire şi neagră. Deodată se răsuci. Ea rămase în faţa pragului; îşi oferea fiul, ţinându-l cu amândouă mâinile, aşa cum se aduce o jertfă. Surprinse o urmă pe chipul palid al bărbatului, un chip ce părea să se confunde cu barba albă. Îşi propusese să privească în ochii sfântului pentru a se convinge că în ei trăieşte într-adevăr bunătatea cea plină de putere. Dar cum stătea ea aşa, privirile-i erau scăldate de o mare de lacrimi, iar pe bărbat îl vedea în spatele unei pânze albe de apă şi sare. El ridică mâna, ei i se păru a distinge două degete stafidite, instrumente ale binecuvântării. Însă auzi vocea rabinului foarte aproape, deşi el doar şoptea:

— Menuhim, fiul lui Mendel, va fi sănătos. Ca el nu vor fi mulţi în Israel. Durerea îl va face înţelept, urâţenia bun, amărăciunea blând şi boala puternic. Ochii săi vor cuprinde mari întinderi şi adâncimi, urechile vor fi treze şi pline de ecouri. Gura sa va tăcea, dar când buzele i se vor deschide, ele vor vesti de bine. Nu-ţi fie teamă şi mergi acasă!

— Când, când, când va fi sănătos? şopti Debora.

— Vor trece ani lungi până atunci, spuse rabinul, dar mai mult nu mă întreba, nu am timp şi nici nu ştiu altceva. Nu-ţi părăsi fiul, chiar dacă-ţi este grea povară, nu-l îndepărta de la tine, e trup din trupul tău, ca şi un copil sănătos. Şi acum, du-te!

Afară îi făcură loc să treacă. Obrajii îi erau palizi, ochii uscaţi, buzele întredeschise, respirând parcă doar speranţă. Cu inima împăcată, se întoarse acasă.

II

Când se întoarse acasă, Debora îşi găsi bărbatul lângă plită. Fără chef, acesta îşi făcea de lucru cu focul din

vatră, cu oala, cu lingurile de lemn. Firea lui dreaptă se îndrepta spre lucrurile simple, pământeşti, neîngăduind minuni în lumea vizibilă. Credinţa nevesti-sii în rabin îl făcea să surâdă. Evlavia lui simplă nu avea trebuinţă de nicio forţă mijlocitoare între Dumnezeu şi oameni.

— Menuhim va fi sănătos, dar până atunci va trece multă vreme!

Cu aceste cuvinte intră Debora în casă.

— Va trece multă vreme! repetă Mendel ca un ecou plin de răutate.

Oftând, Debora atârnă din nou coşul de tavan. Cei trei copii mai mari se întoarseră de la joacă. Se repeziră spre coşul căruia îi simţiseră lipsa câteva zile bune şi îi făcură vânt. Mendel Singer îi prinse cu amândouă mâinile pe cei doi băieţi, Ionas şi Şmarie. Miriam, fiica lor, alergă spre mamă. Mendel îşi trase băieţii de urechi. Ei se puseră pe urlat. Îşi scoase cureaua pantalonilor şi începu să o vânture prin aer. Ca şi cum aceasta ar fi făcut parte din trupul său, ca şi cum ar fi fost o prelungire firească a mâinii sale, Mendel Singer simţea pocnetul fiecărei izbituri ce atingea spinarea fiilor săi. O larmă neobişnuită i se iscă în cap. Ţipetele de avertizare ale nevestei lui se amestecau cu propriul zgomot, se pierdeau într-acesta, lipsite de rost. Era ca şi cum s-ar fi vărsat câteva pahare cu apă într-o mare învolburată. Nu mai ştia unde se află. Izbea şi pocnea încolo şi-ncoace, în pereţi, în masă, în bănci, neştiind care dintre lovituri îl bucurau mai mult, cele date pe-alături ori cele ce nimeriseră în plin. În sfârşit, ceasul de perete anunţă ora trei, ora la care elevii se adunau din nou după-amiază. Flămând – căci nu mâncase nimic –, gâtuit încă de zbucium, Mendel începu să citească din Biblie, cuvânt după cuvânt, verset după verset. Corul vocilor cristaline de copii repeta cuvânt după cuvânt, verset după verset; era ca şi cum Biblia ar fi răsunat din mai multe clopote. Tot ca nişte clopote se legănau şi trunchiurile învăţăceilor în faţă şi în spate, în vreme ce deasupra capetelor coşul lui Menuhim se clătina aproape în acelaşi ritm. Astăzi participau la lecţii şi fiii lui Mendel. Mânia tatălui se risipi,

îşi pierdu din putere, se stinse, pentru că aceştia, în recitarea lor melodioasă, le-o luau celorlalţi înainte. Pentru a-i pune la încercare, ieşi din odaie. Corul copiilor se auzi mai departe, condus de vocile fiilor săi. Putea să aibă încredere în ei.

Ionas, cel mare, era puternic ca un urs, Şmarie, cel mic, era şiret ca o vulpe. Tropăind din picioare, Ionas umbla de colo-colo, cu bărbia în piept, cu mâinile atârnate, cu obrajii rotunzi, tot timpul flămând, cu părul creţ ieşindu-i obraznic de sub căciulă. Blând şi aproape nebăgat în seamă, cu profil ascuţit, ochi luminoşi, întotdeauna treji, cu braţe subţiri şi mâinile înfundate în buzunare, îl urma fratele său, Şmarie. Între ei nu se isca niciodată ceartă, prea departe erau unul de celălalt, iar imperiile şi proprietăţile – despărţite. Încheiaseră doar o alianţă. Din cutii de tablă ori de chibrituri, din cioburi, coame şi nuiele, Şmarie meşterea lucruri minunate. Cu suflul său puternic, Ionas ar fi putut să le răstoarne şi să le distrugă. Însă el admira priceperea gingaşă a fratelui său. Pe chipul curios şi vesel, ochii mici şi negri îi sclipeau asemeni unor scântei.

La câteva zile după întoarcere, Debora socoti că venise vremea să desprindă coşul lui Menuhim din tavan. Nu fără solemnitate, ea îl dădu pe mezin copiilor mai mari.

— Veţi merge cu el la plimbare! spuse Debora.

— Dacă oboseşte, să-l luaţi în braţe. Doamne fereşte să mi-l scăpaţi pe jos! Omul cel sfânt mi-a spus că va fi sănătos. Să nu-l chinuiţi!

De acum, viaţa copiilor deveni un calvar.

Îl târau pe Menuhim prin oraş ca pe o năpastă, îl lăsau să se culce pe jos, îi dădeau drumul să cadă. Îndurau cu greu batjocura copiilor de aceeaşi vârstă care se luau după ei atunci când îl scoteau pe Menuhim la plimbare. Mezinul trebuia sprijinit şi dintr-o parte şi din cealaltă. El nu păşea ca un om. Se împleticea pe picioare, ca şi cum ele ar fi fost două anvelope străpunse, rămânea în loc, cădea ca secerat, în cele din urmă, Ionas şi Şmarie îl lăsau să zacă pe jos. îl puneau într-un colţ, învelit într-un sac. Acolo

îşi făcea jucării din murdărie de câine, balegă de cal ori pietriş. Mânca orice. Zgâria varul de pe pereţi şi îşi umplea gura cu el, apoi tuşea şi faţa i se învineţea. Zăcea într-un ungher, el însuşi un gunoi. Uneori începea să plângă. Băieţii o trimiteau pe Miriam să-l potolească. Gingaşă şi cochetă, ea se apropia de fratele cel caraghios, săltând pe picioruşele-i subţiri şi purtând în inimă un dezgust hidos şi născător de ură. Tandreţea cu care îi mângâia faţa boţită şi cenuşie avea ceva ucigaş. Se uita cu grijă de jur-împrejur, în stânga şi în dreapta, apoi îşi ciupea fratele de coapsă. El începea să urle, vecinii se uitau de la ferestre. Ea îşi schimonosea faţa, vrând parcă să plângă. Tuturor li se făcea milă şi începeau s-o întrebe câte în lună şi-n stele.

Într-o zi de vară, pe ploaie, copiii l-au târât pe Menuhim din casă, vârându-l apoi într-un hârdău în care se adunase vreme de jumătate de an apă de ploaie, o apă plină de viermi, resturi de poame şi coji de pâine mucegăită. Ţinându-l de picioarele strâmbe, îl băgară cu capul cel mare şi vânăt de mai bine de zece ori în apă. Apoi, cu inimile zvâcnind şi obrajii îmbujoraţi, îl scoaseră afară, aşteptând cu bucurie şi spaimă să ţină în mâini un trup fără viaţă. Dar Menuhim trăia. Horcăia, scuipa apa, viermii, pâinea mucegăită, resturile de poame şi continua să trăiască. Nu i se întâmplase nimic. Tăcuţi şi înfricoşaţi, copiii îl duseră înapoi acasă. O mare teamă de degetul mic al lui Dumnezeu, care tocmai le făcuse un semn abia văzut, îi cuprinse pe cei doi băieţi şi pe fată. Toată ziua nu vorbiră între ei. Limbile le erau ca legate de cerul gurii, buzele se deschideau ca să rostească un cuvânt, dar în gâtlej nu se năştea niciun sunet. Ploaia încetă, apăru soarele, pârâiaşele curgeau vesele la marginea drumurilor. Ar fi fost momentul potrivit să dea drumul vaporaşelor de hârtie şi să privească plutirea lor spre canal. Dar nu se întâmplă nimic. Copiii se strecurară înapoi în casă ca nişte câini. Toată după-amiaza aşteptară ca Menuhim să moară. Menuhim nu muri.

Menuhim nu muri, rămase în viaţă – un schilod robust. De acum, pântecele Deborei era sec şi nu mai

putea zămisli vreodată. Menuhim era ultimul fruct, degenerat, al trupului ei, ca şi cum pântecele ei ar fi refuzat să mai nască încă şi mai multă nefericire. Îşi îmbrăţişa bărbatul în clipe repezi, scurte ca nişte fulgere, fulgere uscate în zările îndepărtate ale verii. Lungi, pline de spaimă şi fără somn erau nopţile Deborei. Un perete de sticlă rece o despărţea de bărbatul ei. Sânii i se ofileau, trupul se umfla tot mai mult, vrând parcă să-i batjocorească neputinţa de a mai naşte, coapsele i se îngreuiară, iar picioarele îi erau ca de plumb.

În dimineaţa unei zile de vară, se trezi înaintea lui Mendel. O trezise ciripitul unei vrăbii la pervazul ferestrei. Fluieratul acela îi stăruia în auz, amintindu-i scene de vis, clipe de fericire, asemeni glasului unei raze de soare. Revărsarea caldă a zorilor pătrundea prin porii şi crăpăturile obloanelor de lemn ale ferestrelor şi, deşi conturul mobilelor se mai pierdea încă în umbra nopţii, privirea Deborei era deja limpede, gândul îi era oţelit, inima de gheaţă. Aruncă o privire spre bărbatul dormind şi descoperi în barba-i neagră primele fire albe. El îşi dregea vocea în somn. Sforăia. Ea ajunse dintr-o săritură în faţa oglinzii oarbe, îşi trecu vârfurile degetelor reci peste cărarea dezgolită, trase şuviţă după şuviţă deasupra frunţii, căutând fire albe. I se păru că n-a găsit decât unul singur, pe care, apucându-l cu două degete strânse ca un cleşte nemilos, îl rupse. Apoi îşi descheie cămaşa în faţa oglinzii. Îşi văzu sânii căzuţi, îi ridică, îi lăsă să cadă, îşi trecu mâna peste trupul sec şi totuşi revărsat, îşi văzu pe coapse plasa arterelor vineţii şi hotărî să se întoarcă în pat. Se întoarse şi privirea i se izbi îngrozită de ochiul deschis al bărbatului ei.

— La ce te uiţi? strigă ea.

El nu răspunse. Era ca şi cum ochiul deschis n-ar fi fost al lui, căci el continua să doarmă. Fără voia lui se deschisese. Curiozitatea era numai a lui. Albul ochiului părea mai alb decât de obicei. Pupila era minusculă. Ochiul îi aminti Deborei de un lac îngheţat, cu un punct negru înăuntru. Greu de crezut să fi stat deschis mai mult de un

minut, însă Deborei minutul i se păru un deceniu. Ochiul lui Mendel se închise din nou. Bărbatul continua să respire liniştit, fără îndoială dormea. Triluri îndepărtate, venind de la milioane de ciocârlii, se înălţau afară, deasupra casei, sub ceruri. Arşiţa noii zile începea să pătrundă în odaia ce încă mai păstra ceva din întunecimea dimineţii. În curând, ceasul urma să bată de şase ori, ora la care Mendel Singer obişnuia să se scoale. Debora nu se mişcă. Cu spatele la oglindă, rămase ţintuită locului acolo unde se aflase când se întorsese din nou spre pat. Niciodată nu stătuse aşa, în picioare, să asculte, iară scop, fără trebuinţă, fără curiozitate, fără plăcere. Nu aştepta absolut nimic. I se părea însă că ar trebui să aştepte ceva cu totul deosebit. Toate simţurile îi erau treze ca niciodată, şi încă vreo câteva alte simţuri, necunoscute, se treziseră spre a veni în ajutor celorlalte. Vedea, auzea, simţea înmiit. Şi nu se întâmpla nimic. Atâta doar, o dimineaţă de vară începea, doar ciocârliile umpleau cu trilurile lor depărtarea de neatins, doar razele soarelui se îmbulzeau cu elan fierbinte prin crăpăturile obloanelor, iar umbrele late din marginea feluritelor obiecte de mobilă se îngustau mai mult şi mai mult, ceasul îşi continua ticăitul, pregătindu-se să bată de şase ori, şi bărbatul respira. Copiii dormeau liniştiţi în colţ, lângă vatră. Debora îi putea vedea, însă departe, parcă într-o altă încăpere. Nu se întâmpla absolut nimic. Şi totuşi, părea că ceva nesfârşit stă să se petreacă. Ceasul începu să bată izbăvitor. Mendel Singer se trezi, se aşeză în capul oaselor şi îşi ţintui femeia cu priviri uimite.

— De ce nu eşti în pat? întrebă el, frecându-se la ochi.

Tuşi şi scuipă. Nimic din vorbele şi din purtarea lui nu trăda faptul că ochiul stâng îi fusese deschis, privind cu de la sine putere. Poate că mai mult nu ştia nici el, poate că Debora se înşelase.

Începând din acea zi, Mendel şi femeia lui nu mai aflară plăcere unul la celălalt. Mergeau la culcare ca doi oameni de acelaşi sex, dormeau toată noaptea, se trezeau dimineaţa. Se ruşinau unul de altul şi tăceau ca în primele

zile ale căsniciei lor. La începutul plăcerii era sfială, iar la sfârşitul plăcerii tot sfială era.

Apoi au trecut şi de ea. Puteau să vorbească din nou, nu-şi mai ocoleau nici privirile, chipurile şi trupurile le îmbătrâneau ca nişte chipuri şi trupuri de gemeni. Vara era inertă, cu respiraţie grea şi săracă în ploi. Uşa şi ferestrele stăteau deschise. Copiii erau rareori acasă. Afară creşteau mai repede, grăbiţi de soare.

Chiar şi Menuhim creştea. Ce-i drept, picioarele lui rămaseră strâmbe, dar fără îndoială că se lungiseră. Şi trunchiul i se lungise. Deodată, într-o dimineaţă, scoase un ţipăt ascuţit, încă neauzit până atunci. Apoi amuţi. După un răstimp, spuse limpede şi tare cât să se audă:

— Mama.

Debora se repezi la el, şi din ochii ei, multă vreme secătuiţi, începură să curgă lacrimi, fierbinţi, grele, mari, sărate, îndurerate şi dulci.

— Spune: mama!

— Mama, repetă copilul.

De zece ori repetă cuvântul acesta Debora îl repetă de o sută de ori. Rugăminţile ei nu fuseseră zadarnice. Menuhim vorbea. Iar acest singur cuvânt al monstrului era sublim ca o revelaţie, răsunător ca un tunet, cald precum iubirea, îngăduitor precum cerul, imens precum pământul, rodnic ca un ogor, dulce ca un fruct încărcat de seve. Era mai mult decât sănătatea copiilor sănătoşi. Asta însemna că Menuhim avea să se facă puternic şi mare, blând şi înţelept, aşa cum spuseseră cuvintele binecuvântării.

Şi totuşi: alte sunete desluşite gâtlejul lui Menuhim nu mai iscă. Multă vreme, acest singur cuvânt articulat, după o tăcere atât de cumplită, însemnă mâncare şi băutură, somn şi iubire, plăcere şi suferinţă, cer şi pământ. Deşi spunea totdeauna numai acest cuvânt, el îi apărea mamei sale Debora convingător ca un preot şi expresiv ca un poet. Ea înţelegea fiece cuvânt ascuns într-acela singur.

Îşi neglija copiii mai mari. Îi lăsă în voia sorţii. Ea nu avea decât un fiu, un singur fiu: Menuhim.

III

Poate pentru a se împlini, binecuvântările au nevoie de mai mult timp decât blestemele. Trecuseră zece ani de când Menuhim rostise primul şi singurul său cuvânt. Altul nu putea încă rosti.

Uneori, când Debora era singură în casă cu fiul ei bolnav, trăgea zăvorul, se aşeza pe jos, lângă Menuhim, şi-l privea pe copil drept în ochi. Îşi amintea de ziua îngrozitoare de vară în care contesa trăsese în faţa bisericii. Debora vede portalul deschis al bisericii. O strălucire aurie, născută din mii de lumânări, din tablouri multicolore scăldate în lumină, din trei preoţi în odăjdii, aflaţi departe, în spatele altarului, cu bărbi negre şi mâini albe, suspendate în aer, răzbate în piaţa prăfoasă, albită de razele soarelui. Debora este în luna a treia, Menuhim i se mişcă în pântece, iar pe micuţa şi firava Miriam o ţine strâns de mână. Dintr-odată se iscară ţipete. Ele acoperă cântecul celor ce se roagă în biserică. Se aude pocnind tropotul cailor, un nor de prai se înalţă, trăsura vopsită în albastru-închis a contesei se opreşte în faţa bisericii. Copiii ţăranilor strigă de bucurie. Cerşetorii şi cerşetoarele de pe trepte se îndreaptă şchiopătând spre caleaşca pentru a săruta mâinile contesei. Deodată, Miriam se desprinde. A dispărut cât ai clipi. Debora tremură; o ia cu frig în toiul arşiţei. Unde-i Miriam? îl întreabă pe fiecare dintre copiii ţăranilor. Contesa a coborât. Debora se apropie cât mai mult de caleaşca. Vizitiul cu nasturii argintii la livreaua bleumarin stă atât de sus, încât poate să vadă totul.

— Aţi văzut-o alergând pe copila brună? întreabă Debora cu gâtul întins, orbită de strălucirea soarelui şi a purtătorului de livrea.

Vizitiul arată cu stânga-i îmbrăcată într-o mănuşă albă înspre biserică. Acolo a intrat Miriam.

Debora stă o clipă să chibzuiască, apoi se repede spre biserică, înăuntrul strălucirii de aur, în toiul cântării, în vâltoarea acordurilor de orgă. La intrare stă Miriam. Debora pune mâna pe copil, îl târăşte după ea în piaţă, coboară în goană treptele fierbinţi, albite de arşiţă, fuge ca

de un pârjol. Vrea să-şi bată copilul, însă îi este teamă.

Aleargă într-o uliţă trăgând copilul după ea. Acum s-a mai liniştit.

— Să nu-i spui nimic lui taică-tău, zice ea gâfâind. Miriam, tu auzi ce-ţi spun?

Din ziua aceea Debora ştie că o năpastă este pe aproape. O năpastă poartă în pântece. Ştie asta şi tace. Trage iarăşi zăvorul; cineva bate la uşă – e Mendel.

Barba lui a încărunţit de timpuriu. De timpuriu s-au veştejit şi chipul, trupul şi mâinile Deborei. Puternic şi greoi ca un urs era Ionas, cel mai mare dintre fii, şiret şi iute ca o vulpe Şmarie, cel mai mic dintre ei, cochetă şi nechibzuită ca o gazelă sora lor Miriam. Zburând pe uliţi să ducă veşti încolo şi-ncoace, subţire şi mlădioasă, o umbră sclipitoare, o faţă brună, o gură mare şi roşie, un şal galben-auriu, strâns sub bărbie într-un nod de care atârnau cele două capete prinse într-o continuă legănare, şi cei doi ochi bătrâni în mijlocul tinereţii brune a chipului – aşa se înfăţişă ea privirilor ofiţerilor din garnizoană, păstrându-li-se în mintea lipsită de griji şi dornică de plăceri. Când şi când, vreunul din ei căuta insistent să-i intre în graţii. Nu înregistra nimic din tot ce venea dinspre urmăritorii ei în afară de ceea ce aceştia puteau trimite numaidecât prin porţile din afară ale simţurilor: zornăit şi zăngănit de pinteni şi arme, o adiere de pomadă şi săpun de ras, un licăr viu de nasturi aurii, găitane argintii şi centuri de iuft, roşii ca sângele. Era puţin, era destul. Chiar în spatele porţilor din afară ale propriilor simţuri, în Miriam stătea la pândă curiozitatea, sora tinereţii, vestitoarea plăcerilor. Fata fugea de urmăritorii ei stăpânită de o fierbinte şi dulce spaimă. Doar ca să guste până la capăt plăcerea aţâţătoare şi dureroasă a spaimei, alerga pe mai multe uliţe, adăugând fugii ei mai multe minute. Gonea pe căi ocolite. Doar ca să poată fugi din nou, Miriam pleca de acasă mai des decât trebuia. La fiecare colţ de stradă se oprea şi privea înapoi, momindu-i pe vânători. Acestea erau pentru Miriam singurele plăceri. Chiar dacă s-ar fi găsit cineva s-o înţeleagă, gura ei ar fi

rămas ferecată. Căci plăcerile sunt mai mari câtă vreme rămân secrete.

Miriam încă nu ştia în ce relaţie avea să intre cu lumea străină şi terifiantă a soldaţilor şi ce crude erau destinele ce începuseră să se şi urzească deasupra capetelor lui Mendel Singer, ale femeii şi copiilor săi. Căci Ionas şi Şmarie ajunseseră deja la vârsta la care, după lege, urmau să devină soldaţi, iar după tradiţia părinţilor trebuiau să scape de această servitute. Altor tineri, un Dumnezeu milostiv şi prevăzător le dăduse un beteşug al trupului, care nu-i stingherea prea tare şi-i ferea de rele. Unii erau chiori, alţii şchiopătau, unii aveau hernie inghinală, altora le zvâcneau fără motiv mâinile şi picioarele, câţiva aveau plămânii slabi, alţii inima, unii auzeau prost, alţii se bâlbâiau şi mai erau şi dintre aceia care pur şi simplu sufereau de o slăbiciune a întregului trup.

Însă în familia lui Mendel Singer se părea că micuţul Menuhim îşi asumase întregul şir de chinuri omeneşti pe care poate altfel o natură binevoitoare le-ar fi împărţit cu blândeţe tuturor membrilor. Cum băieţii mai mari ai lui Mendel erau sănătoşi, nu li se putea descoperi nicio infirmitate a trupului, încât trebuiau să înceapă să se flageleze, să postească şi să bea cafea neagră, sperând cel puţin într-o trecătoare slăbiciune a inimii, chiar dacă războiul împotriva Japoniei se terminase.

Şi aşa începură caznele lor. Nu mâncau, nu dormeau, zi şi noapte se clătinau istoviţi şi scuturaţi de un tremur continuu. Aveau ochii injectaţi şi umflaţi, gâtul li se subţiase, iar capul le atârna mai greu. Debora îi iubea din nou. Mai făcu un pelerinaj la cimitir să se roage pentru fiii ei mai mari. Aşa cum mai demult ridicase rugă fierbinte pentru sănătatea lui Menuhim, de data asta, în rugăciunea ei, ceru o boală pentru Ionas şi Şmarie. Oştirea îi apărea în faţa ochilor îngrijoraţi ca un munte greu din fier lustruit şi suplicii zăngănitoare. Vedea cadavre, numai cadavre. Învăluit în scânteieri şi cu picioarele împintenate scăldate în sânge roşu, ţarul trona în aşteptarea jertfei copiilor ei.

Aceştia plecară la manevre – chiar şi numai atât îi era de-ajuns să simtă o spaimă nespusă, căci la un nou război nici măcar nu se gândea. Era furioasă pe bărbatul ei. Mendel Singer, oare el ce era? Un dascăl, un dascăl neghiob al unor copii neghiobi. Altceva avusese ea în cap pe când încă mai era fată.

În vremea asta, Mendel Singer nu suferea mai puţin decât nevasta lui. În ziua sabatului, la sinagogă, când se făcea rugăciunea pentru ţar orânduită de lege, Mendel se gândea la viitorul imediat al copiilor săi. Îi şi vedea în odioasele uniforme de instrucţie ale noilor recruţi. Mâncau carne de porc şi erau bătuţi de ofiţeri cu cravaşa. Purtau arme şi baionete. Ofta adesea fără o pricină anume, în toiul rugăciunii, în toiul lecţiilor, în toiul tăcerii. Chiar şi străinii îl priveau îngrijoraţi. De fiul cel bolnav nu-l întrebase niciodată nimeni, dar de cei sănătoşi toţi se interesau.

Pe douăzeci şi şase martie, în sfârşit, cei doi fraţi plecară la Târgi. Amândoi traseră la sorţi. Amândoi erau fără cusur şi sănătoşi. Amândoi au fost luaţi.

Li se îngăduia să mai stea o vară acasă. În toamnă urmau să plece la armată. Într-o miercuri deveniseră soldaţi. Duminică s-au întors acasă.

Duminică s-au întors acasă, înzestraţi cu bilete gratuite, plătite de stat. Călătoreau deja pe cheltuiala ţarului. Mulţi asemenea lor le erau tovarăşi de drum. Era un tren de mică viteză. Stăteau pe bănci de lemn, printre ţărani. Cherchelіţi, ţăranii cântau. Toţi fumau tutunul negru în al cărui fum mai adia o amintire vagă de transpiraţie. Toţi îşi povesteau unii altora câte ceva. Ionas şi Şmarie nu se despărţiră nicio clipă. Era prima lor călătorie cu trenul. Îşi schimbară locurile între ei de mai multe ori. Fiecare voia să stea puţin la fereastră şi să privească peisajul. Lui Şmarie lumea i se părea nespus de departe. În ochii lui Ionas, aceasta era searbădă, plictisindu-l. Trenul aluneca de-a lungul şesurilor ca o sanie pe zăpadă. Câmpurile odihneau în ferestre. Ţărăncile îmbrăcate în straie pestriţe făceau cu mâna. Acolo unde

ele apăreau în grupuri, ţăranii le răspundeau din vagon cu un răcnet asurzitor. Întunecaţi, sfioşi şi apăsaţi de griji, cei doi evrei stăteau acolo, printre ei, înghesuiţi într-un colţ de exuberanţa celor băuţi.

— Aş vrea să fiu ţăran, spuse deodată Ionas.

— Eu nu, replică Şmarie.

— Aş vrea să fiu ţăran, repetă Ionas, aş vrea să fiu beat şi să mă culc cu fetele de-acolo.

— Eu vreau să fiu ceea ce sunt, spuse Şmarie, un evreu ca şi tatăl meu, Mendel Singer, nu soldat. Şi vreau să fiu treaz.

— Într-un fel mă bucur că voi fi soldat, spuse Ionas.

— Şi încă să vezi ce de bucurii o să ai! Prefer să fiu bogat şi să gust viaţa.

— Ce este viaţa?

— Viaţa, explică Şmarie, este ceea ce poţi vedea în marile oraşe. Tramvaiele circulă pe mijlocul străzii, prăvăliile sunt toate la fel de mari cât cazarma jandarmeriei de la noi, iar vitrinele sunt încă şi mai mari. Am văzut ilustrate. N-ai nevoie de nicio uşă ca să intri într-un magazin, iar ferestrele ţi-ajung până la tălpi.

— Hei, de ce sunteţi aşa de amărâţi? strigă deodată un ţăran din colţul opus.

Ionas şi Şmarie se făcură că nu-l aud ori nu pricep că lor le era adresată întrebarea. Să facă pe surzii atunci când un ţăran li se adresa – asta era pentru ei ceva firesc. De o mie de ani nu se terminase niciodată bine atunci când un ţăran întrebase ceva, iar un evreu îi oferise răspuns.

— Hei! spuse ţăranul ridicându-se în picioare.

Ionas şi Şmarie se ridicară şi ei în acelaşi timp.

— Da, evreilor, cu voi am vorbit, spuse ţăranul, încă nu aţi băut nimic?

— Ba am băut, răspunse Şmarie.

— Eu nu, spuse Ionas.

Ţăranul scoase la iveală o sticlă pe care o ţinuse la piept, sub scurtă. Era caldă şi alunecoasă, răspândind mai degrabă mirosul ţăranului decât al propriului conţinut. Ionas o duse la gură. Îşi dezlipi buzele cărnoase şi roşii,

lăsând să se vadă şi de o parte şi de alta a sticlei maronii dinţii lui albi şi puternici. Ionas bău fără să se oprească. Nu simţi cum mâna uşoară a fratelui îi atinse prevenitor mâneca. Ţinea sticla cu amândouă mâinile, asemenea unui sugar uriaş. Prin stofa subţiată şi răritâ de la cotul îndreptat în sus răzbătea luciul albicios al cămăşii. Sub pielea gâtului, mărul lui Adam se înălţa şi cobora la intervale regulate, ca pistonul unei maşini. Un gâlgâit încet şi înăbuşit îi duduia din gâtlej. Toţi se uitau cum bea evreul.

Ionas terminase. Sticla goală îi căzu din mâini în poala fratelui său Şmarie. Se prăbuşi şi el după ea, ca şi cum ar fi trebuit să urmeze acelaşi drum. Ţăranul întinse mâna şi, mut, îi ceru lui Şmarie sticla înapoi. Apoi alintă puţin cu cizma umerii laţi ai lui Ionas, cel doborât de somn.

Ajunseră la Podworsk; aici trebuiau să coboare. Până la Jurki era cale de şapte verste, pe care cei doi fraţi urmau să le parcurgă pe jos, căci cine ştie dacă pe drum avea să-i ia cineva în căruţă. Toţi călătorii îl ajutară pe Ionas, greoi cum era, să se ridice în picioare. Când ajunse afară se trezi din nou.

Se întinseră la drum. Era noapte. Bănuiau luna în spatele norilor lăptoşi. Pe câmpurile înzăpezite se conturau ici şi colo pete întunecate de pământ aidoma unor guri de cratere.

Primăvara părea să vină ca o boare dinspre pădure. Ionas şi Şmarie mergeau cu pas iute pe o cărare îngustă. Auzeau scârţâitul abia desluşit al pojghiţei de gheaţă subţire şi sfărâmicioasă de sub cizmele lor. Îşi atârnaseră boccelele albe şi rotunde de câte un băţ proptit pe umeri. Şmarie încercă de câteva ori să lege o conversaţie cu fratele său, Ionas nu răspundea. Se ruşina pentru că băuse şi căzuse ca un ţăran. În locurile în care cărarea era atât de îngustă, încât cei doi fraţi nu puteau merge unul alături de celălalt, Ionas îl lăsa pe fratele mai mic să treacă în faţă. Cel mai mult i-ar fi convenit să-l lase pe Şmarie s-o ia înainte. Acolo unde drumul se făcea din nou mai larg, încetinea pasul, sperând ca Şmarie să-şi continue mersul

fără a-şi aştepta fratele. Era ca şi cum cel mai mic se temea să nu-l piardă pe cel mai mare. De când văzuse că Ionas putea să se îmbete, nu mai avea încredere în el, îndoindu-se de raţiunea fratelui său mai mare şi simţindu-se răspunzător pentru el. Ionas ghicea simţămintele fratelui său. O imensă şi necugetată mânie îi clocotea în inimă. Ce caraghios e Şmarie ăsta! îşi zicea Ionas în sinea lui. E sfrijit ca o stafie, nici măcar băţul nu e în stare să-l ducă, tot şi-l trece de pe un umăr pe celălalt, ba o să-i mai cadă şi bocceaua în noroi, închipuindu-şi cum bocceaua albă a lui Şmarie ar putea să cadă de pe băţul lunecos în glodul negru al drumului, Ionas izbucni într-un hohot de râs.

— De ce râzi? întrebă Şmarie.

— De tine! răspunse Ionas.

— Eu aş fi mai îndreptăţit să râd de tine, spuse Şmarie.

Tăcură din nou. Întunecoasă, pădurea de brad creştea înspre ei. Tăcerea părea că vine de acolo, nu de la ei. Când şi când, dintr-o direcţie oarecare, începea să bată vântul, câte o rafală dezrădăcinată. Un pâlc de sălcii începea să se mişte în somn, trosneau crengi, iar norii treceau luminoşi pe cer.

— Dar acum suntem soldaţi! spuse pe neaşteptate Şmarie.

— Întocmai, spuse Ionas. Dar ce altceva am fost noi? N-avem nicio meserie. Să ne facem dascăli, ca tatăl nostru?

— Mai bine decât soldat! spuse Şmarie. M-aş putea face negustor şi aş pleca în lume!

— Şi soldaţii tot lume sunt, iar eu nu pot fi negustor, fu de părere Ionas. Eşti beat!

— Sunt la fel de treaz ca şi tine. Pot să beau fără să mă îmbăt. Pot fi soldat şi pot vedea lumea. Vreau să fiu ţăran. Ascultă-mă pe mine – şi să ştii că nu sunt beat…

Şmarie ridică din umeri. Îşi văzură de drum. Spre dimineaţă auziră cântat de cocoşi din curţi îndepărtate.

— O fi Jurki, spuse Şmarie.

— Nu, este Bytok! spuse Ionas.

— N-am nimic împotrivă, fie şi Bytok, spuse Şmarie.

Dindărătul următoarei cotituri a drumului se auzea huruit şi zdrăngănit de căruţă. Dimineaţa era cenuşie, asemenea nopţii dinainte. Nicio deosebire între lună şi soare. Începea să se aştearnă zăpada, o zăpadă mătăsoasă şi caldă. Corbi se ridicau în văzduh croncănind.

— Uite nişte păsări, spuse Şmarie; era doar un pretext pentru a-şi îmbuna fratele.

— Sunt corbi, spuse Ionas. Păsări! imită el sarcastic.

— Fie cum zici tu! spuse Şmarie. Corbi!

Într-adevăr, era Bytok. Încă o oră, şi ajungeau la Jurki. Încă trei ore şi erau acasă.

Cu cât ziua înainta mai mult, cu atât mai multă şi mai mătăsoasă era zăpada căzută, de parcă obârşia ei ar fi fost soarele urcând pe cer. După câteva minute tot pământul era alb. Şi sălciile singuratice de la marginea drumului, şi pâlcurile răzleţe de mesteceni crescute între câmpuri erau albe, albe, albe. Doar cei doi tineri evrei puşi pe mers erau negri. Şi pe ei îi acoperea potopul de zăpadă, însă pe spinarea lor părea că se topeşte mai repede. Mantalele lungi şi negre le fluturau în bătaia vântului. La intervale regulate de timp, poalele se izbeau cu putere de carâmbii cizmelor înalte de piele. Cu cât ningea mai vârtos, cu atât mai repede mergeau şi ei. Ţăranii întâlniţi în cale mergeau foarte încet, cu genunchii îndoiţi, se făceau albi, pe umerii laţi li se aşternuse zăpadă ca pe nişte crengi groase, grea şi totodată uşoară, erau obişnuiţi cu zăpada, umblând prin ea ca prin ograda proprie. Uneori se opreau în loc, uitându-se la cei doi oameni în negru ca la nişte fenomene ieşite din comun, cu toate că erau obişnuiţi să vadă evrei.

Când ajunseră acasă, cei doi fraţi abia mai puteau să-şi tragă suflarea. Începea să se întunece. Auzeau de departe cântatul monoton al învăţăceilor. Le venea în întâmpinare. Un sunet al mamei, o vorbă a tatălui, toată copilăria le-o scotea în cale, însemna şi conţinea tot ce văzuseră, aflaseră, mirosiseră şi simţiseră din ceasul naşterii şi până acum: cântatul monoton al învăţăceilor.

Avea în el mirosul mâncărurilor fierbinţi şi condimentate, licărirea alb-neagră iradiată de barba şi chipul tatălui, ecoul suspinelor materne şi al scâncetelor lui Menuhim, al rugăciunii şoptite de Mendel Singer la vreme de seară, milioane de întâmplări obişnuite ori deosebite ce nu puteau fi numite. În timp ce se apropiau de casa părintească, amândoi fraţii simţeau aceleaşi emoţii la auzul melodiei purtate spre ei prin vârtejul zăpezii. Inima le bătea în acelaşi ritm. Uşa li se deschise brusc în faţă – pe fereastră, mama Debora îi văzuse încă demult venind.

— Ne-au luat! spuse Ionas, fără să mai salute.

Deodată, peste odaia în care doar cu o clipă mai înainte răsunaseră vocile copiilor se revărsă o tăcere încărcată de spaimă, o tăcere nemărginită, impunându-şi cu uşurinţă forţa în spaţiul ce-i devenise pradă, şi totuşi născută din neînsemnatul cuvânt „luat”, abia rostit de Ionas. Copiii se opriră chiar în mijlocul ultimului cuvânt pe care îl repetaseră pentru a-l şti pe de rost. După ce umblase încolo şi încoace prin odaie, Mendel se opri, privi în gol, îşi ridică mâinile şi le lăsă apoi să cadă din nou. Mama Debora se aşeză pe unul din cele două scăunele aflate mereu în preajma sobei, de parcă ar fi aşteptat demult ocazia să ofere găzduire unei mame îndurerate. Miriam, fiica, se strecurase pe bâjbâite cu spatele într-un colţ. Inima îi bătea atât de tare, încât credea că nu-i nimeni care să nu i-o audă. Copiii rămăseseră ţintuiţi pe locurile lor. Încălţate în ciorapi pestritrde lână, picioarele, ce nu-şi încetaseră o clipă bălăbăneala în timpul învăţatului, le atârnau inerte sub masă. Afară ningea fără contenire, iar albul mătăsos al fulgilor revărsa pe fereastră o lumină ceţoasă peste încăpere şi peste chipul celor cufundaţi în tăcere. De câteva ori se auziră trosnind resturile tăciunilor din sobă şi pârâitul slab al uşorilor zgâlţâiţi de vânt. Cu beţele încă pe umeri, cu boccelele albe încă atârnate de beţe, cei doi fraţi, vestitori şi copii ai năpastei, stăteau la uşă.

Deodată Debora scoase un strigăt:

— Mendel, du-te, aleargă şi întreabă-i pe oameni ce-i

de făcut!

Mendel Singer îşi prinse barba cu mâinile. Tăcerea fusese alungată, picioarele copiilor începeau să se legene uşor, fraţii îşi puseră jos boccelele şi beţele şi se apropiară de masă.

— Ce prostii mai spui şi tu! zise Mendel Singer. Unde să mă duc? Şi pe cine să întreb ce-i de făcut? Cine ajută pe un amărât de dascăl şi cu ce să fiu ajutat? Ce ajutor aştepţi tu de la oameni, când Dumnezeu ne-a pedepsit?

Debora nu răspunse. O vreme mai rămase pe scăunel, fără să scoată o vorbă. Apoi se ridică, izbi scaunul cu piciorul ca pe un câine, încât acesta se prăbuşi cu zgomot, puse mâna pe broboada castanie ce zăcuse pe jos ca o movilă de lână, îşi înfăşură capul şi gâtul şi, cu un gest furios, de parcă ar fi vrut să se sugrume, legă franjurile la ceafa într-un nod strâns. Se îmbujora, rămase o clipă locului sâsâind, parcă umplută cu apă clocotită, şi deodată scuipă, trase un scuipat alb ca un glonţ veninos la picioarele lui Mendel Singer. Şi ca şi cum numai cu atât nu şi-ar fi arătat îndeajuns dispreţul, adăugă scuipatului şi un ţipăt, un fel de ***huo!*** care nu putea fi însă înţeles prea bine. Înainte ca celor de faţă să le treacă uluirea, ea deschise brusc uşa. O rafală aprigă de vânt răspândi fulgi albi în odaie, îi suflă lui Mendel Singer în faţă, se năpusti la picioarele atârnate ale copiilor. Apoi uşa se trânti la loc, închizându-se. Debora plecase.

Alergă la întâmplare pe uliţe, mereu pe mijloc, un colos negru-castaniu, goni prin zăpada albă până se îngropa în ea. Se împiedica de propriile haine, se prăbuşea, se ridica iarăşi cu o iuţime uimitoare, alerga mai departe. Încă nu ştia încotro, însă avea senzaţia că picioarele se îndreptau singure spre o destinaţie pe care mintea ei încă n-o cunoştea, întunericul se aşternea mai repede decât o făceau fulgii, începeau să pâlpâie primele lumini galbene, puţinii oameni ieşiţi din casă ca să tragă obloanele îşi întoarseră capul după Debora şi, cu toate că tremurau de frig, se uitară mult după ea.

Debora alerga spre cimitir. Când ajunse la grilajul

mic de lemn, mai căzu o dată. Îşi adună toate puterile, uşa nu voia să se dea în lături, zăpada o înţepenise. Debora se repezi cu umerii în grilaj. Acum era înăuntru. Vântul urla pe deasupra mormintelor. Mai morţi decât oricând păreau astăzi morţii. Din umbrele înserării crescu repede noaptea, neagră, neagră şi pătrunsă de lumina zăpezii. Debora poposi în faţa uneia din primele pietre funerare ale primului rând. Cu pumnii strânşi, dădu zăpada la o parte, vrând parcă să se asigure că vocea ei răzbate mai uşor până la mort dacă s-a înlăturat stratul amortizor dintre rugăciunea ei şi urechea răposatului. Şi apoi din Debora ţâşni un ţipăt asemenea unui sunet dintr-un corn în care s-a încastrat o inimă omenească. Ţipătul se auzi în tot târgul, dar fu numaidecât uitat. Căci liniştea care-i urmă nu se mai auzi. Debora doar mai scâncea uşor la intervale scurte, scâncete firave de mamă, înghiţite de noapte, pe care le îngropa zăpada şi numai morţii le desluşeau.

IV

Nu departe de rudele din Kluczysk ale lui Mendel Singer trăia Kapturak, un om fără vârstă, fără familie, fără prieteni, vioi şi mereu ocupat, iar pe deasupra obişnuit cu autorităţile. Debora se strădui să capete ajutorul lui. Din cele şaptezeci de ruble cerute de Kapturak înainte de a intra în legătură cu clienţii săi, ea nu avea pentru început decât aproape douăzeci şi cinci, economisite în anii lungi de chin şi păstrate într-o pungă trainică de piele sub scândura duşumelei doar de ea ştiută. În fiecare vineri, când freca podeaua, o ridica şi o privea puţin. Speranţei ei materne diferenţa de patruzeci şi cinci de ruble i se părea mai mică decât suma pe care o şi avea. Pentru că acesteia ea îi adăuga anii în care se strânseseră banii, lipsurile cărora fiecare jumătate de rublă le datora dăinuirea şi numeroasele bucurii fierbinţi şi tăcute din clipele când mai număra o dată ce adunase.

În zadar încerca Mendel Singer să-i înfăţişeze meteahna lui Kapturak, inima-i de piatră şi punga flămândă.

— Ce vrei, Debora, spuse Mendel Singer, săracii sunt

neputincioşi, Dumnezeu nu le aruncă pietre de aur din cer, la loterie nu câştigă, fiind nevoiţi să-şi îndure soarta cu supunere. Unuia El îi dă, altuia îi ia. Nu ştiu pentru ce ne pedepseşte, mai întâi cu boala lui Menuhim şi acum cu sănătatea celorlalţi copii. Ah, săracului îi merge rău când a păcătuit şi tot rău îi merge şi când este bolnav. Trebuie să ne purtăm povara destinului! Lasă-i pe băieţi să meargă la armată – nimic rău nu li se va întâmpla! Nu te poţi împotrivi voinţei cerului. „De la el vin tunetele şi fulgerele, el se arcuieşte peste întreg pământul, de el nu se poate fugi” – aşa stă scris.

Cu mâinile înfipte în şold, deasupra legăturii de chei ruginite, Debora nu se lăsă şi îi răspunse:

— Omul trebuie să încerce să se ajute singur şi atunci şi Dumnezeu îl va ajuta. Aşa stă scris, Mendel! întotdeauna ţii minte ce nu trebuie. S-au scris mii de fraze, iar ţie îţi rămân în minte tocmai cele fără rost! Te-ai smintit în halul ăsta din pricina lecţiilor cu copiii! Tu le dai puţina ta minte, iar ei îţi lasă toată prostia lor. Eşti un dascăl, Mendel, un dascăl!

Mendel Singer nu făcea caz de mintea şi îndeletnicirea lui. Şi totuşi spusele Deborei îl rodeau, reproşurile ei îi măcinau încet blândeţea, iar în inima lui se şi învolburau flăcările ascuţite şi albe ale indignării. Se întoarse cu spatele ca să nu mai vadă chipul femeii lui. Ca şi cum l-ar fi ştiut de mult, din zile trecute cu mult înaintea nunţii, poate din copilărie. Mulţi ani îi apăruse la fel ca în ziua însurătorii. Nu băgase de seamă cum carnea i se scorojea de pe obraji la fel ca mortarul frumos văruit de pe un perete, cum pielea se strângea în jurul nasului, lăbărţându-se cu atât mai mult sub bărbie, cum pleoapele se încreţeau ca o plasă deasupra ochilor şi cum strălucirea lor se stingea, transformându-se într-un cafeniu distant şi lucid, un cafeniu nepăsător, calculat şi fără speranţă. Într-o bună zi – nu-şi mai aducea aminte când ar fi putut să fie (poate se întâmplase tot în acea dimineaţă în care el însuşi dormise, doar unul dintre ochii săi surprinzând-o pe Debora în faţa oglinzii) –, într-o bună zi aşadar, îi fusese

dat să înţeleagă totul. Era ca o a doua căsnicie, una repetată, de data asta cu urâţenia, cu amărăciunea, cu îmbătrânirea femeii lui. Ce-i drept, o simţea mai aproape, aproape trup din trupul lui, inseparabilă şi pentru totdeauna, dar şi insuportabilă, chinuitoare şi chiar şi puţin respingătoare. Dintr-o muiere cu care te uneşti doar la ceas de întuneric, se transformase parcă într-o boală de care eşti legat zi şi noapte, aparţinându-ţi întru totul, pe care nu mai trebuie s-o împărţi cu lumea şi a cărei duşmănie fidelă te duce la pierzanie. Desigur, nu era decât un dascăl! Şi tatăl lui fusese dascăl, şi bunicul. Pur şi simplu nu putea fi altceva. Blamându-i-se îndeletnicirea, i se ataca existenţa, se încerca ştergerea lui de pe lista lumii. Cu asta Mendel Singer nu putea fi de acord.

De fapt, plecarea Deborei îl bucura. Nici nu începuse ea bine să-şi facă pregătirile de drum şi casa rămăsese deja goală – Ionas şi Şmarie îşi pierdeau vremea pe uliţe, Miriam era la vecini ori se plimba. Acasă, la ora prânzului, înainte ca elevii să se întoarcă, nu mai erau decât Mendel şi Menuhim. Mendel mânca o fiertură de arpacaş pe care şi-o făcuse singur şi, în strachina lui, îi lăsă şi lui Menuhim o porţie bună. Puse zăvorul, ca băiatul să nu se târască în faţa uşii, cum îi era obiceiul. Apoi tatăl se duse în colţ, luă copilul în braţe, îl puse pe genunchi şi începu să-i dea de mâncare.

Iubea aceste ceasuri liniştite. Îi plăcea să rămână singur cu fiul său. Da, uneori se gândea dacă n-ar fi mai bine să rămână numai ei doi împreună, fără mamă, fără fraţi. După ce Menuhim înghiţise lingură cu lingură fiertura de arpacaş, tatăl îl aşeză pe masă, apoi rămase nemişcat pe un scaun în faţa lui, privind îndelung şi cu o duioasă curiozitate la chipul lat şi gălbejit, brăzdat pe frunte de numeroase încreţituri, cu pleoapele boţite şi bărbia dublă atârnându-i flască. Se străduia să ghicească ce se petrecea oare în ţeasta lătăreaţă, să privească prin ochi ca prin nişte ferestre înăuntrul creierului şi, vorbind când încet, când tare, să-i smulgă băiatului insensibil măcar un semn. Desenând sunetele în aer cu o mişcare lentă a

buzelor pentru ca Menuhim măcar să le poată vedea, dacă de auzit nu le auzea, spuse de zece ori la rând numele lui Menuhim. Dar Menuhim rămase neclintit. Apoi Mendel luă o lingură, ciocni cu ea un pahar de ceai şi atunci Menuhim întoarse numaidecât capul şi o luminiţă se aprinse în ochii lui mari, cenuşii şi bulbucaţi. Mendel continuă să zăngăne, începu să cânte un cântecel şi să bată tactul cu lingura de pahar, iar Menuhim manifestă o nelinişte evidentă, îşi întoarse capul lui mare cu oarecare trudă şi începu să-şi legene picioarele. „Mama, mama!” striga el din când în când. Mendel se ridică în picioare, aduse cartea neagră a Bibliei şi i-o ţinu lui Menuhim în faţă, deschisă la prima pagină, intonând primul verset pe melodia folosită de el în mod obişnuit la lecţii: „La început, Dumnezeu a făcut cerurile şi pământul”. Aşteptă o clipă, cu speranţa că Menuhim avea să-i repete cuvintele.

Dar Menuhim rămase neclintit. Doar în ochi îi mai zăbovea lumina atentă la sunetele din jur. Atunci Mendel puse cartea deoparte, îşi privi fiul cu tristeţe şi continuă pe acelaşi ton cântat:

— Ascultă-mă, Menuhim! Sunt singur. Fraţii tăi sunt mari şi s-au înstrăinat de mine. Se duc la cătănie. Mamă-ta este o muiere, ce pot să-i cer? Eşti fiul meu cel mai mic, în tine am sădit ultima mea speranţă. De ce taci, Menuhim? Tu eşti adevăratul meu fiu. Priveşte încoace, Menuhim, şi repetă cuvintele acestea: „La început, Dumnezeu a făcut cerurile şi pământul”.

Mendel mai aşteptă o clipă. Menuhim rămase neclintit. Atunci Mendel mai ciocni o dată paharul cu lingura. Menuhim se întoarse, iar Mendel nu lăsă să-i scape momentul treziei, vrând parcă să-l prindă cu amândouă mâinile, şi începu iarăşi să cânte:

— Ascultă-mă, Menuhim! Sunt bătrân, dintre toţi copiii doar tu îmi rămâi, Menuhim! Ascultă şi spune după mine: „La început, Dumnezeu a făcut cerurile şi pământul”.

Dar Menuhim rămase neclintit.

Atunci Mendel, oftând din greu, îl aşează pe Menuhim

din nou pe podea. Trase zăvorul şi păşi în faţa uşii în aşteptarea elevilor. Menuhim se târî după el şi rămase ghemuit pe prag. Dinspre ceasul turnului se auziră şapte bătăi, patru joase şi trei înalte. În acea clipă, Menuhim strigă: „Mama, mama!”. Şi când Mendel se întoarse spre el, văzu cum copilul îşi întindea capul în sus, inspirând parcă ecoul cântecului iscat de clopote.

Pentru ce sunt pedepsit? se întrebă Mendel în sinea lui. Şi cercetându-şi memoria în căutarea vreunui păcat, nu găsi niciunul din cele grele.

Veniră elevii. Se întoarse cu ei în casă şi, în vreme ce se plimba încolo şi încoace prin odaie, ba mustrând pe câte unul, ba dându-i vreunuia câteva peste degete ori lovindu-l pe altul uşor în coaste, se întreba neîncetat: Unde-i păcatul? Unde se ascunde păcatul?

În vremea asta, Debora merse la cărăuşul Sameşkin şi îl întrebă dacă n-ar putea s-o ia şi pe ea în zilele următoare la Kluczyşk fără să-l plătească.

— Da, spuse cărăuşul Sameşkin, stând nemişcat pe laviţa lustruită de lângă sobă, cu picioarele înfăşurate în obiele galben-cenuşii legate cu sfoară.

Mirosea a rachiu de casă. Debora mirosi rachiul ca pe un duşman. Era mirosul primejdios al ţăranilor, prevestitor al unor patimi de neînţeles şi însoţitor al stărilor prielnice pogromurilor.

— Da, spuse Sameşkin, de-ar fi drumurile mai bune!

— Dar m-ai mai luat o dată, în toamnă, când drumurile erau încă şi mai proaste.

— Nu-mi amintesc, zise Sameşkin, te înşeli, trebuie să fi fost o zi uscată de vară.

— Nicidecum, replică Debora, era toamnă, ploua, iar eu mergeam la rabin.

— Vezi, spuse Sameşkin, în vreme ce amândouă picioarele înfăşurate în obiele începură să se bălăngăne uşor, căci laviţa de la sobă era destul de înaltă, iar Sameşkin destul de mic de statură, vezi, spuse el, atunci mergeai la rabin, era înaintea distinselor voastre sărbători şi te-am luat pur şi simplu cu mine. Însă astăzi nu mergi la

rabin!

— Merg cu o treabă importantă, zise Debora. Ionas şi Şmarie nu trebuie să ajungă niciodată soldaţi!

— Şi eu am fost soldat, spuse Sameşkin, şapte ani, dintre care doi am stat la carceră pentru că furasem. De altfel, nici măcar nu era mare lucru.

O aducea pe Debora la disperare. Povestirile lui îi dovedeau cât îi era el de străin, ei şi fiilor ei, care nu trebuiau să fure şi nici să stea la carceră. Aşa că se hotărî să acţioneze rapid:

— Cât să-ţi dau?

— Absolut nimic! Nu cer bani, dar nici nu vreau să merg! Bălanul e bătrân, iar roibul şi-a pierdut dintr-un foc două potcoave. Şi apoi, două verste dacă a făcut, şi toată ziua ronţăie ovăz. Nu pot să-l mai ţin, vreau să-l vând. Să fii cărăuş – asta nu-i viaţă!

— Ionas o să ducă roibul la potcovar, zise stăruitor Debora, şi-o să plătească chiar şi potcoavele.

— Tot ce se poate! răspunse Sameşkin. Dacă Ionas vrea să facă asta, atunci trebuie să ducă şi o roată la cercuit.

— O face şi p-asta! promise Debora. Aşadar, mergem săptămâna viitoare!

Care vasăzică s-a dus la Kluczysk, la întunecatul Kapturak. De fapt, ar fi preferat să fi intrat la rabin, căci, de bună seamă, un cuvânt din gura lui sfântă, cu buze subţiri, valora mai mult decât protecţia lui Kapturak. Însă rabinul nu primea între Paşti şi Rusalii, cu excepţia cazurilor urgente, în care se puneau probleme de viaţă şi moarte. îl întâlni pe Kapturak la cârciumă, unde, înconjurat de ţărani şi evrei, stătea într-un colţ la fereastră şi scria. Căciula-i descheiată şi întoarsă pe dos zăcea pe masă, printre hârtii, asemenea unei mâini întinse, şi mulţi bănuţi de argint odihneau deja în căciulă, atrăgând privirile celor din jur. Kapturak îi controla din când în când, deşi ştia că nimeni n-ar îndrăzni să se atingă măcar de o copeică. Scria cereri, scrisori de dragoste şi mandate poştale pentru orice analfabet (în afară de asta ştia să

scoată dinţi şi să tundă).

— Am de vorbit cu tine ceva important, spuse Debora pe deasupra celor de faţă.

Cu un singur gest, Kapturak dădu hârtiile la o parte, oamenii se risipiră, el luă căciula, vărsă banii în palmă şi îi legă într-o batistă. Apoi o invită pe Debora să se aşeze.

Aceasta se uită în ochii lui mici şi aspri ca la nişte bumbi tari şi lucitori din corn de animal.

— Băieţii mei trebuie să plece la armată! zise ea.

— Eşti o femeie sărmană, spuse Kapturak cu o voce cântată, venind de departe, ca şi cum ar fi citit asta într-un registru. N-ai putut să-ţi pui bani deoparte şi nimeni nu-ţi poate veni în ajutor.

— Ba da, am pus.

— Cât?

— Douăzeci şi patru de ruble şi şaptezeci de copeici! Din ăştia am cheltuit o rublă, ca să ajung la tine.

— Asta înseamnă doar douăzeci şi trei de ruble!

— Douăzeci şi trei de ruble şi şaptezeci de copeici! îl corectă Debora.

Kapturak ridică mâna dreaptă, depărta degetul mijlociu de arătător şi întrebă:

— Şi spui că-i vorba de doi băieţi?

— Doi, şopti Debora

— Douăzeci şi cinci costă doar unul singur!

— Şi pentru mine?

— Şi pentru tine!

S-au târguit o jumătate de oră. Apoi Kapturak se declară mulţumit cu douăzeci şi trei pentru unul. Cel puţin unul! îşi zise Debora.

Însă pe drum, în timp ce stătea în căruţa lui Sameşkin simţind hurducăiala roţilor în toate măruntaiele şi în bietul ei cap, lucrurile îi apărură şi mai jalnice decât înainte. Cum putea să facă diferenţă între cei doi fii ai ei? Ionas sau Şmarie? se întreba ea fără istov. Mai bine unul decât amândoi, îi spunea judecata şi i se tânguia inima.

Când ajunse acasă şi începu să le povestească fiilor despre ce hotărâse Kapturak, Ionas, cel mare, o întrerupse

spunând:

— Mie îmi place să merg la oaste!

Debora, fiica Miriam, Şmarie şi Mendel Singer aşteptau înţepeniţi. În cele din urmă, pentru că Ionas nu mai avea nimic de spus, interveni Şmarie:

← îmi eşti cu adevărat frate! Un frate bun!

— Nu, răspunse Ionas, eu vreau să merg la oaste!

— Poate că într-o jumătate de an scapi, îl consolă tatăl.

— Nu, spuse Ionas, nu vreau nicicum să scap! Rămân la oaste!

Toţi murmurară rugăciunea de seară. Se dezbrăcară în tăcere. Apoi Miriam, în cămaşă, se duse în vârful picioarelor să stingă lampa. Se culcară.

În dimineaţa următoare, Ionas dispăruse. îl căutară până la prânz. Abia seara târziu fu zărit de Miriam. Călărea un cal bălan, purta o scurtă castanie şi o căciulă de soldat.

— Gata, eşti soldat? strigă Miriam.

← încă nu, spuse Ionas, oprindu-şi calul. Salută-i pe tata şi pe mama. Deocamdată, până plec la armată, sunt la Sameşkin. Spune-le că nu mai puteam să rabd la voi, dar vă iubesc pe toţi nespus de mult.

După care şfichiui aerul cu o nuia de salcie, trase de căpăstru şi plecă mai departe.

De-acum era rândaş la cai în slujba cărăuşului Sameşkin. Îi ţesăla calul bălan şi pe cel roib, dormea cu ei în grajd, trăgea cu nările deschise şi pline de poftă mirosul înţepător de urină şi transpiraţie acră. Aducea ovăzul şi găleata pentru adăpat, dregea atelajele, tăia cozile, agăţa clopoţei noi la jug, umplea jgheaburile, schimba fânul stricat din cele două căruţe cu altul uscat, bea sămăhoanca cu Sameşkin, se îmbăta şi le lăsa grele pe servitoare.

Acasă era plâns ca un răzleţit, dar nu-l uitară. Începea vara, fierbinte şi secetoasă. Seara se lăsa târziu, în culori aurii, peste pământ. În faţa colibei lui Sameşkin stătea Ionas şi cânta la armonică. Era tare băut şi nu-şi recunoştea propriul tată, care uneori se furişa şovăitor

prin faţa lui ca o umbră temătoare de sine însăşi, un tată care nu contenea să se mire că fiul acesta era un rod al coapselor lui.

V

Pe douăzeci august, la Mendel Singer se prezentă un trimis al lui Kapturak pentru a-l lua pe Şmarie. Toţi îl aşteptaseră pe trimis în aceste zile. Dar când le apăru în faţă în carne şi oase, fură surprinşi şi înspăimântaţi. Era un bărbat obişnuit, de statură obişnuită şi cu înfăţişare obişnuită, cu o căciulă albastră de soldat pe cap şi o ţigară răsucită subţire în gură. Când îl invitară să se aşeze şi să bea un ceai, refuză. Mai bine aştept în faţa casei, spuse el într-un fel din care nu puteai să nu înţelegi că era obişnuit să aştepte afară, în faţa casei. Dar tocmai această hotărâre a bărbatului pricinui în familia lui Mendel Singer o agitaţie şi mai mare. Vedeau cum în faţa ferestrei apare iar şi iară, asemenea unei santinele, bărbatul cu căciulă albastră, şi atunci şi mişcările lor deveneau tot mai nervoase. împachetară lucrurile lui Şmarie, un costum, filacterele, provizii pentru drum, un cuţit de pâine. Miriam aducea obiectele şi nu se mai oprea din cărat. Menuhim, al cărui cap ajungea deja la înălţimea mesei, îşi întindea bărbia curios şi nătâng, îngăimând neîncetat singurul cuvânt pe care îl ştia: „mama”. Stând la fereastră, Mendel Singer bătea cu degetele în geam. Debora plângea înăbuşit; ochii lăsau să i se prelingă lacrimă după lacrimă spre gura schimonosită. Când legătura lui Şmarie fu gata, tuturor li se păru prea sărăcăcioasă şi atunci căutară cu priviri neajutorate prin toată încăperea să mai descopere vreun lucru oarecare. Până în clipa aceasta nu schimbaseră o vorbă între ei. Acum, când bocceaua albă se afla lângă băţul de pe masă, Mendel Singer se întoarse cu spatele la fereastră şi cu faţa spre interiorul încăperii şi îi spuse fiului său:

— Nu uita, numaidecât, pe cât de repede îţi va fi cu putinţă, să ne dai de veste!

Plângând cu sughiţuri, Debora întinse mâinile şi îşi îmbrăţişa fiul. Rămaseră mult timp aşa, unul în braţele

celuilalt Apoi Şmarie se desprinse brusc, se îndreptă spre sora lui şi o sărută pe amândoi obrajii, plescăindu-şi buzele. Tatăl său îl binecuvânta, întinzându-şi mâinile deasupra lui şi murmurând ceva de nedesluşit. Apoi, Şmarie se apropie de Menuhim, care îl privea cu ochii holbaţi. Fiind pentru prima oară în situaţia de a îmbrăţişa copilul bolnav, Şmarie avea senzaţia că nu un frate trebuia el să sărute, ci un simbol lipsit de reacţie. Fiecare dintre ei ar mai fi vrut să spună ceva însă niciunul nu reuşi să mai scoată vreo vorbă. Ştiau că se despart pentru totdeauna. În cel mai bun caz, Şmarie ajungea viu şi nevătămat în străinătate. În cel mai rău caz, era prins la graniţă, apoi executat ori împuşcat la faţa locului de grăniceri. Ce să-i mai spui celuilalt, când te desparţi de el pentru totdeauna?

Şmarie luă bocceaua în spinare şi deschise uşa cu piciorul. Nu se mai uită înapoi. În clipa în care trecu pragul, încercă să uite casa şi pe toţi ai săi. În spatele lui se mai auzi încă o dată ţipătul puternic al Deborei. Uşa se închise la loc. Cu bănuiala că mama lui căzuse în leşin, Şmarie se apropie de însoţitor.

— Chiar în spatele pieţei, spuse omul cu căciula albastră, ne aşteaptă caii.

Când ajunseră în faţa colibei lui Sameşkin, Şmarie se opri. Aruncă o privire în grădina nu prea întinsă, apoi în grajdul gol, cu uşile deschise. Fratele lui, Ionas, nu era acolo. Îi lăsă un gând plin de adâncă tristeţe fratelui pierdut care se jertfise de bunăvoie – cum Şmarie încă mai continua să creadă. E un necioplit, dar generos şi viteaz, îşi zise în sinea lui. Apoi îşi continuă drumul cu paşi egali, alături de străin.

Numaidecât în spatele pieţei găsiră caii, cum spusese omul. Avură nevoie de nu mai puţin de trei zile ca să ajungă la graniţă, căci evitau apropierea de calea ferată. Pe drum, se dovedi că însoţitorul lui Şmarie cunoştea locurile foarte bine. Lăsa să se înţeleagă asta, fără ca Şmarie să-l fi întrebat. Arătând spre turnurile îndepărtate ale bisericilor, spunea numele satelor cărora acestea le aparţineau. Spunea numele gospodăriilor şi al moşiilor şi

numele moşierilor. Se abătea adesea de la drumul mare şi, mergând pe cărări înguste, scurta din timp. Ca şi cum ar fi vrut să mai apuce să-l familiarizeze repede pe Şmarie cu locurile de baştină, înainte ca tânărul s-o pornească în căutarea altora. Semăna în inima lui Şmarie dor cât să-i ajungă o viaţă întreagă.

Cu o oră înainte de miezul nopţii ajunseră la hanul de la graniţă. Era o noapte liniştită. Cufundat în ea, hanul era singura casă, o casă în liniştea nopţii, mută, întunecată, cu obloanele trase, în spatele cărora nu bănuiai nicio suflare de viaţă. În jurul ei cântau neîncetat milioane de greieri – corul susurat al nopţii. În rest, nicio voce nu tulbura liniştea. Ţinutul era neted, orizontul înstelat trasa în jurul lui un cerc perfect rotund, de un albastru întunecat, întrerupt doar în nord-est de o dungă luminoasă, asemenea unei bucăţi de argint montate pe un inel albastru. Se simţea în nări umezeala îndepărtată a mlaştinilor ce se întindeau spre apus şi adierea vântului purtând-o încoace.

— O noapte de vară cu adevărat frumoasă! spuse trimisul lui Kapturak. Şi pentru prima dată de când erau împreună catadicsi să vorbească despre ocupaţia lui. În asemenea nopţi liniştite, nu întotdeauna poţi trece dincolo fără probleme. Pentru acţiunile noastre ploile sunt mai prielnice.

Aruncă un bob de frică în sufletul lui Şmarie. Pentru că hanul în faţa căruia se aflau era mut şi închis, Şmarie nu se gândise la importanţa lui până când vorbele însoţitorului îi amintiră de planul său.

— Să intrăm! spuse el, ca unul care nu vrea să mai amâne primejdia.

— Nu-i nevoie să te grăbeşti, căci va trebui să aşteptăm destul de mult.

Se apropie totuşi de fereastră şi bătu încet în oblonul de lemn. Uşa se deschise, revărsând o fâşie lată de lumină galbenă peste pământul întunecos. Intrară. În spatele tejghelei, chiar în conul de lumină al unei lămpi suspendate, stătea hangiul, care le făcu semn din cap, iar pe podea erau ghemuiţi câţiva bărbaţi la un joc de zaruri.

La o masă stătea Kapturak, împreună cu un bărbat în uniformă de vagmistru. Nimeni nu ridică ochii. Se auzeau zornăitul zarurilor şi tic-tacul ceasului de perete. Şmarie se aşează, însoţitorul său comandă ceva de băut. Şmarie bău un rachiu, se înfierbântă, dar într-un fel ce îl umplea de linişte. Atâta siguranţă nu mai simţise niciodată până acum; ştia că trăieşte una dintre acele puţine clipe în care omul contribuie la plăsmuirea destinului său nu mai puţin decât acea mare forţă care i-l dăruieşte.

La puţin timp după ce bătuse de miezul nopţii, se auzi o împuşcătură. Un zgomot puternic şi ascuţit, cu un ecou ce dispărea încet. Kapturak şi vagmistrul se ridicară în picioare. Era semnalul stabilit prin care santinela dădea de înţeles că trecuse controlul de noapte al ofiţerului de grăniceri. Vagmistrul dispăru. Kapturak îi îndemnă pe oameni să pornească la drum. Toţi se ridicară cu mişcări lente, îşi puseră legăturile şi geamantanele în spinare, uşa se deschise, iar ei se scurseră unul câte unul afară, în noapte, apucând-o spre graniţă. Încercară să cânte, dar cineva le interzise – era vocea lui Kapturak. Nu ştiau dacă ea se auzea din rândurile din faţă, din mijloc ori din spate. Păşeau aşadar tăcuţi prin plasa deasă întinsă de cântecul greierilor şi prin albastrul întunecat al nopţii. După o jumătate de oră, glasul lui Kapturak le comandă:

— Culcat!

Se aruncară pe pământul umezit de rouă, rămaseră acolo nemişcaţi şi îşi lipiră de pământul ud inimile ce stăteau să le sară din piept – despărţirea de patrie a inimilor. Apoi li se porunci să se ridice. Ajunseră la un şanţ larg şi nu prea adânc. O lumină începu să clipească la stânga lor, era lumina de la ghereta postului de pază. Trecură peste şanţ. Conform datoriei, dar fără să ţintească, grănicerul îşi descărca arma în urma lor.

— Suntem dincolo! strigă o voce.

În clipa asta, cerul începea să se lumineze la răsărit. Bărbaţii se întoarseră, îşi îndreptară ochii spre patrie, peste care noaptea părea că încă mai domneşte, şi apoi se întoarseră din nou cu faţa către zi şi străinătate.

Unul din ei începu să cânte, toţi ceilalţi i se alăturară1 şi începură aşa, cu cântecul pe buze, să mărşăluiască. Doar Şmarie nu cânta. Se gândea la viitorul imediat (avea două ruble), la dimineaţa de-acasă. Peste două ore, acasă, tatăl său se scula, mormăia o rugăciune, îşi dregea glasul, făcea gargară, se ducea la lighean şi stropea cu apă de jur-împrejur. Mama sufla în samovar. Menuhim bâiguia ceva în aerul dimineţii, iar Miriam îşi scotea cu pieptenele fulgii albi din părul negru. Şmarie vedea toate astea aşa de limpede, cum nu le văzuse niciodată cât încă mai era acasă, el însuşi o parte a dimineţii familiei lui. Abia auzea cântecul celorlalţi – doar picioarele lui preluaseră ritmul, mărşăluind şi ele.

După o oră zări cel dintâi oraş străin, fumul vineţiu din primele coşuri harnice, un om cu o banderolă galbenă care îi luă în primire pe cei veniţi. Dintr-un turn, orologiul bătu ora şase.

Şi ceasul de perete al familiei Singer bătu ora şase. Când Mendel se ridică, făcu gargară, îşi drese glasul.

Mormăi o rugăciune, Debora, aflată deja lângă plită, sufla în samovar, Menuhim bâiguia din colţul lui ceva de neînţeles, iar Miriam se pieptăna în faţa oglinzii orbite. Apoi, tot în picioare, lângă plită, Debora îşi sorbi ceaiul fierbinte.

— Unde-i acum Şmarie? întrebă ea pe neaşteptate.

Toţi se gândiseră la el.

— Dumnezeu o să-l ajute! spuse Mendel Singer.

Şi astfel începu ziua.

Tot astfel începură şi zilele următoare, zile pustii, zile jalnice. O casă fără copii, îşi zicea Debora în sinea ei. Pe toţi i-am născut, pe toţi i-am alăptat, un vânt i-a risipit. Era cu ochii pe Miriam, însă rareori îşi găsea fiica acasă. Doar Menuhim îi rămânea mamei. El îşi întindea mereu mâinile atunci când Debora trecea pe lângă colţul lui. Iar când îl săruta, el îi căuta pieptul ca un sugar. Plină de reproş, se gândea la binecuvântarea care se împlinea atât de încet şi se îndoia că va mai prinde ziua în care Menuhim să fie vindecat.

După ce înceta cântatul monoton al învăţăceilor, casa se cufunda în tăcere. Rămânea toată în muţenie, şi întuneric. Era din nou iarnă. Drămuiau gazul. Se culcau devreme. Recunoscători, cădeau în braţele binevoitoare ale nopţii. Din când în când, Ionas le trimitea salutări. Îşi făcea armata la Pskow, era sănătos ca de obicei şi nu avea niciun fel de probleme cu superiorii.

Aşa se scurgeau anii.

VI

Într-o după-amiază de la sfârşitul verii, în casa lui Mendel Singer intră un străin. Uşa şi ferestrele erau deschise. Amorţite, negre şi sătule, muştele stăteau lipite de pereţii dogoriţi de soare, iar cântatul monoton al elevilor se revărsa din casa deschisă spre uliţa albă. Deodată îl observară pe străin în tocul uşii şi amuţiră. Debora se ridică de pe scăunel. De pe cealaltă parte a uliţei veni în grabă Miriam, ţinându-l strâns de mână pe Menuhim, cu mersul lui clătinat. Mendel Singer se postă în faţa străinului şi-l măsură din cap până-n picioare. Era un om neobişnuit Purta o pălărie calabreză neagră, cu boruri largi, pantaloni deschişi la culoare, într-o croială comodă ce-i făcea să se unduiască pe trup, cizme galbene, din piele rezistentă, iar peste cămaşa verde-închis flutura asemenea unui stindard o cravată de un roşu-aprins. Fără să se clintească, spuse ceva, de bună seamă un salut, într-o limbă de neînţeles. Suna de parcă ar fi avut o cireaşă în gură. Oricum, din buzunarele hainei i se vedeau ieşind lujere verzi. Buza de sus, fără încreţituri şi foarte lungă, se ridica încet, ca o cortină, dezvelind o dantură galbenă şi puternică, ce te făcea să te gândeşti la cai. Copiii râdeau şi nici Mendel Singer nu se putu abţine să zâmbească pe sub mustaţă. Străinul scoase o scrisoare îndoită pe lung şi citi adresa şi numele familiei Singer în felul său bizar, astfel încât toţi izbucniră încă o dată în râs.

— America! spuse acum bărbatul şi îi înmâna scrisoarea lui Mendel Singer.

O presimţire fericită îi lumină chipul lui Mendel.

— Şmarie, spuse el.

Îi expedie pe elevi dând din mână, ca şi cum ar fi alungat nişte muşte. Aceştia ieşiră. Străinul se aşează. Debora puse pe masă ceai, dulciuri şi limonada. Mendel deschise scrisoarea. Debora şi Miriam se aşezară şi ele. Şi Singer începu să citească cu voce tare următoarele:

Dragă tată, dragă mamă, scumpă Miriam şi bunule Menuhim!

Lui Ionas nu mă adresez pentru că este la armată. Şi vă mai rog să faceţi în aşa fel încât scrisoarea să nu-i parvină pe cale directă, căci ar putea întâmpina neplăceri corespondând cu un frate dezertor. De aceea am şi aşteptat atât de mult şi nu v-am scris prin poştă până când, în cele din urmă, s-a ivit ocazia să vă trimit scrisoarea prin bunul meu prieten Mac. El vă cunoaşte pe toţi din povestirile mele, însă nu va putea să schimbe cu voi nicio vorbă, căci nu numai că el este american, dar şi părinţii lui s-au născut în America. Şi nu este nici evreu, dar este mai bun decât zece evrei.

Aşadar, încep să vă povestesc, de la început până astăzi: mai întâi, când am trecut graniţa, nu aveam nimic de mâncare, doar două ruble în buzunar, dar îmi ziceam în sinea mea că Dumnezeu mă va ajuta. La graniţă a venit să ne ia un bărbat cu şapcă de funcţionar, trimis de o companie navală din Triest. Eram doisprezece, ceilalţi unsprezece aveau toţi bani, aşa că şi-au cumpărat documente false şi bilete de vapor, iar agentul companiei navale i-a dus la tren. M-am dus şi eu cu ei. M-am gândit că n-are ce să-mi strice. Merg şi eu cu ei – în orice caz, o să văd cum este când pleci în America. Aşadar, am rămas în urmă, doar cu agentul, iar el se miră cum de nu plec şi eu.

N-am nicio copeică, îi spun agentului. Dacă ştiu să citesc şi să scriu, mă întreabă el. Puţin, spun, dar poate că-i suficient. În fine, ca să nu vă reţin prea mult, omul avea o slujbă pentru mine. Anume: în fiecare zi când sosesc dezertorii, să mergsă-i iau de la

graniţă, să** le **cumpăr tot şi să-i conving că în America curge lapte şi miere. Well: ***încep să muncesc şi cincizeci de procente din câştigul meu le dau agentului, căci eu nu sunt decât subagent. El poartă o şapcă cu numele firmei cusut cu fir de aur, eu n-am decât o banderolă. După două luni, îi spun că dacă nu-mi dă şaizeci de procente renunţ la slujbă. Îmi dă şaizeci de procente. Ce mai calea-valea, la gazda mea fac cunoştinţă cu o fată drăguţă, Vega o cheamă, şi-acum vă este noră. Tatăl ei mi-a dat ceva bani ca să încep o afacere, dar eu, orice-aş face, tot nu pot să uit cum cei unsprezece au plecat în America, iar eu am rămas de unul singur pe loc. Aşadar, îmi iau rămas-bun doar de la Vega, mă pricep la vapoare, doar e domeniul meu – şi plec în America. Şi iată-mă aici, iar acum două luni a venit şi Vega, ne-am căsătorit şi suntem foarte fericiţi. Mac are pozele în buzunar. La început am cusut nasturi la pantaloni, apoi am călcat pantaloni, mai târziu am cusut căptuşeli la mâneci şi era cât pe ce să mă fac croitor, asemenea tuturor, evreilor din America. Atunci însă l-am cunoscut pe Mac, în timpul unei excursii pe Long***

Island, chiar lângă fortăreaţa Lafayette. Când o să fiţi aici, o să vă arăt locul. De-atunci am început să colaborez cu el în tot felul de afaceri. Până ne-am apucat de asigurări. Eu îi asigur pe evrei, iar el pe irlandezi, ba eu am asigurat chiar şi câţiva creştini. Mac o să vă dea zece dolari de la mine. Cumpăraţi-vă ceva de ei, ca să aveţi pentru drum. Căci, cu ajutorul lui Dumnezeu, în curând vă trimit biletele de vapor.

Vă îmbrăţişează şi vă sărută pe toţi fiul vostru Şmarie (aici mă cheamă Sam).

După ce Mendel Singer termină de citit scrisoarea, în încăpere se aşternu o linişte sonoră, care părea să se amestece cu liniştea zilei de vară târzie şi din care toţi membrii familiei credeau că aud vocea fiului plecat. Da, chiar Şmarie vorbea, dincolo, în America de peste mări şi

ţări, unde la ceasul acesta poate că era noapte ori dimineaţă. Preţ de câteva clipe, toţi uitară de prezenţa lui Mac. Era ca şi cum acesta s-ar fi făcut invizibil în spatele lui Şmarie cel de departe, asemenea unui poştaş care predă o scrisoare, pleacă apoi mai departe şi dispare. El însuşi, americanul, trebui să-şi aducă aminte de propria-i prezenţă. Se ridică în picioare şi băgă mâna în buzunar, precum un prestidigitator pe cale să facă o scamatorie. Scoase un portofel, luă din el zece dolari şi fotografiile în care Şmarie putea fi văzut odată cu soţia lui, Vega, pe o bancă, într-un loc plin de verdeaţă, şi altă dată singur, în costum de baie la ştrand, un trup şi un chip în mijlocul unei duzini de alte trupuri şi chipuri. Nu mai era Şmarie, ci un Sam. După ce-i măsură scurt cu privirea pe toţi, ca şi cum ar fi vrut să constate cât de demn de încredere este fiecare dintre ei, străinul întinse Deborei hârtia de zece dolari şi fotografiile. Ea mototoli bancnota într-o mână, iar cu cealaltă puse pozele pe masă, lângă scrisoare. Toate acestea avură loc preţ de câteva minute, vreme în care tăcerea rămase în continuare netulburată. În cele din urmă, Mendel Singer puse arătătorul pe una dintre fotografii şi spuse: Ăsta-i Şmarie!

— Şmarie! repetară ceilalţi, şi chiar şi Menuhim, care acum trecea cu capul de înălţimea mesei, scoase un nechezat ascuţit şi-şi îndreptă cu prudenţă saşie o privire sfioasă spre fotografii.

Dintr-odată, Mendel Singer avu senzaţia că străinul nu mai este străin şi că înţelege bizara limbă a acestuia.

— Povestiţi-mi ceva! i se adresă el lui Mac.

Şi, ca şi cum ar fi înţeles cuvintele lui Mendel, americanul începu să-şi mişte gura mare şi să povestească cu ardoare veselă ceva de neînţeles. Parcă ar fi mestecat cu poftă binecuvântată o mâncare gustoasă. Le spuse Sângerilor că venise în Rusia în vederea unei afaceri cu hamei – era interesat de înfiinţarea unor fabrici de bere la Chicago. Dar Sângerii nu-l înţelegeau. Şi dacă tot este aici, n-ar vrea nicidecum să piardă ocazia să viziteze Caucazul şi, mai ales, să urce pe acel munte Ararat, despre care

citise mai înainte atât de amănunţit în Biblie. Dacă cei de faţă ascultaseră povestirea lui Mac într-o încordare iscoditoare pentru a vâna din toată harababura zgomotoasă măcar o minusculă silabă inteligibilă, la auzul cuvântului „Ararat”, care li se părea ciudat de cunoscut, dar totodată îngrozitor de schimbat, aşa cum se rostogolea el din gura lui Mac, cu un bubuit primejdios şi înfricoşător, inimile lor se cutremurară. Doar Mendel Singer zâmbea fără încetare. Îi plăcea să audă limba devenită între timp şi limba fiului său Şmarie şi, în timp ce Mac vorbea, Mendel încercă să-şi închipuie cum arăta fiul său rostind aceleaşi cuvinte. Şi curând i se păru că din gura măcinând vesel a străinului vorbeşte glasul propriului fiu.

Americanul îşi termină expunerea, făcu înconjurul mesei şi strânse mâna fiecăruia cu afecţiune şi patos.

Pe Menuhim îl ridică cu o mişcare iute, se uită la capul diform, la gâtul subţire, la mâinile vinete şi inerte şi la picioarele strâmbe şi-l aşeză pe podea cu un fel de dispreţ duios şi îngândurat, ca şi cum astfel ar fi vrut să spună că soiul acesta de creaturi ciudate trebuie să se târască pe pământ, nu să stea în picioare pe lângă mese. Lat şi înalt cum era, ieşi apoi pe uşa deschisă clătinându-se uşor şi cu mâinile îndesate în buzunarele pantalonilor, iar în urma lui se îmbulzi întreaga familie. Cu mâinile puse streaşină la ochi, toţi priveau spre uliţa scăldată de soare pe mijlocul căreia păşea Mac şi la al cărei capăt acesta se mai opri o dată pentru a saluta cu un gest scurt al mâinii.

Rămaseră mult timp afară chiar şi după ce Mac dispăruse, îşi ţineau mâinile deasupra ochilor şi se uitau la strălucirea prăfoasă a străzii pustii. În cele din urmă, Debora spuse:

— S-a dus!

Şi ca şi cum străinul abia acum ar fi dispărut, se întoarseră toţi înăuntru şi rămaseră îmbrăţişaţi, fiecare petrecându-şi o mână peste umărul celuilalt, în faţa fotografiilor de pe masă.

— Cât înseamnă zece dolari? întrebă Miriam şi începu să socotească.

— Nu contează, spuse Debora, cât fac zece dolari, căci şi-aşa n-o să ne cumpărăm nimic de ei.

— De ce nu? replică Miriam. Doar n-o să plecăm în zdrenţele astea de pe noi?

— Cine pleacă şi unde? strigă mama

← în America, spuse Miriam zâmbind. Chiar Sam a scris asta.

Pentru prima oară un membru al familiei îl numise pe Şmarie Sam, de parcă Miriam ar fi pronunţat cu intenţie numele american al fratelui pentru a da mai multă greutate cererii acestuia ca familia să plece în America.

— Sam! strigă Mendel Singer. Cine-i Sam?

— Da, repetă Debora, cine-i Sam?

— Sam, spuse Miriam, continuând să zâmbească, este fratele meu din America şi fiul vostru.

Părinţii tăceau.

Vocea lui Menuhim ţiui deodată din ungherul în care acesta se târâse.

— Menuhim nu poate să meargă! spuse Debora, atât de încet, de parcă s-ar fi temut ca nu cumva bolnavul să o înţeleagă.

— Menuhim nu poate să meargă! repetă la fel de încet Mendel Singer.

Soarele părea că apune în grabă. Pe peretele casei de peste drum, la care toţi priveau ţintă pe fereastra deschisă, se vedea cum umbra neagră urcă tot mai mult, asemenea fluxului mării ce invadează cheiul. Se iscă un vânt uşor şi canatul ferestrei începu să scârţâie în ţâţâni.

← închide uşa că trage! spuse Debora.

Miriam se îndreptă spre uşă. Înainte de a pune mâna pe clanţă, mai zăbovi o clipă nemişcată, cu capul scos pe uşă în direcţia în care dispăruse Mac. Apoi Miriam închise uşa trântind-o şi spuse:

— Din pricina vântului!

Mendel se duse la fereastră. Privea cum umbrele serii se căţărau pe perete. Ridicând capul, văzu coama acoperişului casei din faţă scăldată în culori aurii. Rămase multă vreme aşa, cu spatele la odaie, la muierea lui, la fiica

lui, Miriam, şi la Menuhim cel bolnav. Îi simţea pe toţi şi bănuia fiecare din mişcările lor. Ştia că Debora îşi pusese capul pe masă ca să plângă, că Miriam îşi întorsese faţa spre sobă şi că umerii ei tresăreau din când în când, deşi ea nu plângea defel. Ştia că femeia lui abia aştepta clipa în care el urma să ia cartea de rugăciuni ca să meargă la templu, să-şi facă rugăciunea de seară, iar Miriam avea să-şi pună şalul galben ca s-o zbughească la vecini. Apoi, Debora avea de gând să îngroape sub scândura duşumelei hârtia de zece dolari, pe care continua s-o ţină în mână. El, Mendel Singer, ştia scândura cu pricina. Ori de câte ori călca pe ea, aceasta îi trăda cu scârţâitul ei taina pe care o ascundea şi îi amintea de mârâitul câinilor ţinuţi de Sameşkin legaţi în faţa grajdului. Da, Mendel Singer ştia scândura. Şi ca să nu fie nevoit să se gândească la câinii negri ai lui Sameşkin, adevărate întruchipări vii ale păcatului, care îi picurau nelinişte în suflet, evita să calce pe scândura aceasta, iar când o făcea, se întâmpla numai pentru că în toiul lecţiei începea să umble prin cameră, uitând de ea. Văzând cum fâşia aurie de soare se subţia tot mai mult alunecând de pe coama acoperişului pe acoperiş şi de aici spre coşul alb, i se păru că simte limpede pentru prima dată în viaţa lui scurgerea mută şi perfidă a zilelor, viclenia amăgitoare a schimbului veşnic dintre zi şi noapte, dintre vară şi iarnă şi trecerea monotonă a vieţii, în ciuda spaimelor aşteptate ori neaşteptate. Acestea creşteau doar la marginea ţărmurilor mereu schimbătoare, iar Mendel Singer se furişa pe lângă ele. A venit un om din America, a râs, a adus o scrisoare, dolari şi fotografii de la Şmarie şi a dispărut din nou în ţinuturile ascunse ale depărtării. Fiii dispăreau: Ionas slujea ţarului la Pskow şi nu mai era Ionas. Şmarie făcea baie la ţărmul oceanului şi nu se mai numea Şmarie. Miriam îl urmărea cu privirea pe american şi voia să plece şi ea în America. Doar Menuhim rămânea ce era încă din ziua naşterii lui: un schilod. Şi Mendel Singer însuşi rămânea ce fusese întotdeauna: un dascăl.

Uliţa îngustă se întunecă întru totul, însufleţindu-se totodată. Nevasta grasă a maistrului sticlar Haim şi bunica

de nouăzeci de ani a lăcătuşului Jossel Kopp, mort de mult, îşi luară scaunele din casă ca să le pună în faţa uşii şi să se bucure de răcoarea serii. îmbrăcaţi în negru, evreii se grăbeau spre templu, abia apucând să mai mormăie câte un salut. Atunci Mendel Singer se întoarse, căci şi el voia să plece într-acolo. Trecu pe lângă Debora, care încă îşi mai ţinea capul pe masa tare. Culcată ca într-un aşternut, faţa ei, pe care Mendel nu o mai putea suferi încă de mulţi ani, era acum îngropată în lemnul tare, iar întunericul ce începea să umple camera ascundea şi asprimea şi sfiala lui Mendel. Mâna lui trecu repede peste spatele lat al femeii – odată carnea asta îi fusese cunoscută, acum se înstrăinase de ea. Ea se ridică şi spuse:

— Te duci la rugăciune! Şi pentru că se gândea la altceva, ea îşi schimbă formularea, repetând cu o voce venită parcă de departe:

— La rugăciune te duci!

Odată cu tatăl, înfăşurată în şalul galben, plecă de-acasă şi Miriam, făcându-şi drum la vecini.

Era. prima săptămână a lunii ***ab.*** După rugăciunea de seară, evreii se adunară să salute luna nouă şi, pentru că noaptea era plăcută, aducând cu sine răcoarea binefăcătoare după ziua fierbinte, erau mai dispuşi ca de obicei să împlinească dorinţa inimilor lor credincioase şi porunca lui Dumnezeu de a saluta renaşterea lunii într-un loc descoperit, deasupra căruia cerul se bolteşte mai lat şi mai cuprinzător decât deasupra uliţelor înguste ale târgului. Muţi, întunecaţi şi strânşi în grupuri mici şi dezordonate, se grăbiră să treacă dincolo de case. Văzură în depărtare pădurea neagră şi tăcută asemenea lor, veşnică însă în durata ei înrădăcinată, şi mai văzură şi vălurile nopţii peste câmpurile întinse şi în cele din urmă se opriră. Îşi înălţară privirea spre cer, căutând argintul încovoiat al noului astru care se năştea astăzi încă o dată, la fel ca în ziua facerii sale. Se strânseră într-un grup compact şi îşi deschiseră cărţile de rugăciune. În limpezimea nocturn-violetă, paginile albe luceau, iar literele colţuroase zăceau încremenite şi negre sub ochii

lor. Începură să murmure salutul către lună şi să-şi legene bustul înainte şi înapoi, ca şi cum i-ar fi zgâlţâit un vifor nevăzut. Se legănau tot mai repede, se rugau tot mai tare, cu un curaj războinic îşi aruncau cuvintele cele mai dragi inimii lor către cerul îndepărtat. Străin le era pământul pe care stăteau, duşmănoasă pădurea care îi privea nemişcată, potrivnic lătratul câinilor al căror auz neîncrezător îi trezise, aproape – doar luna care se năştea astăzi, în lumea aceasta, la fel ca în ţara strămoşilor şi Domnul veghind pretutindeni, acasă şi printre străini.

Îşi încheiară binecuvântarea cu un ***amin*** rostit cu putere şi îşi strânseră mâna, urându-şi o lună norocoasă, afaceri prospere şi sănătate bolnavilor. Se risipiră, fiecare se duse la casa lui, dispărând pe uliţe, în spatele uşilor mici ale cocioabelor strâmbe. Doar un evreu rămase pe loc: Mendel Singer.

Poate că tovarăşii lui se despărţiseră abia cu puţine minute înainte, însă lui i se părea că stătea acolo de o oră. Respiră liniştea nestânjenită în voie, făcu vreo câţiva paşi, simţi cum îl lasă puterile, îi veni să se culce pe jos, dar i se făcu teamă de pământul necunoscut şi de târâtoarele primejdioase pe care acesta – foarte probabil – le adăpostea îşi aduse aminte de fiul său rătăcitor Ionas. Ionas dormea acum într-o cazarmă, pe paie, într-un grajd, poate în preajma cailor. Fiul său Şmarie trăia acum dincolo de apă: cine era mai departe? Ionas sau Şmarie? Acasă, Debora îngropase deja dolarii, iar Miriam povestea acum vecinilor despre vizita americanului.

Secera lunii noi începuse să răspândească o strălucire vie de argint şi, însoţită fidel de cea mai luminoasă stea a cerului, aluneca prin noapte. Uneori se auzeau câinii urlând şi asta îl speria pe Mendel. Sfâşiau pacea pământului, înteţind neliniştea lui Mendel Singer. Deşi nu era nici măcar la cinci minute depărtare de casele târgului, i se părea că se află la o depărtare infinită de lumea locuită a evreilor, nespus de singur, ameninţat de primejdii şi totuşi neînstare să se întoarcă. Se întoarse cu faţa spre nord: acolo respira sumbru pădurea. La dreapta,

preţ de mai multe verste, se întindeau mlaştinile cu sălcii argintii ici şi colo. La stânga, erau câmpuri învăluite în opal. Când şi când, Mendel avea senzaţia că desluşeşte un sunet omenesc venind dintr-o direcţie imposibil de stabilit. Auzea cum vorbesc oameni cunoscuţi şi i se părea că-i şi înţelege. Apoi îşi aduse aminte că auzise aceste cuvântări cu mult înainte. Pricepu că acum doar le mai auzea o dată, de fapt, le percepea doar ecoul care-i stăruise atâta timp în memorie.

Deodată, în stânga, lanul foşni, deşi nu se iscase nicio adiere de vânt. Foşnetul se apropia tot mai mult, iar acum Mendel putea să şi vadă cum spicele înalte cât un stat de om se mişcau; între ele probabil se furişa un om, dacă nu cumva un animal uriaş, un monstru. Ar fi fost potrivit să fugă, dar Mendel aştepta, pregătindu-se pentru moarte. Un ţăran sau un soldat o să iasă acum din Ian, o să-l învinuiască pe Mendel de furt şi-o să-l omoare pe loc – poate cu o piatră. Ar putea fi şi un vagabond, un ucigaş, un criminal, care nu voia să fie auzit şi văzut. „Doamne sfinte!” şopti Mendel. Atunci desluşi glasuri. Erau doi cei care umblau prin Ian, iar faptul că nu era unul singur îl linişti pe evreu, deşi se gândi că ar fi putut să fie şi doi ucigaşi. Nu, nu erau ucigaşi, era o pereche de îndrăgostiţi. Un glas de fată vorbea, un bărbat râdea. Şi perechile de îndrăgostiţi puteau fi primejdioase: existau atâtea exemple în care bărbatul se înfuriase, descoperind martori ai iubirii sale. Curând, cei doi trebuiau să iasă din ogor. Mendel Singer îşi învinse sila teribilă de viermuiala pământului şi, încet, se întinse pe jos cu privirea spre Ian. Atunci spicele se despărţiră, mai întâi apăru bărbatul, un bărbat în uniformă, un soldat cu căciulă vopsită în albastru-închis, cu cizme şi pinteni. Metalul sclipea şi zăngănea uşor. În spatele lui lumina un şal galben, un şal galben, un şal galben. Se auzi un glas, glasul fetei. Soldatul se întoarse, îşi trecu braţul pe după umerii ei, acum şalul se desfăcu, soldatul mergea în spatele fetei, ţinându-şi mâinile la pieptul ei, fata – ghemuită în braţele soldatului.

Mendel închise ochii şi lăsă năpasta să treacă în

beznă pe lângă el. Dacă nu i-ar fi fost teamă să fie descoperit, şi-ar fi astupat şi urechile, ca să nu fie nevoit să audă ceva. Dar n-avu încotro şi auzi: cuvinte groaznice, clinchetul cristalin al pintenilor, vagi chicoteli smintite şi hohotele puternice de râs ale bărbatului. Acum i se făcuse dor de lătratul câinilor. De le-ar veni pofta să urle, să urle cât îi ţin rărunchii! Şi-ar fi dorit să iasă din Ian ucigaşi, ca să-l omoare. Vocile se îndepărtară. Era linişte. Totul dispăruse. Nu fusese nimic.

Mendel Singer se ridică în cea mai mare grabă, se uită de jur-împrejur, îşi ridică cu amândouă mâinile poalele hainei lungi şi o porni în direcţia târgului. Obloanele erau trase, însă în faţa uşilor mai stăteau vreo câteva femei la palavre. Îşi încetini mersul, ca să nu bată la ochi; făcea doar paşi mari şi grăbiţi, continuând să-şi ţină în mâini poalele hainei. Se opri în faţa casei. Bătu la geam. Debora deschise.

— Unde-i Miriam? întrebă Mendel.

— N-a venit de la plimbare, spuse Debora. Ce, parcă poţi s-o opreşti! Se plimbă zi şi noapte. Dacă stă o jumătate de oră în casă! Dumnezeu m-a pedepsit cu copiii ăştia. A mai fost vreodată cineva pe lume care să…

— Taci! o întrerupse Mendel. Când vine Miriam acasă, spune-i că am întrebat de ea. Nu mă întorc astă-seară, ci abia mâine dimineaţă. E ziua morţii bunicului meu Zallel şi mă duc să mă rog.

Şi se îndepărtă, fără să mai aştepte vreun răspuns de la femeia lui.

Mai mult de trei ore nu trecuseră de când plecase de la templu. Acum, intrând din nou în el, se simţea ca şi cum s-ar fi întors aici după mai multe săptămâni. Îşi trecu încet mâna peste capacul vechiului pupitru la care se ruga, sărbătorind cu el clipa revederii. îl ridică şi-şi scoase cartea lui veche, neagră şi grea, obişnuită cu mâinile lui şi pe care ar fi recunoscut-o fără ezitare dintre mii de alte cărţi asemănătoare. Cunoştea aşa de bine luciul de piele al copertei cu insule mici şi rotunde de stearină ieşind în relief, cu resturile întărite ale numeroaselor lumânări arse

demult, precum şi colţurile de jos ale filelor, poroase, gălbui, unsuroase, de trei ori încreţite de răsfoitul cu degete umezite vreme de zeci de ani. Găsea numaidecât orice rugăciune de care tocmai avea nevoie. Aceasta era gravată în memoria lui cu cele mai mici amănunte ale fizionomiei vădite în cartea de rugăciuni, cu numărul rândurilor sale, cu felul şi mărimea tiparului şi cu nuanţa precisă a paginilor.

Se întuneca în templu şi lumina gălbuie a lumânărilor de la peretele dinspre răsărit de lângă dulapul cu sulurile Torei nu alunga întunericul, ci mai degrabă părea că se ascunde în el. Prin ferestre se vedeau cerul şi câteva stele, iar înăuntru se desluşeau toate obiectele, pupitrele, masa, băncile, tăieturile de hârtie de pe podea, sfeşnicele de la perete, câteva carpete cu franjuri aurii. Mendel Singer aprinse două lumânări, le lipi de lemnul gol al pupitrului, închise ochii şi începu să se roage. Chiar şi cu ochii închişi ştia unde se termină o pagină şi întorcea fila cu un gest mecanic. Treptat, bustul său alunecă în legănarea ritmică obişnuită, tot trupul se ruga, picioarele râcâiau scândurile podelei, mâinile se strângeau, transformându-se în pumni, şi izbeau ca nişte ciocane în pupitru, în piept, în carte şi în gol. Pe laviţă dormea un evreu fără adăpost. Respiraţia lui îl însoţea şi susţinea pe Mendel Singer în cântecul lui monoton, ce se asemăna unei cântări fierbinţi în pustiul galben, pierdut şi obişnuit cu moartea. Propria voce şi respiraţia celui ce dormea îl ameţiră pe Mendel, îi alungară orice gând din inimă: nu mai era altceva decât un om care se roagă, cuvintele îşi urmau prin el calea către cer, era un vas gol, o pâlnie. Aşa se rugă el, întâmpinând dimineaţa.

Boarea dimineţii inundă ferestrele. Luminile se micşorară şi îşi pierdură strălucirea, în spatele cocioabelor scunde se şi vedea cum urcă soarele, umplând cu flăcări roşii cele două ferestre dinspre răsărit ale casei. Mendel strivi lumânările, ascunse cartea, deschise ochii şi se întoarse să plece. Ieşi afară. Mirosea a vară a mlaştini pe cale să sece şi a vegetaţie trezită la viaţă. Obloanele

caselor încă mai erau trase. Oamenii dormeau.

Mendel bătu de trei ori în uşă. Era puternic şi odihnit, de parcă ar fi dormit îndelung şi fără vise. Ştia exact ce trebuie făcut. Debora deschise.

— Fă-mi un ceai, spuse Mendel, apoi am de vorbit ceva cu tine. Miriam este acasă?

— Bineînţeles, răspunse Debora. Unde să fie? Credeai că a şi ajuns în America?

Samovarul zbârnâia. Debora aburi un pahar şi îl şterse bine. Apoi, Mendel şi Debora îşi băură ceaiul, sorbind tacticos cu buzele ţuguiate. Deodată, Mendel puse paharul pe masă şi spuse:

— Plecăm în America. Menuhim o să rămână aici. Trebuie să o luăm pe Miriam. Dacă rămânem, ne pândeşte o mare nenorocire.

O vreme nu mai scoase o vorbă, apoi spuse încet:

— Umblă cu un cazac.

Paharul căzu zăngănind din mâinile Deborei. În ungher, Miriam se trezi, iar Menuhim se mişcă şi el în somnul lui surd. Apoi se făcu linişte. Milioane de ciocârlii cântau deasupra casei, sub cer.

Cu un fulger luminos, soarele bătu la fereastră, întâlni tabla lustruită a samovarului şi o aprinse, transformând-o într-o oglindă boltită. Aşa începu ziua.

VII

La Dubno mergi cu căruţa lui Sameşkin; la Moscova mergi cu trenul; în America mergi cu vaporul, însă pe deasupra îţi mai trebuie şi acte. Ca să faci rost de ele, trebuie să mergi la Dubno.

Aşa că Debora se duce la Sameşkin. Sameşkin nu mai stă pe laviţă, nici măcar nu este acasă, este joi şi târg de porci, Sameşkin se poate întoarce abia peste un ceas.

Gândindu-se doar la America, Debora se plimbă încolo şi încoace prin faţa cocioabei lui Sameşkin.

Un dolar înseamnă mai mult de două ruble, o rublă are o sută de copeici, două ruble fac două sute de copeici, şi-atunci, pentru Dumnezeu, câte copeici înseamnă un dolar? câţi dolari o să mai trimită Şmarie? America este o

ţară binecuvântată.

Miriam umblă cu un cazac, în Rusia poate să facă una ca asta, în America nu sunt cazaci, Rusia este o ţară tristă, America este o ţară liberă, o ţară veselă. Mendel nu va mai fi dascăl, va fi tatăl unui fiu bogat.

Nu durează un ceas, nu durează două, abia după trei ceasuri Debora aude cizmele ţintuite ale lui Sameşkin.

E seară, dar încă se mai simte arşiţa. Soarele pieziş s-a îngălbenit deja, dar nu vrea să se lase, astăzi apune foarte încet. De arşiţă şi nelinişte şi o sută de gânduri neobişnuite, pe Debora o trec toate apele.

Acum, că Sameşkin se apropie, i se face şi mai cald. Are o căciulă grea din blană de urs, lăţoasă şi roasă în câteva locuri, şi o scurtă de blană peste pantalonii de in murdari, strânşi în cizmele grele. Şi totuşi nu asudă.

De cum îl vede, Debora îl şi miroase, căci duhneşte a rachiu. Greu o s-o mai scoată cu el! Nu-i uşor lucru să-l convingi pe Sameşkin nici când e treaz.

Luni e târg de porci la Dubno. Nu-i în folosul ei că Sameşkin a şi fost la târgul de porci de acasă, s-ar putea să nu mai aibă de ce să meargă la Dubno şi căruţa o să coste ceva bani.

Debora îi iese lui Sameşkin drept în faţă. Acesta se clatină, doar cizmele grele îl ţin să nu cadă. Ce noroc că nu este desculţ! se gândeşte Debora nu fără dispreţ.

Sameşkin nu o recunoaşte pe femeia care-i stă în cale.

— În lături cu muierile! şi face o mişcare cu mâna, pe jumătate s-apuce, pe jumătate să lovească.

— Eu sunt! spune Debora pe un ton curajos. Luni mergem la Dubno!

— Dumnezeu să te binecuvânteze! strigă Sameşkin prietenos.

Rămâne pe loc, sprijinindu-se într-un cot de umărul Deborei. Ea se teme să se mişte, ca nu cumva să cadă Sameşkin.

Sameşkin are mai bine de şaptezeci de kilograme. Toată greutatea lui se sprijină acum în cot, iar cotul acesta

se află pe umărul Deborei.

Este prima dată când un bărbat străin se apropie aşa de mult de ea. Se teme, însă totodată se gândeşte şi că e deja bătrână, se gândeşte şi la cazacul lui Miriam şi încearcă să-şi amintească de când nu s-a mai atins Mendel Singer de ea.

— Da, dulceaţa mea, spune Sameşkin, luni mergem la Dubno şi pe drum o să mă culc cu tine.

— Huo, boşorogule, spune Debora, că te spun nevesti-tii! Te pomeneşti că eşti beat?

— El nu e beat, replică Sameşkin, el doar a tras la măsea. Dar ce treabă ai la Dubno, dacă nu te culci cu Sameşkin?

— Să fac actele, spune Debora. Plecăm în America.

— Căruţa te costă cincizeci de copeici, dacă nu te culci cu el, şi treizeci dacă te culci cu el. O să-ţi facă un copilaş şi o să-l naşti în America, să-ţi aduci aminte de Sameşkin.

În toiul arşiţei, Debora se înfioară.

Totuşi spune, însă abia după un minut:

— Nu mă culc cu tine şi plătesc treizeci şi cinci de copeici.

Deodată, Sameşkin rămâne pe picioarele lui, după ce şi-a luat cotul de pe umărul Deborei, părând că s-a trezit.

— Treizeci şi cinci de copeici! spune el cu glas hotărât.

— Luni la cinci dimineaţa.

— Luni la cinci dimineaţa.

Sameşkin intră în curtea lui, iar Debora se duce încet spre casă.

Soarele a asfinţit. Vântul bate dinspre vest, la orizont se strâng nori violeţi, mâine va ploua Debora se gândeşte: mâine va ploua, şi simte un junghi reumatic la genunchi, îl salută – este vechiul ei inamic fidel. Omul îmbătrâneşte! îşi zice în sinea ei. Femeile îmbătrânesc mai repede decât bărbaţii, Sameşkin este la fel de bătrân ca ea şi poate chiar mai bătrân. Miriam este tânără, umblă cu un cazac.

În faţa cuvântului „cazac”, spus cu glas tare, Debora

se sperie. De parcă abia sunetul i-ar fi conştientizat grozăvia faptului.

Acasă dădu cu ochii de fiica ei Miriam şi de bărbatul ei Mendel. Stăteau la masă, tatăl şi fiica, şi tăceau atât de stăruitor, încât Debora ştiu numaidecât, chiar de la intrare, că acolo este vorba de o tăcere veche, o tăcere cunoscută, bine înrădăcinată.

— Am vorbit cu Sameşkin, începu Debora. Luni dimineaţă la cinci merg la Dubno ca să fac actele. Vrea treizeci şi cinci de copeici. Şi, stăpânită de demonul vanităţii, adăugă:

— Aşa de ieftin nu merge decât cu mine!

— Nicidecum nu poţi merge singură, spuse Mendel cu glas sfârşit şi teamă în suflet Am vorbit cu mulţi evrei care se pricep. Ei spun că trebuie să mă prezint eu însumi la ***uriadnic.***

— Tu la ***uriadnic***?

Într-adevăr, nu era uşor să ţi-l închipui pe Mendel Singer într-o cancelarie. În viaţa lui nu vorbise cu un ***uriadnic.*** Niciodată nu reuşise să dea ochi cu un poliţist fără să tremure. Evita cu grijă tot ce purta uniformă, caii şi câinii. Să vorbească Mendel cu un ***uriadnic?***

— Mendel, spuse Debora, nu te băga în treburi pe care nu poţi decât să le încurci! Am să aranjez singură totul.

— Toţi evreii, obiectă Mendel, mi-au spus că trebuie să mă prezint personal.

— Atunci, luni mergem împreună!

— Şi cu Menuhim ce facem?

— Rămâne Miriam cu el.

Mendel îşi privi femeia. Încercă să-i surprindă cu privirea ochii, pe care ea îi ascundea cu teamă sub pleoape. Miriam, care se uita spre masă dintr-un colţ, putea să vadă privirea tatălui şi inima începu să-i bată mai tare. Luni avea întâlnire. Luni avea întâlnire. Avea întâlniri cât ţinea arşiţa sfârşitului de vară. Iubirea ei înflorea târziu, printre spicele înalte – Miriam se temea de seceriş. Începuse să şi audă uneori cum se pregăteau ţăranii, cum

îşi ascuţeau secerile de pietrele vineţii. Unde să se ducă după ce câmpurile rămâneau goale? Trebuia să plece în America. O reprezentare vagă a libertăţii iubirii în America, printre casele înalte, care ascundeau mai bine decât lanul, o consola acum, când se apropia secerişul. Venea deja. Miriam nu avea timp de pierdut. îl iubea pe Stepan. El o să rămână aici. Iubea toţi bărbaţii, furtuni izbucneau din ei, mâinile lor puternice aprindeau însă încet flăcările din inimă. Pe bărbaţi îi chema Stepan, Ivan şi Vsevolod. În America erau şi mai mulţi bărbaţi.

— Nu rămân singură acasă, spuse Miriam. Mi-e frică!

— Trebuie să-i aducem un cazac în casă, se auzi vocea lui Mendel, ca să o păzească.

Miriam se înroşi. Avu impresia că tatăl vedea cum se împurpurase, deşi ea stătea în colţ, ascunsă în umbră. Asta înseamnă că îmbujorarea ei lumina în întuneric – ca un felinar roşu se aprinsese faţa lui Miriam. Şi-o acoperi cu mâinile şi izbucni în plâns.

— Ieşi afară! spuse Debora. E târziu, închide obloanele!

Cu mâinile încă la ochi, se îndreptă spre ieşire cu băgare de seamă, pe bâjbâite. Afară se opri preţ de o clipă. Toate stelele cerului se aflau acolo, apropiate şi vii, ca şi cum ar fi aşteptat-o pe Miriam în faţa casei. Splendoarea lor limpede şi aurie purta în ea splendoarea întinsei lumi libere; erau mici oglinjoare în care se reflecta strălucirea Americii.

Se apropie de fereastră, privi înăuntru, încercă să-şi dea seama după chipurile părinţilor ce-ar fi putut să vorbească. Nu-şi dădu seama nicidecum. Desprinse cârligele de fier de lemnul obloanelor deschise şi închise amândouă canaturile ca pe uşile unui dulap. Se gândea la un sicriu. Îşi înmormânta părinţii în căscioara asta. Nu simţea nici urmă de tristeţe. Mendel şi Debora Singer erau îngropaţi. Lumea era mare şi plină de viaţă. Stepan, Ivan şi Vsevolod trăiau. America trăia, dincolo de apa cea mare, cu toate casele sale înalte şi milioane de bărbaţi.

Când se întoarse în casă, tatăl ei, Mendel Singer,

spuse:

— Nici măcar obloanele nu e în stare să le închidă, îi trebuie o jumătate de oră!

Oftând adânc, se ridică şi se apropie de peretele de care atârna o lămpiţă cu gaz, un recipient albastru-închis, o sticlă de lampă afumată, legate cu o sârmă ruginită de o oglindă rotundă crăpată, care avea menirea să sporească, fără cheltuială, lumina slabă. Deschiderea de sus a sticlei de lampă trecea de capul lui Mendel Singer. În zadar încercă să stingă lampa. Se ridică în vârful picioarelor, suflă, dar fitilul se aprinse şi mai tare.

Între timp, Debora aprinse o lumânare mică şi gălbuie şi o puse pe vatra de cărămidă. Bodogănind, Mendel Singer se urcă pe un scaun şi stinse în cele din urmă lampa. Miriam se întinse în colţ, lângă Menuhim. Nu voia să se dezbrace decât pe întuneric. Aşteptă cu respiraţia tăiată şi cu pleoapele închise până când tatăl îşi termină de murmurat rugăciunea de seară. Printr-o gaură rotundă a unui nod din lemnul oblonului zărea scânteierea albastră şi aurie a nopţii. Se dezbrăcă şi începu să-şi pipăie sânii. O dureau. Pielea ei avea propria memorie şi fiecare locşor îşi amintea de mâinile mari, aspre şi fierbinţi ale bărbaţilor. Mirosul ei avea propria-i memorie, păstrând cu o chinuitoare fidelitate izul de transpiraţie bărbătească, rachiu şi iuft. Auzi sforăitul părinţilor şi horcăielile lui Menuhim. Atunci Miriam se ridică, îşi aduse în faţă cozile grele ale căror vârfuri îi ajungeau până la coapse şi aşa cum era, desculţă şi în cămaşă, trase zăvorul şi ieşi în noaptea străină. Respiră adânc. Era ca şi cum ar fi tras în piept noaptea întreagă; în vreme ce respiraţia ei sorbea toate stelele aurii, acestea umpleau şi mai mult cerul cu spuza lor. Broaştele orăcăiau şi greierii ţârâiau, iar marginea de la nord-est a cerului era tivită cu o fâşie lată şi argintie în care părea să fie cuprinsă deja dimineaţa. Miriam se gândea la câmpul de spice, la aşternutul nunţii ei. Făcu înconjurul casei. În depărtare se vedea lucind zidul mare şi alb al cazărmii. Miriam întrezărea câteva luminiţe slabe. Într-o sală mare dormeau Stepan, Ivan,

Vsevolod şi mulţi alţi bărbaţi.

Mâine era vineri. Totul trebuia pregătit pentru sâmbătă, bucăţile de carne tăiate din pulpă, ştiuca şi supa de găină. Gătitul începea de la şase dimineaţa. Când fâşia lată şi argintie se înroşi, Miriam se strecură înapoi în odaie. Nu mai adormi. Prin gaura din nodul oblonului vedea primele sclipiri ale soarelui. Tatăl şi mama începuseră să se foiască în somn. Se făcuse dimineaţă.

Sabatul trecu, iar duminica Miriam şi-o petrecu în Ian cu Stepan. În cele din urmă merseră departe, în satul vecin, unde Miriam bău rachiu. Acasă, toată ziua o căutară. S-o caute! Viaţa ei era preţioasă, vara scurtă, curând începea secerişul. Se mai culcă odată cu Stepan în pădure. Mâine, luni, tatăl pleca la Dubno să facă rost de acte.

Luni, la cinci dimineaţa, Mendel Singer se ridică din aşternut îşi bău ceaiul, se rugă, apoi îşi scoase repede filacterele şi plecă la Sameşkin.

— Bună dimineaţa! strigă el de departe. Pentru Mendel Singer era ca şi cum întâlnirea cu autorităţile începea chiar acum, înainte de a se urca în căruţa lui Sameşkin, iar el trebuia să-l salute pe Sameşkin ca pe un ***uriadnic.***

← îmi place mai mult să merg cu nevastă-ta! spuse Sameşkin. La anii ei se ţine bine şi are nişte sâni pe cinste.

— Să mergem, spuse Mendel.

Caii nechezară şi se plesniră cu cozile peste şolduri.

— Diii! strigă Sameşkin pocnind din bici.

La ora unsprezece înaintea prânzului ajunseră la Dubno.

Mendel trebui să aştepte. Cu căciula în mână, păşi în gangul cel mare al intrării principale. Portarul avea asupră-i o sabie.

— Unde vrei să mergi? întrebă el.

← în America – unde să merg?

— Cum te cheamă?

— Mendel Mehelovici Singer.

— Şi de ce vrei să pleci în America?

— Să câştig bani. O duc greu.

— Mergi la numărul 84, spuse portarul. Acolo sunt mulţi care aşteaptă.

Stăteau într-un coridor mare, boltit, zugrăvit în galben-ocru. Bărbaţi în uniforme albastre făceau de pază în faţa uşilor. De-a lungul pereţilor erau puse bănci maronii – toate erau ocupate. Însă de îndată ce mai apărea cineva, oamenii în albastru făceau o mişcare cu mâna; iar cei aşezaţi se strângeau şi mai mult şi de fiecare dată se mai aşeza unul abia sosit. Fumau, scuipau, spărgeau seminţe de dovleac în dinţi şi sforăiau. Aici, ziua nu era zi. Prin geamul mat al unui luminator aflat foarte sus, foarte departe, se putea bănui cât de cât lumina zilei. Undeva ticăiau ceasuri, însă era ca şi cum pasul lor măsurat ar fi trecut pe lângă timpul încremenit în coridoarele înalte.

Din când în când, unul dintre cei în uniforme albastre striga un nume. Toţi cei adormiţi se trezeau.

Cel strigat se ridica, o pornea împleticindu-se spre o uşă, îşi aranja hainele de pe el şi păşea printr-una din uşile înalte, cu două canaturi, care avea în loc de clanţă un mâner rotund şi alb. Mendel chibzuia cum trebuie să folosească mânerul pentru a deschide uşa. Se ridică în picioare; fiindcă stătuse mult timp aşezat, înghesuit între oameni, îl dureau toate mădularele. Abia apucase să se ridice, când unul dintre oamenii în albastru veni spre el.

— Sidai! strigă omul în albastru. Stai jos!

Mendel Singer nu mai găsi loc pe banca de pe care se ridicase. Rămase în picioare lângă ea şi se lipi de perete, simţind dorinţa de-a se face una cu el.

— Aştepţi la numărul 84? întrebă omul în albastru.

— Da, spuse Mendel. Era convins că acum aveau de gând să-l arunce definitiv afară. Debora va trebui să mai vină încă o dată aici. Cincizeci de copeici plus cincizeci de copeici fac o rublă.

Dar omul în albastru nu avea intenţia să-l dea afară pe Mendel. Omul în albastru era mai întâi de toate interesat ca toţi cei care aşteptau să-şi păstreze locurile, iar el să-i poată cuprinde cu privirea pe toţi. Dacă unul se

ridica, putea să arunce şi o bombă.

Uneori, anarhiştii se travestesc, se gândea portarul. Şi îi făcu semn lui Mendel să vină la el, îl luă la pipăit şi îl întrebă de acte. Şi pentru că totul era în ordine, iar Mendel nu mai avea loc, omul în albastru spuse:

— Fii atent! Vezi uşa aceea de sticlă? Te duci şi o deschizi. Acolo este numărul 84.

— Ce cauţi aici? ţipă un bărbat cu umeri laţi din spatele biroului. Funcţionarul stătea chiar sub tabloul ţarului. Era compus dintr-o mustaţă, un cap pleşuv, epoleţi şi nasturi.

În spatele călimării late de marmură, părea un bust frumos. Cine ţi-a îngăduit să intri aici aşa, pe nepusă masă? De ce nu te anunţi? tună vocea din bust.

În vremea asta, Mendel Singer făcu o plecăciune adâncă. Pentru asemenea primire nu era pregătit. Se îndoi de spate, lăsând tunetul să-i treacă peste spinare; ar fi vrut să devină minuscul, să se facă una cu pământul, ca şi când ar fi fost surprins de o furtună în câmp deschis. Cutele pardesiului lung se desfăcură dintr-odată şi atunci funcţionarul văzu o fâşie din pantalonii tociţi ai lui Mendel şi pielea roasă a carâmbilor cizmelor. Acest tablou îl mai îmblânzi pe funcţionar.

— Apropie-te! porunci el – iar Mendel veni mai aproape, cu capul plecat, ca şi cum ar fi vrut să se izbească de birou. Abia când văzu că se apropia de marginea covorului, Mendel îşi ridică puţin capul. Funcţionarul zâmbi.

— Dă încoa actele! spuse el.

Apoi se făcu linişte. Se auzea ticăitul unui ceas. Prin jaluzele pătrundea lumina aurie a după-amiezii târzii. Hârtiile foşneau. Uneori, funcţionarul rămânea un răstimp pe gânduri, privea în gol şi, cu o mişcare iute, prindea o muscă. Ţinea animalul minuscul în pumnul lui uriaş, pe care îl deschidea cu grijă, rupea o aripioară, apoi pe cea de-a doua şi mai zăbovea puţin privind cum insecta schilodită continua să se târască pe birou.

— Cererea? întrebă el deodată. Unde-i cererea?

— Nu ştiu să scriu, domnia-voastră! se scuză Mendel.

— Asta ştiu şi eu, prostovane, că nu ştii să scrii! Nu te-am întrebat de certificatul şcolar, ci de cerere. Şi-apoi noi de ce avem un scrib? Ha? La parter? La camera 3? Ha? De ce ţine statul un scrib? Pentru tine, boule, tocmai pentru că nu ştii să scrii! Du-te la camera 3 şi scrie cererea. Spune că te-am trimis eu, ca să nu fie nevoie să aştepţi şi să te ia imediat. Apoi vii la mine. Dar mâine! Din partea mea, poţi să pleci şi mâine după-masă!

Mendel mai făcu o plecăciune. Merse cu spatele, neîndrăznind să se întoarcă. Drumul de la birou până la uşă i se păru nesfârşit. Parcă mergea de o oră. În sfârşit, simţi că uşa este pe-aproape. Se întoarse repede, apucă mânerul, îl răsuci mai întâi la stânga, apoi la dreapta, după care mai făcu o plecăciune. În sfârşit, ajunse din nou pe coridor.

La camera 3 dădu de un funcţionar obişnuit, fără epoleţi. Era o încăpere joasă, cu aer închis; în jurul mesei erau adunaţi mulţi oameni, iar copistul scria şi scria, izbind de fiecare dată cu un gest precipitat pana de fundul călimării. Scria repede, dar tot nu termina. Veneau mereu alţi şi alţi oameni. Cu toate acestea, avu răgazul să-l observe pe Mendel.

— Domnia-voastră, domnul de la camera 84 m-a trimis, spuse Mendel.

— Vino încoace, spuse copistul.

Lui Mendel Singer i se făcu loc.

— O rublă pentru ştampilă! spuse copistul.

Mendel scormoni în batista albastră şi scoase o rublă. Era o monedă de o rublă, turnată dintr-un metal dur şi lucitor. Copistul n-o luă, căci mai aştepta încă cel puţin cincizeci de copeici în plus. Mendel nu înţelegea nimic din dorinţele destul de limpezi ale copistului.

Şi-atunci copistului îi sări muştarul.

— Da’ ce, astea sunt acte? Zdrenţe sunt astea! Ţi se ferfeniţesc în mână.

Şi rupse ca din greşeală unul dintre documente; acesta se dezmembra în două părţi egale şi funcţionarul

întinse mâna după guma arabică pentru a le lipi la loc. Mendel Singer tremura.

Guma arabică era prea uscată, funcţionarul scuipă în sticluţă, apoi o încălzi suflând în ea. Dar tot uscată rămânea Deodată îi veni o idee. Se vedea pe chipul lui că deodată îi venise o idee. Trase un sertar, puse înăuntru hârtiile lui Mendel Singer, închise sertarul la loc, rupse dintr-un blocnotes o hârtiuţă verde, o ştampilă, i-o dădu lui Mendel şi spuse:

— Ştii ceva? Mâine dimineaţă la nouă vii aici! O să fim singuri şi o să putem sta de vorbă în linişte. Actele tale sunt aici, la mine. Le iei mâine. Arăţi hârtia pe care ţi-am dat-o!

Mendel plecă. Sameşkin aştepta afară, aşezat pe nişte pietre în preajma cailor, soarele asfinţea şi se lăsa seara.

— Plecăm abia mâine, spuse Mendel, dimineaţă la nouă trebuie să vin iar aici.

Căută un templu ca să poată înnopta. Cumpără o bucată de pâine, două cepe, băgă totul în buzunar, opri un evreu şi îl întrebă de templu.

— Vino cu mine! spuse evreul.

Pe drum, Mendel îşi spuse povestea.

— La noi, în templu, spuse evreul, poţi găsi pe cineva care să-ţi aranjeze toată treaba. A trimis deja multe familii în America. îl ştii pe Kapturak?

— Kapturak? Bineînţeles! El l-a trimis pe băiatul meu!

— Clienţi vechi! spuse Kapturak. Sfârşitul verii şi-l petrecea la Dubno, dând consultaţii în temple. Atunci a fost la mine femeia ta. Încă mi-l mai amintesc pe fiul tău. Nu-i aşa că-i merge bine? Kapturak are o mână norocoasă.

Se dovedi că şi acum Kapturak era dispus să preia toată afacerea. Pentru început, preţul era de zece ruble de persoană.

Mendel nu avea de unde să scoată un avans de zece ruble. Kapturak găsi o soluţie. Ceru adresa tânărului Singer. În patru săptămâni va primi şi răspunsul şi banii,

dacă fiul are într-adevăr intenţia să-şi cheme părinţii.

— Dă-mi biletul verde şi scrisoarea din America şi ai toată încrederea în mine! spuse Kapturak. Cei de faţă dădură din cap aprobator. Poţi să pleci chiar astăzi acasă. Peste vreo câteva zile trec eu pe la voi. Ai încredere în Kapturak!

Câţiva dintre cei de faţă repetară:

— Ai încredere în Kapturak! Fii fără grijă!

— Ce noroc că v-am întâlnit aici! spuse Mendel.

Toţi dădură mâna cu el şi îi urară drum bun. Se întoarse în piaţă, unde îl aştepta Sameşkin. Sameşkin era pe punctul de a se urca în căruţă să se culce.

— Cu un evreu numai dracul poată să stabilească ceva precis! spuse el. Aşadar, plecăm totuşi.

Plecară.

Sameşkin îşi legă hăţurile de încheietura mâinii, vrând să tragă un pui de somn. Într-adevăr, adormi. Caii se speriară de umbra unei momâi pe care un ştrengar o adusese din câmp şi o aşezase la marginea drumului. Animalele o luară la galop. Căruţa părea că se ridică în aer, încât Mendel avea senzaţia că în curând aceasta avea să înceapă a da din aripi. Şi inima lui galopa, vrând parcă să-i sară din piept şi s-o la la sănătoasa.

Deodată, Sameşkin zbieră o înjurătură. Căruţa alunecă într-un şanţ, caii se mai ţineau doar cu picioarele din faţă la nivelul drumului, iar Sameşkin zăcea peste Mendel Singer.

Ieşiră din şanţ. Oiştea se făcuse ţăndări, o roată sărise, alteia îi lipseau două spiţe. Trebuiau să înnopteze aici. Aveau să vadă ce pot face a doua zi.

— Aşa începe călătoria ta în America, spuse Sameşkin. Ce tot mai vânturaţi şi voi atâta lumea! Dracu’ vă tot mână dintr-un loc într-altul! Alde noi stăm unde ne-am născut, numai dacă e război plecăm în Japonia!

Mendel Singer tăcea. Stătea la marginea drumului, lângă Sameşkin. Pentru prima oară în viaţă, Mendel Singer stătea alături de un ţăran pe pământul gol, în miezul nopţii sălbatice. Vedea deasupra lui cerul şi stelele şi se gândea:

„Îl ascund pe Dumnezeu. Toate acestea Dumnezeu le-a făcut în şapte zile. Dar dacă un evreu vrea să plece în America, e nevoie de ani de zile!”

— Vezi ce frumos e pământul ăsta? întrebă Sameşkin. Curând va începe secerişul. E un an bun. Dacă-i aşa de bun pe cât îmi închipui eu, la toamnă îmi cumpăr încă un cal. Mai ai vreo veste de la fiul tău Ionas? Se pricepe la cai. El e cu totul altfel decât tine. Dar ia zi, muierea ta nu te-a înşelat niciodată?

— Totul este cu putinţă, replică Mendel. Deodată totul i se părea foarte uşor, putea să priceapă totul, noaptea îl eliberase de prejudecăţi. Chiar se lipi de Sameşkin ca de un frate.

— Totul este cu putinţă, repetă el. Muierile nu fac nici două parale.

Deodată, Mendel începu să suspine. Mendel plângea în toiul unei nopţi străine lângă Sameşkin.

Ţăranul îşi duse pumnii la ochi, căci simţea că-i vine şi lui să plângă.

Apoi îşi trecu un braţ pe după umerii firavi ai lui Mendel şi spuse încet:

— Dormi, dragă evreule, dormi şi te odihneşte! rămase treaz încă mult timp. Mendel Singer dormea sforăind. Broaştele orăcăiră până dimineaţa

VIII

După două săptămâni, în faţa casei lui Mendel Singer apăru într-un nor mare de praf o şaretă mică ce aducea un oaspete: era Kapturak.

El spuse că actele erau gata. Dacă în următoarele patru săptămâni avea să vină un răspuns de la Şmarie, zis Sam, din America, atunci plecarea familiei Singer era sigură. Doar atât vrusese Kapturak să spună; şi că un avans de douăzeci de ruble i-ar fi mai pe plac decât dacă ar trebui să oprească banii aceştia mai târziu din suma trimisă de Şmarie.

Debora se duse în magazia înjghebată din scânduri putrede în curtea mică, îşi trase bluza peste cap, scoase din sân o batistă înnodată şi numără opt monede de câte o

rublă. Apoi îşi trase bluza la loc, se întoarse în casă şi îi spuse lui Kapturak:

— Asta-i tot ce am putut să fac rost de la vecini. Trebuie să vă mulţumiţi cu atât.

— La clienţii vechi mai trecem cu vederea! spuse Kapturak şi se urcă în trăsurica lui galbenă şi uşoară ca pana, dispărând numaidecât într-un nor de praf.

— Kapturak a fost la Mendel Singer! strigau oamenii în târg. Mendel pleacă în America.

Într-adevăr, călătoria lui Mendel Singer spre America începea deja. Toţi îl sfătuiau ce să facă împotriva răului de mare. Câţiva posibili cumpărători apărură să vadă căsuţa lui Mendel. Erau gata să plătească o mie de ruble pe ea, o sumă pentru care Debora şi-ar fi dat cinci ani din viaţă.

Dar Mendel Singer spuse:

— Debora, ai uitat că Menuhim trebuie să rămână aici? La cine va rămâne? Luna viitoare, Billes îşi mărită fata cu muzicantul Fogl. Până vor avea un copil, tinerii îl pot ţine pe Menuhim. În schimb, le dăm casa şi nu le luăm niciun ban.

— Ai şi hotărât că Menuhim rămâne aici? Mai sunt cel puţin câteva săptămâni până la plecarea noastră şi până atunci Dumnezeu o să facă sigur o minune.

— Dacă Dumnezeu vrea să facă o minune, replică Mendel, n-o să te lase să ştii dinainte. Trebuie să sperăm. Dacă nu plecăm în America, peste Miriam o să dea o năpastă. Dacă plecăm în America, îl lăsăm aici pe Menuhim. Să o trimitem pe Miriam singură în America! Cine ştie de ce se apucă, singură pe drum şi singură în America? Menuhim este aşa de bolnav, încât numai o minune îl poate ajuta. Iar dacă îl ajută o minune, atunci poate să vină după noi. Căci o fi America foarte departe, dar tot în lumea asta e.

Debora nu spuse nimic. Auzea cuvintele rabinului din Kluczysk: „Nu-l părăsi, rămâi cu el, ca şi cum ar fi un copil sănătos!”. Ea nu rămânea cu el. Ani îndelungaţi, zi şi noapte, oră de oră, aşteptase minunea promisă. Morţii de pe lumea cealaltă nu ajutau, rabinul nu ajuta, Dumnezeu

nu voia să ajute. Plânsese o mare de lacrimi. De la naşterea lui Menuhim fusese doar noapte în inima ei, suferinţă în fiece bucurie. Toate petrecerile fuseseră chinuri şi toate sărbătorile zile de doliu. Nu mai era primăvară, şi nici vară nu mai era. Iarnă se numeau toate anotimpurile. Soarele răsărea, dar nu dăruia căldură. Doar speranţa nu vrea să moară. „Rămâne schilod", spuneau toţi vecinii. Căci asupra lor nu se abătuse niciun necaz, iar cine nu are niciun necaz nici în minuni nu crede.

Nici cine are necazuri nu crede în minuni. Minuni s-au petrecut în vremuri foarte vechi, atunci când evreii încă mai trăiau în Palestina. De atunci nu s-a mai petrecut niciuna. Totuşi: oare nu avea nicio îndreptăţire tot ce se povestise despre faptele bizare ale rabinului din Kluczysk? Oare nu le-a redat el orbilor vederea şi i-a izbăvit pe paralitici? Cum a fost cu fiica lui Nathan Piczenik? înnebunise. Au dus-o la Kluczysk. Rabinul s-a uitat la ea A spus un verset de-al lui. Apoi a scuipat de trei ori. Şi fiica lui Piczenik a plecat acasă, liberă, despovărată şi cu mintea la loc.

Alţi oameni au noroc, gândea Debora. Pentru minuni trebuie să ai şi noroc. Dar copiii lui Mendel Singer nu au noroc! Ei sunt copiii unui dascăl!

— Dacă ai fi un om cu mintea la cap, îi spuse ea lui Mendel, mâine te-ai duce la Kluczysk să-l întrebi pe rabin ce-i de făcut.

— Eu? întrebă Mendel. Ce să caut eu la rabinul tău? Dacă tot ai fost o dată acolo, mai du-te încă o dată! Tu crezi în el, aşa că ţie o să-ţi dea un sfat. Ştii bine că eu nu dau doi bani pe toate astea. Niciun evreu nu are nevoie de vreun mijlocitor între el şi Domnul. El ne ascultă rugăciunile dacă nu facem vreo nelegiuire. Dar dacă facem nelegiuiri, ne poate pedepsi.

— Pentru ce ne pedepseşte acum? Am făcut vreo nelegiuire? De ce este crud?

— Îl huleşti, Debora. Dă-mi pace, nu mai am altceva de vorbit cu tine. Şi Mendel se adânci în lectura unei cărţi pioase.

Debora îşi luă şalul şi ieşi din casă. Afară era Miriam. Stătea acolo, îmbujorată de soarele în asfinţit, într-o rochie albă ce răspândea acum sclipiri portocalii, cu pletele ei negre, netede şi lucioase, şi se uita cu ochii mari şi negri, larg deschişi, drept în soarele gata să apună, deşi era evident că soarele o orbea. E frumoasă, îşi zise Debora în sinea ei, tot aşa de frumoasă am fost şi eu odată, la fel de frumoasă ca fiica mea – şi ce s-a ales din mine? Am ajuns femeia lui Mendel Singer. Miriam umblă cu un cazac, e frumoasă, poate are dreptate.

Miriam părea că nu-şi vede mama. Observa cu o atenţie pasionată soarele incandescent ce voia să se scufunde acum în spatele unui meterez masiv alcătuit din nori violeţi. De câteva zile, această masă întunecată apărea în fiecare seară la apus, anunţând furtună şi ploaie, iar a doua zi dispărea din nou. Miriam constatase că în clipa în care soarele tocmai asfinţea, dincolo, în cazarma de cavalerie, soldaţii începeau să cânte, o întreagă ***sotnie*** începea să cânte, mereu acelaşi cântec: ***„Polubil ia tibia za tvoiu crasatu”.*** Programul de instrucţie se terminase – cazacii salutau venirea serii. Fredonând, Miriam repeta textul cântecului, din care nu ştia decât primele două versuri: „Te-am îndrăgit pentru că eşti frumoasă”. Cântecul unei ***sotnii*** întregi îi era dedicat! O sută de bărbaţi cântau pentru ea. După o jumătate de oră se întâlnea cu unul dintre ei sau poate chiar cu doi. Uneori veneau trei.

Îşi zări mama şi rămase nemişcată, ştiind că Debora avea să vină la ea. De săptămâni de zile mama nu mai îndrăznea s-o cheme pe Miriam. Ca şi cum chiar dinspre Miriam s-ar fi răspândit o parte a groazei ce-i învăluia pe cazaci, ca şi cum fiica ei s-ar fi şi aflat sub ocrotirea cazărmii străine şi sălbatice.

Nu, Debora nu o mai chemă pe Miriam. Debora veni la Miriam. Înfăşurată într-un şal vechi, bătrână, urâtă şi sfioasă în faţa lui Miriam cea scăldată în lumina aurie, ea se opri la marginea trotuarului de lemn, urmând parcă o lege care poruncea mamelor urâte să stea cu jumătate de

verstă mai jos decât fiicele frumoase.

— Miriam, tata este supărat! spuse Debora.

— Şi Mendel Singer ăsta al tău! replică ea. Lasă-l să fie supărat!

Debora auzea pentru prima oară numele tatălui din gura unuia dintre copiii lor. Pentru o clipă i se păru că nu copilul lui Mendel vorbea, ci o străină. O străină – şi-atunci de ce ar fi zis ea „tată”? Deborei îi veni să se întoarcă: se înşelase, vorbise unui om străin. Se răsuci scurt.

— Stai! porunci Miriam.

Şi Debora îşi dădu seama pentru prima dată ce aspră era vocea fiicei. O voce metalică, îşi zise Debora. Suna asemenea unuia dintre acele clopote de biserică ce te fac să simţi ură şi teamă.

— Stai aici, mamă! repetă Miriam. Lasă-l singur, lasă-ţi bărbatul singur şi hai cu mine în America. Lasă-i aici pe Mendel Singer şi pe idiotul de Menuhim!

— L-am rugat să meargă la rabin, dar nu vrea. Singură nu mă mai duc la Kluczysk. Mi-e frică! Mi-a mai interzis o dată să-l părăsesc pe Menuhim, chiar dacă boala lui ar dura ani de zile. Ce să-i spun, Miriam? Să-i spun că trebuie să plecăm din pricina ta, pentru că tu, pentru că tu…

— Pentru că m-am încurcat cu cazaci, completă Miriam, fără a schiţa vreun gest. Şi continuă: Spune-i ce vrei, nu-mi pasă câtuşi de puţin. În America o să-mi fie şi mai uşor să fac ce vreau. Pentru că te-ai măritat cu un Mendel Singer, doar nu trebuie să iau şi eu unul ca el! Ai cumva un bărbat mai bun pentru mine? Ai zestre pentru fiică-ta?

Miriam nu ridicase tonul, nici întrebările ei nu sunau a întrebări, ca şi cum ar fi vorbit despre nişte lucruri oarecare, ca şi cum ar fi dat amănunte despre preţul zarzavaturilor şi al ouălor. Are dreptate, îşi zise Debora. Dumnezeule milostiv, ajută-mă, are dreptate!

Debora chemă în ajutor toate duhurile bune. Căci simţea că trebuie să-i dea dreptate fiicei ei: chiar ea vorbea prin glasul fetei. Debora începu să se teamă şi de

sine însăşi, aşa cum se temuse nu cu mult înainte de Miriam. Se întâmplau lucruri primejdioase. Cântecul soldaţilor răzbătea încoace fără întrerupere. O dungă subţire a soarelui roşu se mai ridica încă deasupra violetului.

— Trebuie să plec, spuse Miriam, dezlipindu-se de peretele de care stătuse sprijinită. Uşoară ca un fluture alb, zbură de pe trotuar, iuţindu-şi picioarele cochete pe mijlocul străzii, înainte, în direcţia cazărmii, spre cântecul ademenitor al cazacilor.

Cu cincizeci de paşi înainte de cazarmă, în mijlocul cărării dintre pădurea cea mare şi ţarina lui Sameşkin, o aştepta Ivan.

— Plecăm în America, spuse Miriam.

— Să nu mă uiţi! îi ceru Ivan. Întotdeauna, la vremea asta, când apune soarele, să te gândeşti la mine, nu la alţii! Şi poate, dacă m-ajută Dumnezeu, o să vin după tine. Să-mi scrii! Pavel o să-mi citească scrisorile – să nu scrii prea multe lucruri numai de noi ştiute, căci altfel n-am încotro şi mă ruşinez! O sărută pe Miriam apăsat şi de mai multe ori – sărutările lui răpăiau în întunericul serii ca nişte împuşcături. O drăcoaică, nu alta, îşi zise el în sinea lui, acum pleacă acolo, în America, iar eu trebuie să-mi caut alta. Aşa frumoasă ca ea nu mai e niciuna, şi eu mai am de stat patru ani la cătănie. Era mare, puternic ca un urs şi sfios. Mâinile lui uriaşe începeau să tremure când era vorba să strângă în braţe o fată. Şi nici într-ale iubirii nu se pricepea – Miriam îl învăţase tot, şi câte nu-i trecuseră ei prin cap!

Se îmbrăţişară la fel ca ieri şi alaltăieri în mijlocul câmpului, culcaţi între roadele pământului, înconjuraţi şi acoperiţi de spicele grele. Când Miriam şi Ivan se lăsau în jos, spicele se culcau şi ele, gata să le facă pe plac; spicele păreau că se culcă chiar înainte ca ei să se lase în jos. Astăzi iubirea lor era mai furtunoasă, mai scurtă şi oarecum înfricoşată. De parcă Miriam ar fi trebuit să plece chiar a doua zi în America. Despărţirea începuse să tremure deja în iubirea lor. În timp ce se contopeau unul

într-altul, se şi aflau departe unul de celălalt, despărţiţi de ocean. Ce bine, gândea Miriam, că nu este el cel care pleacă şi că nu sunt eu cea care rămâne. Rămaseră multă vreme culcaţi, vlăguiţi, neajutoraţi şi muţi ca nişte răniţi de moarte. Mii de gânduri le treceau prin cap. Nu băgară de seamă că în cele din urmă venise ploaia, începuse uşor şi perfid, dar ţinuse mult, până când stropii ei se făcuseră destul de grei, încât să pătrundă prin împletirea aurie şi deasă a spicelor. Deodată căzură pradă şuvoaielor de apă. Se treziră şi începură să alerge. Ploaia îi zăpăcea, transforma lumea întru totul, făcându-i să piardă măsura timpului. Credeau că era târziu, ascultară atenţi dacă nu cumva se aud clopotele din turn, însă numai ploaia susura, tot mai deasă, tot mai deasă, în vreme ce toate celelalte voci ale nopţii amuţiseră în chip straniu. Se sărutau pe feţele ude, îşi strângeau mâinile – apa îi despărţea, încât niciunul din ei nu-i putea simţi trupul celuilalt. Îşi luară rămas-bun în grabă şi drumurile lor se despărţiră; ploaia îl şi învăluise pe Ivan, ascunzându-l vederii. N-o să-l mai văd niciodată! îşi zise Miriam grăbindu-se spre casă. Se apropie secerişul. Mâine, ţăranii se vor îngrozi, căci o ploaie nu vine niciodată singură.

Ajunsă acasă, aşteptă un răstimp sub streaşină, ca şi cum în scurtimea unui minut ar fi putut să se usuce. Se hotărî să intre. Era întuneric: toţi se culcaseră. Se întinse uşor, udă cum era, lăsându-şi hainele să i se zvânte pe trup, şi rămase nemişcată. Afară răpăia ploaia.

Aflaseră toţi că Mendel urma să plece în America. Unul câte unul, şcolarii încetară să mai vină la lecţii. Acum nu mai erau decât cinci băieţi, şi nici ei nu veneau regulat. Kapturak încă nu le adusese actele, iar Sam încă nu le trimisese biletul de vapor. Dar casa lui Mendel Singer începuse să se dărăpăneze. Ce putredă trebuie să fi fost, se gândea Mendel. A fost putredă şi n-am ştiut. Cine nu umblă cu băgare de seamă este ca un om care nu aude şi va păţi mai rău decât acela – aşa scrie undeva. Aici a fost dascăl bunicul meu; aici a fost învăţător tatăl meu, şi aici am fost învăţător şi eu. Acum plec în America. Pe fiul meu

Ionas l-au şi luat cazacii, pe Miriam vor să mi-o ia. Menuhim – ce se va întâmpla cu Menuhim?

Chiar în seara acelei zile merse la familia Billes. Era o familie veselă; lui Mendel Singer i se părea că norocul de care se bucura aceasta era nemeritat de mare: cu excepţia celei mai mici dintre fete, căreia el tocmai voia să-i ofere casa, toate celelalte erau măritate, iar cei trei băieţi scăpaseră toţi de militărie şi plecaseră în lume, unul la Hamburg, altul în California, al treilea la Paris. Era o familie veselă, mâna lui Dumnezeu odihnea deasupra ei, mâna mare a lui Dumnezeu o ocrotea cu grijă. Bătrânul Billes era mereu bine dispus. Mendel Singer îi învăţase carte pe toţi băieţii lui. Bătrânul Billes fusese elevul bătrânului Singer. Pentru că se cunoşteau de atâta vreme, Mendel considera că o mică parte din fericirea acestor străini i se datorează şi lui.

Familia Billes – care nu trăia în belşug – se arătă încântată de propunerea lui Mendel Singer. Bine! Tânăra pereche va prelua casa şi pe deasupra şi pe Menuhim.

— N-o să vă dea deloc de lucru, spuse Mendel Singer. Şi-apoi, de la an la an se simte mai bine. În curând, cu ajutorul lui Dumnezeu, va fi pe deplin sănătos. Atunci băiatul meu cel mare va veni încoace ori va trimite pe cineva să-l aducă pe Menuhim în America.

— Şi ce mai ştiţi de Ionas? întrebă bătrânul Billes.

Mendel nu mai aflase de multă vreme nimic despre cazacul său, cum îi zicea el în sinea lui, nu fără dispreţ, dar nici fără mândrie. Totuşi răspunse:

— Numai de bine! A învăţat să scrie şi să citească şi a fost avansat. Dacă n-ar fi evreu, cine ştie, poate că l-ar fi făcut chiar ofiţer!

Apăsat de mult prea greaua povară a propriei nefericiri, lui Mendel Singer îi era cu neputinţă să reziste în faţa acestei familii fericite. De aceea se îndreptă de spate şi începu să joace scena unei mărunte bucurii.

Conveniră ca Mendel Singer să dea casa spre folosire familiei Billes cu martori simpli, nu la notariat, căci asta costa bani. Trei, patru evrei serioşi erau de-ajuns ca

martori, între timp, Mendel primea un avans de treizeci de ruble, pentru că nu mai avea elevi, iar ce mai avea acasă era pe sfârşite.

După o săptămână, Kapturak apăru din nou în târg în trăsura lui uşoară, vopsită în galben. Avea totul: bani, bilet de vapor, paşapoarte, viză, bani de garanţie pentru fiecare dintre ei şi chiar şi onorariul pentru Kapturak.

— Un bun platnic, spuse Kapturak. Fiul vostru Şmarie, zis Sam, este un bun platnic. Un gentleman, cum se spune dincolo…

Kapturak avea să însoţească familia Singer până la graniţă, în două săptămâni urma să plece din Bremen spre New York vaporul Neptun.

Familia Billes veni să facă inventarul. Aşternuturile de pat, şase perne, şase cearşafuri de in şase cearşafuri de plapumă în carouri roşii-albastre le lua Debora; rămâneau saltelele de paie şi sărăcăciosul aşternut de pat pentru Menuhim.

Deşi Debora nu avea prea multe de împachetat şi ştia foarte bine ce-i aparţinea, era tot timpul ocupată, împacheta şi despacheta la loc. Număra tacâmurile şi vasele, iar apoi le mai număra o dată. Două farfurii le sparse Menuhim. Oricum, acesta părea că-şi pierde treptat liniştea lui nătângă. Îşi striga mama mai des ca înainte. Repeta de zeci de ori singurul cuvânt pe care-l putea rosti de ani de zile, chiar şi atunci când mama nu era în preajma lui. Era un prostănac Menuhim ăsta! Un prostănac! Ce uşor se spune asta! Dar cine poate să spună ce furtună de spaime şi griji trebuia să rabde sufletul lui Menuhim în aceste zile, sufletul lui Menuhim, ascuns de Dumnezeu în veşmântul de nepătruns al idioţiei! Da, schilodul Menuhim era cuprins de spaime. Se târa uneori de unul singur din ungherul său până în faţa uşii, se ghemuia lângă prag, la soare, ca un câine bolnav şi, clipind des, se uita la trecători, părând a nu le vedea decât cizmele şi pantalonii, ciorapii şi fustele. Din când în când întindea mâna pe neaşteptate în căutarea şorţului mamei şi începea să mormăie ceva. Debora îl lua în braţe, deşi greutatea lui nu

mai era de neglijat. Ea îl legăna totuşi, cântându-i două, trei strofe răzleţe ale unui cântec pentru copii, pe care ea însăşi îl uitase cu totul şi care începea să-i revină în memorie de îndată ce îşi strângea fiul nefericit în braţe. Apoi îl punea din nou jos şi-şi vedea mai departe de treabă, asta neînsemnând de zile întregi nimic altceva decât că tot timpul împacheta şi număra. Deodată lăsă iarăşi totul baltă. Rămase o clipă locului, cu ochii rătăcind în gol, ochi ce nu se deosebeau de cei ai lui Menuhim; erau aşa de stinşi, atât de neajutoraţi, în timp ce căutau într-o depărtare necunoscută gândurile pe care creierul refuza să le înfiripeze. Privirea-i smintită căzu pe sacul în care urmau să fie cusute pernele. Oare, se gândi ea, nu se putea să fie cusut şi Menuhim într-un sac? însă numaidecât începu să tremure la gândul că vameşii s-ar apuca să înţepe sacii pasagerilor cu ţepe lungi şi ascuţite. Începu din nou să despacheteze şi hotărârea de a rămâne – aşa cum spusese rabinul din Kluczysk: „Nu-l părăsi! Gândeşte-te la el ca la un copil sănătos!” – îi zgudui tot trupul. Nu mai avea de unde să ia puterea indispensabilă credinţei şi, treptat, o părăsiră şi acele forţe de care un om are nevoie pentru a ţine piept disperării.

Era ca şi cum ei, Debora şi Mendel, nu ar fi luat de bunăvoie decizia de a pleca în America, ci America ar fi venit peste ei, s-ar fi năpustit asupra lor, cu Şmarie, Mac şi Kapturak cu tot. Acum, când îşi dădeau seama de acest lucru, era prea târziu. De America nu mai puteau scăpa. Le veniseră actele, biletele de vapor, banii de garanţie.

— Ce facem, întrebă la un moment dat Debora, dacă astăzi sau mâine Menuhim se face dintr-odată bine?

Mendel îşi legănă capul preţ de câteva clipe. Apoi spuse: – Dacă Menuhim se face bine, îl luăm cu noi!

Şi, fără să mai scoată o vorbă, se lăsară amândoi amăgiţi de speranţa că mâine sau poimâine Menuhim avea să se ridice din aşternutul lui cu mădularele nevătămate şi vorbind fără cusur.

Urmează să plece duminică. Astăzi este joi. Pentru ultima oară, Debora stă la plita ei ca să pregătească

mâncarea pentru sabat, pâinea albă cu mac şi colacii. Focul arde nestingherit, sâsâie şi trosneşte, iar fumul umple odaia ca în fiecare joi de treizeci de ani încoace. Afară plouă. Ploaia împinge fumul din horn înapoi, încât obişnuita pată zimţată din zugrăveala tavanului se iveşte din nou în toată prospeţimea ei umedă. De zece ani ar fi trebuit astupată gaura din acoperişul de şindrile, de asta se va ocupa desigur familia Billes. Geamantanul cel mare şi cafeniu este pregătit pentru plecare: încorsetat în metal, cu vergeaua lui trainică de fier în dreptul despicăturii dintre cele două părţi şi cu două lacăte de fier noi şi strălucitoare. Din când în când, Menuhim se târăşte până la ele şi le face vânt. Se aude o clămpăneală nemiloasă, lacătele se izbesc de bandajul metalic şi vibrează îndelung, nevrând să se liniştească. Iar focul trosneşte şi fumul umple odaia.

În seara sabatului, Mendel Singer şi-a luat rămas-bun de la vecini. Au băut obişnuitul rachiu verde-gălbui, făcut în casă, în care au fost puşi la macerat bureţi uscaţi. Deci rachiul nu este numai tare, ci şi amar. Despărţirea durează mai bine de o oră. Toţi îi urează lui Mendel noroc. Unii îl privesc cu scepticism, alţii îl invidiază, însă toţi îi spun că America este o ţară minunată. Nimic nu-şi poate dori mai mult un evreu decât să ajungă în America.

În noaptea asta, Debora îşi părăsi patul şi, cu mâna făcută căuş în jurul unei lumânări, se duse la aşternutul lui Menuhim. Băiatul era întins pe spate, cu capul lui greu sprijinit de pătura cenuşie făcută sul, iar pleoapele îi erau pe jumătate deschise, încât i se vedea albul ochilor. La fiecare respiraţie corpul îi tremura, iar degetele adormite i se mişcau fără încetare. Îşi ţinea mâinile la piept. În somn, faţa îi era încă şi mai palidă şi buhăită decât în timpul zilei. Îşi ţinea buzele vinete deschise, iar la colţurile gurii se prelingeau stropi albi de spumă. Debora stinse lumina. Se ghemui câteva clipe lângă fiul ei, apoi se ridică şi se strecură din nou în pat. Nimic n-o să se aleagă de el, îşi zise ea, nimic n-o să se aleagă de el. Nu mai adormi.

Duminică, la opt dimineaţa, vine un trimis al lui

Kapturak. Este bărbatul cu căciulă albastră care l-a trecut odinioară pe Şmarie peste graniţă. Şi astăzi bărbatul cu căciulă albastră se opreşte la uşă, refuzând să bea ceai. Fără să rostească o vorbă, îi ajută să scoată afară geamantanul şi să-l pună în căruţă. Este o căruţă confortabilă, au loc în ea patru oameni. Picioarele stau înfăşurate în fânul moale. Căruţa împrăştie arome asemenea întregului ţinut scăldat de vara târzie. Spinările cailor lucesc, ţesălate şi curate, brune oglinzi convexe. Un jug lat cu mulţi clopoţei argintii le trece peste grumazul semeţ şi suplu. Deşi este ziua în amiaza mare, se văd sărind scânteile pe care le scot izbind pietrişul cu potcoavele.

Debora îl mai ia încă o dată pe Menuhim în braţe. Familia Billes a şi venit, înconjoară căruţa şi vorbeşte întruna.

Mendel Singer s-a urcat pe capră, iar Miriam stă spate în spate cu tatăl ei. Doar Debora mai stă în faţa uşii, ţinându-l în braţe pe Menuhim cel schilod.

Deodată se dezlipeşte de el. îl aşază uşor pe prag, aşa cum pui un cadavru într-un sicriu, se ridică, se îndreaptă de spate, dă drumul lacrimilor să şiroiască în voie, lacrimi goale pe chipul gol. E hotărâtă. Fiul ei rămâne. Ea va pleca în America. Nu s-a întâmplat nicio minune.

Plângând, se urcă în căruţă. Nu vede feţele oamenilor cărora le întinde mâna. Ochii ei sunt două mări uriaşe pline de lacrimi. Aude tropăitul copitelor cailor. Pleacă.

Scoate un ţipăt, nu ştie că ţipă, ceva dinlăuntrul ei ţipă, inima are gură şi ţipă. Căruţa se opreşte, ea sare jos cu uşurinţa unui copil. Menuhim încă mai stă pe prag. Ea cade în faţa lui Menuhim. „Mama, mama!” bâiguie Menuhim. Ea rămâne culcată.

Familia Billes o ridică pe Debora de jos. Ea ţipă, se împotriveşte, dar în cele din urmă se linişteşte. E dusă din nou la căruţă şi aşezată în fân. Căruţa o porneşte în goană spre Dubno.

Şase ore mai târziu erau în tren, în personalul ce se deplasa cu viteză mică, împreună cu mulţi oameni necunoscuţi. Trenul străbătea liniştit ţinutul, pajiştile şi câmpurile pe care secerişul era în toi, iar ţăranii şi ţărăncile, colibele şi cirezile salutau trenul. Cântecul blajin al roţilor îi adormea pe pasageri. Debora nu scosese încă nicio vorbă. Moţăia. Roţile trenului repetau neîncetat, neîncetat: „Nu-l părăsi! Nu-l părăsi! Nu-l părăsi!”

Mendel Singer se ruga. Îşi spunea rugăciunea pe dinafară, mecanic, fără a se gândi la înţelesul cuvintelor, doar sunetul acestora era suficient, Dumnezeu înţelegea ce însemnau ele. Aşa îşi adormea Mendel marea frică de apa la care avea să ajungă peste câteva zile. Uneori îşi mai arunca o privire absentă spre Miriam. Ea stătea în faţa lui, alături de bărbatul cu căciulă albastră. Mendel nu vedea cum ea se lipea de bărbat, căutându-i parcă protecţia. Acesta nu-i vorbea, aşteptând scurtul sfert de ceas dintre începutul amurgului şi clipa când conductorul avea să aprindă minusculul felinar cu gaz. De la sfertul acesta de oră şi, mai târziu, de la orele nopţii, în care felinarele cu gaz aveau să fie iarăşi stinse, bărbatul cu căciulă albastră aştepta tot felul de plăceri.

În dimineaţa următoare se despărţi cu un aer indiferent de bătrânii Singer, doar lui Miriam îi strânse mâna cu un gest de cordialitate mută. Ajunseră la graniţă. Revizorii le strânseră paşapoartele. Când se strigă numele lui Mendel, acesta începu să tremure. Fără motiv. Totul era în ordine. Trecură mai departe.

Se urcară într-alt tren, văzură alte gări, auziră alte semnale de clopot, văzură alte uniforme. Merseră trei zile şi schimbară trenul de două ori. În după-amiaza celei de-a treia zile ajunseră la Bremen. Un ins de la societatea de navigaţie răcni:

— Mendel Singer.

Familia Singer îşi anunţă prezenţa. Funcţionarul aştepta nu mai puţin de nouă familii. Îi aşeză într-un şir, îi numără de trei ori, le citi numele şi dădu fiecăruia câte un număr. Şi acum stăteau acolo şi nu ştiau ce să facă cu

acele jetoane de tablă. Funcţionarul plecă. Promisese să revină curând. Dar cele nouă familii, cei douăzeci şi cinci de oameni, nu se mişcară. Stăteau într-un şir pe peron, cu jetoanele de tablă în mână şi cu boccelele la picioare. La extremitatea din stânga, pentru că se anunţase atât de târziu, se afla Mendel Singer.

Pe tot parcursul călătoriei aproape nu schimbase o vorbă cu soţia şi fiica. Amândouă femeile tăcuseră şi ele. Acum însă Debora părea că nu mai poate suporta tăcerea

— De ce nu te mişti? întrebă Debora.

— Nimeni nu se mişcă, replică Mendel.

— De ce nu întrebi oamenii?

— Nimeni nu întreabă.

— Ce aşteptăm?

— Nu ştiu ce aşteptăm.

— Crezi că pot să mă aşez pe geamantan?

— Aşază-te pe geamantan.

Însă în clipa în care Debora îşi sumesese fustele ca să se aşeze, apăru funcţionarul de la societatea de navigaţie şi anunţă în rusă, polonă, germană şi idiş că acum intenţionează să conducă toate cele nouă familii în port, că peste noapte îi va adăposti într-o baracă şi că mâine dimineaţă la ora şapte Neptun va ridica ancora.

Îşi petrecură noaptea în baraca din Bremerhaven, ţinând jetoanele de tablă în pumnii strânşi, chiar şi în timpul somnului. Din pricina sforăitului celor douăzeci şi cinci de oameni şi a mişcărilor fiecăruia în culcuşurile tari, grinzile tremurau, iar beculeţele electrice galbene se legănau uşor. Era interzis să se pună de ceai. Merseseră la culcare cu gura uscată. Doar lui Miriam un frizer polonez îi oferise bomboane roşii. Miriam adormi cu o bilă mare şi lipicioasă în gură.

La cinci dimineaţa, Mendel se trezi. Se ridică cu greutate din cutia de lemn în care dormise, căută ţeava de apă, iar apoi ieşi afară pentru a vedea în ce parte e răsăritul.

Apoi se întoarse înăuntru, se aşeză într-un colţ şi începu să se roage. Şoptea ceva de unul singur, însă în

timp ce şoptea o durere puternică puse stăpânire pe el, i se înfipse în inimă, sfâşiind-o atât de crunt, încât Mendel scoase un geamăt puternic în toiul şoaptelor. Câţiva dintre cei care dormeau se treziră, se uitară în jos şi zâmbiră, văzându-l pe evreul care ţopăia şi se clătina în ungher, legănându-şi trunchiul înainte şi înapoi şi executând un dans precar spre slava lui Dumnezeu.

Mendel nu-şi terminase rugăciunea, când funcţionarul deschise uşa vijelios. Un vânt dinspre largurile mării îl împinsese în baracă.

— Scularea! strigă el de câteva ori în toate limbile acestei lumi.

Era încă devreme când ajunseră la vapor. Li se îngădui să arunce o privire în sălile de mese de la clasa întâi şi a doua, înainte de a fi împinşi spre puntea intermediară. Mendel Singer nu se mişca. Stătea pe treapta cea mai înaltă a unei scări metalice înguste, având în spate portul, ţara, continentul, patria, trecutul. În stânga lui strălucea soarele. Cerul era albastru. Vaporul era alb. Apa era verde. Un marinar veni şi îi porunci lui Mendel să plece de pe scară, îl îmbuna pe marinar făcând un semn cu mâna. Era întru totul liniştit şi nu simţea nicio teamă. Aruncă o privire grăbită peste mare, sorbind mângâiere din nesfârşitul apelor zbuciumate. Erau veşnice. Mendel ştia că Dumnezeu însuşi le crease. Le revărsase din izvorul lui tainic şi nesecat. Acum se legănau între ţinuturile uscate. În adâncimi, pe fundul lor, se încolăcea Leviatanul, peştele sacru din care se vor înfrupta cei pioşi şi drepţi în ziua Judecăţii. Neptun era numele vaporului pe care se afla Mendel.

Era un vapor mare. Dar comparat cu Leviatan şi cu marea, cu cerul şi cu înţelepciunea eternului era un vapor minuscul. Nu, Mendel nu simţea nicio teamă. îl linişti pe marinar, el, un evreu neînsemnat în veşminte negre aflat pe un vapor uriaş, în faţa oceanului veşnic, se mai răsuci încă o dată preţ de o jumătate de arc de cerc şi murmură binecuvântarea ce trebuia rostită la vederea mării. Se răsuci în semicerc şi presără cuvintele răzleţe ale

binecuvântării peste valurile verzi: „Lăudat fii, Tu, Cel Veşnic, Dumnezeul nostru care ai făcut mările şi prin ele desparţi continentele!”

În clipa asta se auzi vuietul sirenelor. Motoarele începură să duduie. Şi aerul, şi vaporul, şi oamenii tremurau. Doar cerul rămânea nemişcat şi albastru, albastru şi nemişcat

IX

În a paisprezecea seară a călătoriei pe mare se văzu lumina de foc a proiectilelor mari trase de pe navele-far.

— Acum apare, îi spuse lui Mendel Singer un evreu care făcuse această călătorie de două ori, Statuia Libertăţii. E înaltă de o sută cincizeci şi unu de picioare şi pe dinăuntru goală. Te poţi urca pe ea. În jurul capului poartă o coroană de raze. În mâna dreaptă ţine o faclă. Şi lucrul cel mai frumos este că facla arde în timpul nopţii şi totuşi nu ajunge niciodată să ardă de tot. Căci este luminată numai electric. Astfel de scamatorii se fac în America.

În dimineaţa celei de-a cincisprezecea zile au fost coborâţi pe uscat. Debora, Miriam şi Mendel stăteau înghesuiţi unul într-altul, căci se temeau să nu se piardă.

Veniră bărbaţi în uniformă, care lui Mendel i se părură puţin cam primejdioşi, deşi nu aveau niciun fel de săbii. Câţiva purtau veşminte albe ca zăpada şi arătau pe de-o parte ca nişte jandarmi, iar pe de alta ca nişte îngeri. Aceştia sunt cazacii Americii, îşi zise Mendel Singer, privind spre fiica lui, Miriam.

Fură chemaţi în ordine alfabetică, şi fiecare îşi luă bagajul pe care nimeni nu-l înţepă cu suliţe ascuţite. Poate că ar fi putut să-l ia pe Menuhim cu ei, se gândea Debora.

Deodată apăru în faţa lor Şmarie.

Toţi trei tresăriră în acelaşi chip.

Revăzură în acelaşi timp vechea lor căsuţă, pe Şmarie cel vechi şi pe noul Şmarie, zis Sam.

Îi vedeau pe Şmarie şi pe Sam în acelaşi timp, ca şi cum un Sam transparent ar fi fost tras peste un Şmarie.

Era Şmarie, dar de fapt era Sam.

Erau doi. Unul purta o căciulă neagră, haine negre şi cizme înalte, şi cei dintâi peri negri şi pufoşi îi răsăreau prin porii obrajilor.

Celălalt purta o haină de culoare cenuşiu-deschis, o căciulă albă ca neaua, asemenea căpitanului, pantaloni galbeni, croiţi larg, o cămaşă strălucitoare din mătase verde, iar faţa îi era lucioasă ca o piatră funerară nobilă.

Celălalt era aproape Mac.

Primul vorbea cu vocea lui veche – auzeau doar vocea, nu şi cuvintele.

Al doilea îl bătu pe umăr cu o mână puternică pe tatăl său şi spuse câteva cuvinte pe care ei abia acum le auziră, fără să înţeleagă ceva:

— ***Hallo, old chap!***

Primul era Şmarie. Al doilea însă era Sam.

Mai întâi Sam îşi sărută tatăl, apoi mama şi după aceea o sărută pe Miriam. Toţi trei miroseau la Sam săpunul de ras cu iz de ghiocei, dar puţin şi de acid fenic. Îi făcea să se gândească la o grădină şi, totodată, la un spital.

În sinea lor repetară de câteva ori că Sam era Şmarie. Abia apoi se bucurară.

— Toţi ceilalţi, spuse Sam, intră în carantină. Voi nu! A aranjat Mac. Are doi veri care lucrează aici.

După o jumătate de oră apăru Mac.

Arăta şi acum la fel ca atunci, când apăruse în târg. Lat în spate, zgomotos, turuind într-o limbă de neînţeles şi cu buzunarele umflate de prăjituri, din care începu numaidecât să împartă şi să mănânce şi el. O cravată de un roşu-aprins îi flutura ca un stindard pe piept

— Totuşi trebuie să intraţi în carantină, spuse Mac. Căci exagerase. Ce-i drept, verii lui aveau slujbă pe undeva pe-aici, însă ei nu aveau de-a face decât cu controlul vamal, însă voi merge cu voi. Nu vă fie teamă!

Într-adevăr, n-aveau de ce să se teamă. Mac le strigă tuturor funcţionarilor că Miriam este mireasa lui, iar Mendel şi Debora îi sunt socri.

În fiecare după-amiază la ora trei, Mac venea la

gratiile lagărului. Deşi era interzis, întindea mâna prin ochiurile sârmei împletite şi îi saluta pe toţi. După patru zile reuşi să elibereze familia Singer. Despre modul cum se întâmplase asta nu suflă nicio vorbă. Căci una dintre însuşirile lui era aceea de a povesti cu multă sârguinţă lucruri inventate chiar de el şi de a trece sub tăcere fapte întâmplate aievea.

Insistă ca ei, înainte de a merge acasă, să vadă America în toate amănuntele, transportaţi de o maşină cu scară a firmei sale.

Mendel Singer, Debora şi Miriam fură îmbarcaţi şi duşi la plimbare.

Era o zi luminoasă şi fierbinte. Mendel şi Debora stăteau cu faţa spre direcţia de mers, iar în faţa lor Miriam, Mac şi Sam. Maşina grea zdrăngănea pe străzi cu o forţă mânioasă, i se părea lui Mendel Singer, de parcă i-ar fi stat în intenţie să sfărâme piatra şi asfaltul pe veşnicie şi să zguduie temeliile caselor. Bancheta de piele ardea sub corpul lui Mendel ca o sobă încinsă. Deşi rămâneau în umbra rară a zidurilor înalte, arşiţa se revărsa ca o magmă de plumb topit, cenuşiu, răzbind prin căciula veche din rips de mătase neagră înspre ţeasta lui Mendel, pătrunzându-i în creier şi potopindu-l cu un jar dureros, lipicios şi umed. De la sosire nu dormise aproape deloc, mâncase puţin şi nu băuse aproape nimic. La cizmele grele purta galoşi din cauciuc, aduşi de-acasă, şi picioarele îi ardeau ca şi cum ar fi fost cuprinse de flăcări. Îşi ţinea cu îndârjire umbrela înţepenită între genunchi; mânerul ei de lemn era fierbinte ca un fier înroşit şi nu-l putea apuca. Prin faţa ochilor lui Mendel adia un văl des de funingine, praf şi arşiţă. Se gândea la deşertul prin care străbunii săi umblaseră patruzeci de ani. Însă cel puţin ei merseseră pe jos, îşi zicea el. Iuţeala nebunească cu care goneau acum isca, ce-i drept, o boare, însă era o boare fierbinte, suflarea de foc a iadului. În loc să răcorească, mai degrabă încingea. Boarea nu era boare, era un amestec de zgomot şi ţipete, un zgomot fluturat de vânt. Se împletea din sunetul strident a sute de clopote nevăzute, din vâjâitul metalic,

primejdios al tramvaielor, din chemarea a nenumărate trompete, din scârţâitul implorator al şinelor la curbele străzilor, din răcnetele lui Mac care le explica pasagerilor săi America printr-o pâlnie foarte sonoră, din murmurul oamenilor din jur, din hohotele de râs ale unui tovarăş de călătorie străin, aflat în spatele lui Mendel, din vorbele fără sfârşit pe care Sam le arunca tatălui său în faţă, vorbe neînţelese de Mendel, pe care însă el le aproba dând din cap fără încetare, cu un zâmbet înfricoşat şi totodată prietenos în colţul buzelor strânse parcă de un cleşte metalic într-o grimasă dureroasă. Chiar dacă ar fi avut curajul să rămână serios, cum s-ar fi cuvenit în situaţia lui, la zâmbet nu ar fi putut renunţa. Nu avea puterea să-şi schimbe expresia feţei. Muşchii îi erau împietriţi. Mai degrabă ar fi plâns ca un copil. Simţea mirosul înţepător al gudronului din asfaltul topit, praful uscat şi fin din aer, duhoarea de rânceză şi grăsimi venind dinspre canale şi prăvălii de brânzeturi, mirosul usturător de ceapă, fumul dulceag al benzinei de la automobile, mirosul stătut de mlaştini dinspre halele de peşte, ghioceii şi cloroformul de pe obrajii fiului său. Toate mirosurile se amestecau într-o fiertură fierbinte, potopindu-l cu zgomotul ce-i umplea urechile şi era cât pe ce să-i spargă ţeasta. Curând nu mai ştiu ce trebuia să audă, să vadă, să miroasă. Continua să zâmbească şi să dea din cap. America îl agresa, America îl năruia, America îl zdrobea. După câteva minute leşină.

Se trezi într-un ***lunch-room***, unde fusese adus în grabă pentru a se răcori. Într-o oglindă rotundă, înconjurată de sute de beculeţe, îşi zări barba albă şi nasul osos, crezând în prima clipă că barba şi nasul erau ale altcuiva. Abia după ce îi văzu pe ai săi de jur-împrejur, se recunoscu iarăşi pe sine. Se ruşina puţin. Cu oarecare dificultate, deschise gura şi îi ceru iertare fiului său. Mac îi apucă mâna şi i-o scutură, de parcă ar fi vrut să-l felicite pe

Mendel Singer pentru o ispravă reuşită ori pentru un pariu câştigat. împrejurul gurii bătrânului se strânse din nou cleştele de fier al zâmbetului, iar acea forţă

necunoscută îi mişcă din nou capul, dând impresia că Mendel făcea un gest de încuviinţare. O vedea pe Miriam. Avea plete negre şi încâlcite sub şalul galben, urme de funingine pe obrajii palizi şi un pai lung între dinţi. Cu nările umflate şi sânii înălţându-se şi coborând tot timpul, Debora se lăţise mută pe un scaun rotund, fără spetează. Aveai senzaţia că dintr-o clipă într-alta stă să cadă.

Ce-mi pasă mie de oamenii ăştia? se întreba Mendel în sinea lui. Ce-mi pasă mie de toată America asta? De fiul meu, de femeia mea, de fiica mea, de acest Mac? Mai sunt eu Mendel Singer? Asta mai e familia mea? Unde-i fiul meu Menuhim? Era ca şi cum ar fi fost smuls din sine însuşi. Pe mai departe trebuia să trăiască despărţit de sine însuşi. Era ca şi cum s-ar fi lăsat pe sine la Zuchnow, în preajma lui Menuhim. Şi în vreme ce un zâmbet îi atârna de buze şi capul i se clătina, inima lui începu să se transforme treptat într-o bucată de gheaţă, izbind ca un ciocănel metalic într-un geam rece. Mendel Singer era deja însingurat: ajunsese deja în America…

PARTEA A DOUA

X

Acum vreo câteva sute de ani, un strămoş al lui Mendel Singer venise probabil din Spania în Volînia. Avusese o soartă mai fericită, mai obişnuită, oricum mai puţin demnă de atenţie decât a urmaşului său, încât nu ştim dacă i-au trebuit mulţi sau puţini ani pentru a prinde rădăcini în ţara străină. Despre Mendel Singer ştim însă că după câteva luni se simţea la New York ca acasă.

Da, se simţea în America aproape ca acasă. Ştia deja că ***old chap*** în americană însemna tată şi ***old fool*** însemna mamă sau invers. Cunoştea câţiva oameni de afaceri din Bowery, cu care avea legături fiul său, Essex Street, pe care locuia, şi Houston Street, pe care se afla magazinul fiului său, al fiului său Sam. Ştia că Sam era deja un ***american boy,*** că dacă erai un om rafinat spuneai ***good bye, how de you de*** şi ***please,*** că un negustor de pe

Grand Street putea impune respect şi uneori i se îngăduia să locuiască pe malul Riverului, pe malul acelui River după care jinduia şi Şmarie. I se spusese că America se numea ***God's own country,*** că era ţara lui Dumnezeu, precum odinioară Palestina, iar New York era, de fapt, ***the wonder city,*** oraşul minunilor, precum altă dată Ierusalimul. Actul rugăciunii se chema ***service*** şi tot aşa şi orice gest filantropic. Pe mezinul lui Sam, născut la nicio săptămână după sosirea bunicului, îl cheamă nici mai mult, nici mai puţin, decât MacLincoln şi în câţiva ani, uite aşa trece timpul în America, ajunge ***collège boy.*** Astăzi, nora îi zice micuţului ***my dear boy***. În mod ciudat, pe ea o cheamă încă Vega. Este blondă şi blândă, cu ochi albaştri, în care Mendel Singer citeşte mai multă bunătate decât inteligenţă. Şi ce dacă-i proastă? Femeilor nu le trebuie minte, Dumnezeu să o ajute, amin! între douăsprezece şi două trebuie să iei ***lunch-***ul, iar între şase şi opt un ***dinner.*** Mendel nu respectă aceste ore. El mănâncă la trei după-amiaza şi la zece seara, ca acasă, cu toate că atunci când el se aşază să mănânce de seară acasă este de fapt ziuă ori dis-de-dimineaţă, cine mai ştie. ***All right*** înseamnă: de acord, iar în locul lui da! se spune ***yest*** Dacă vrei să-i urezi cuiva ceva bun, nu-i urezi noroc şi sănătate, ci: ***prosperity.*** Chiar în viitorul apropiat, Sam se gândeşte să închirieze o locuinţă nouă pe malul Riverului, cu un ***parlour.*** Are deja un gramofon, Miriam îl împrumută uneori de la cumnată, purtându-l cu grijă pe străzi, ca pe un copil bolnav. Gramofonul ştie să cânte o sumedenie de valsuri, dar şi Kol Nicire. Sam se spală de două ori pe zi, costumului pe care îl poartă uneori seara îi zice ***dress.*** Debora a şi fost de zece ori la cinematograf şi de trei ori la teatru. Are o rochie de mătase vopsită în cenuşiu-închis. I-a dăruit-o Sam. În jurul gâtului poartă un lanţ mare de aur, ceea ce o face să semene acelor femei uşoare despre care povestesc uneori Sfintele Scripturi. Miriam este vânzătoare în magazinul lui Sam. Vine acasă după miezul nopţii şi pleacă la şapte dimineaţa. Spune: „Bună seara, tată! Bună dimineaţa, tată!" şi nimic altceva. Din discuţiile

care-i trec pe la urechi, aşa cum se scurge un râu pe lângă picioarele unui bătrân aflat pe mal, Mendel Singer află din când în când că Mac se plimbă cu Miriam, merge cu ea la dans, la plajă, la gimnastică. El, Mendel Singer, ştie că Mac nu este evreu, cazacii nu sunt nici ei evrei, încă nu s-a ajuns până acolo, Dumnezeu o să aibă grijă, rămâne de văzul Debora şi Miriam se înţeleg bine. În casă este pace. Mama şi fiica şuşotesc adesea până târziu după miezul nopţii, iar Mendel se face că doarme. O face fără efort. Doarme în bucătărie, în vreme ce nevasta şi fata dorm în singura cameră de locuit. Nici în America nu se locuieşte în palate. Ei locuiesc la etajul întâi! Un caz fericit. Ar fi putut prea bine să locuiască şi la etajul al doilea, al treilea, al patrulea! Scara e abruptă şi murdară, întotdeauna întunecoasă. Ca să luminezi treptele, trebuie să aprinzi şi ziua chibrituri. Se simte un miros cald, umed şi lipicios de pisici. Însă în fiecare seară tot mai trebuie puse prin colţuri şoricioaică şi sticlă pisată amestecată în plămădeală. Debora spală podeaua în fiecare săptămână, dar aşa de galbenă ca şofranul cum era acasă nu va fi niciodată. Din ce pricină? E Debora prea slabă? Prea leneşă? Prea bătrână? Toate scândurile scârţâie atunci când Mendel umblă prin odaie. E cu neputinţă să afli unde ascunde acum Debora banii. Sam le dă zece dolari pe săptămână. Şi totuşi Debora e nemulţumită. E o muiere a dracului uneori. Are o noră bună şi blândă, însă Debora spune că Vega face lux. Când Mendel aude una ca asta, spune:

— Taci, Debora! Fii mulţumită cu copiii! încă n-ai îmbătrânit îndeajuns cât să taci? Nu mai ai să-mi reproşezi cum că aş câştiga prea puţin şi eşti chinuită că nu te mai poţi certa cu mine! Şmarie ne-a adus aici ca să îmbătrânim şi să murim în preajma lui. Femeia lui ne cinsteşte pe amândoi aşa cum se cuvine. Ce mai vrei, Debora?

Ea nu ştia prea bine ce-i lipseşte. Poate sperase să găsească în America o lume cu totul străină, în care ar fi fost cu putinţă să uite numaidecât viaţa de dinainte şi pe Menuhim. Dar această Americă nu era altă lume. Aici erau

mai mulţi evrei decât în Kluczysk. De fapt, era un Kluczysk mai mare.

Făcuseră oare atâta cale peste apa cea mare ca să ajungă iarăşi la Kluczysk, unde ar fi putut ajunge şi cu căruţa lui Sameşkin? Ferestrele dădeau spre un luminator întunecos în care se zbenguiau pisici, şobolani şi copii. La trei după amiaza, chiar şi primăvara, trebuia să aprinzi lampa cu gaz; nici măcar lumină electrică nu era, şi niciun gramofon al lor nu aveau încă. Acasă, Debora avusese cel puţin lumină şi soare. Desigur! Când şi când mergea cu nora la cinematograf şi fusese de două ori cu metroul. Miriam era o domnişoară delicată, cu pălărie şi ciorapi de mătase. Se făcuse cuminte. Câştiga şi bani. Mac se încurcase cu ea – mai bine Mac decât cazacii. Era cel mai bun prieten al lui Şmarie. Ce-i drept, nu înţelegeau niciun cuvânt din vorbăria lui neîntreruptă, însă aveau să se obişnuiască. Era mai priceput decât zece evrei laolaltă şi, de bună seamă, mai avea şi avantajul că nu cerea zestre. În cele din urmă era totuşi o altă lume. Un Mac american nu era un Mac rus. Cu banii, Debora nu se descurca nici aici. Viaţa se scumpea văzând cu ochii, iar ea nu renunţa să facă economii, obişnuita scândură a podelei ascundea deja optsprezece dolari şi jumătate, morcovii se subţiau, ouăle erau seci, cartofii îngheţaţi, supele apoase, crapii subţiri şi păstrăvii scurţi, raţele slabe, gâştele tari, iar găinile o nimica toată.

Nu, nu ştia bine ce-i lipsea. Menuhim îi lipsea. Deseori, în somn, cât era trează, la cumpărături, la cinematograf, la dereticat, la frământat aluaturi îl auzea strigând. „Mama! Mama!” striga el. Fără îndoială că între timp şi uitase singurul cuvânt pe care învăţase să-l rostească. Auzea copii străini strigând „Mama!”, iar mamele le răspundeau, niciuna dintre ele nu renunţa de bunăvoie la copilul ei. N-ar fi trebuit să plece în America. Dar întoarcerea acasă era încă posibilă!

— Mendel, spunea ea uneori, ce-ar fi să ne întoarcem să-l vedem pe Menuhim?

— Şi banii, şi drumul, şi din ce-o să trăim? Crezi că

Şmarie poate să ne dea aşa de mulţi? Este un fiu bun, dar nu este Vanderbilt. Poate că aşa a fost scris. Deocamdată să mai rămânem! Dacă se va însănătoşi, îl vom revedea pe Menuhim aici.

Şi totuşi, gândul plecării se cuibări adânc în sufletul lui Mendel Singer şi nu-l mai părăsi. O dată, când îşi vizită fiul la prăvălie (stătea în birou, în spatele uşii de sticlă, privind cum clienţii vin şi pleacă şi binecuvântând în sinea lui pe oricine intra), îi spuse lui Şmarie:

— De la Menuhim tot nu avem nicio veste. În ultima scrisoare de la Billes nu era nici măcar o vorbă despre el. Ce zici dacă m-aş duce până dincolo să-l văd?

Şmarie, zis Sam, era un ***american boy.*** Spuse:

— Tată, nu este practic. Dacă ar fi cu putinţă să-l aducem pe Menuhim încoace, aici s-ar însănătoşi imediat. Medicina în America este cea mai bună din lume, tocmai am citit în ziar. Asemenea boli se vindecă cu injecţii, doar cu injecţii! Neputând să-l aducem pe bietul Menuhim încoace, la ce bun să cheltuim atâţia bani? Nu vreau să spun că este absolut imposibil. Dar să nu vorbim despre asta tocmai acum, când eu şi Mac pregătim o afacere foarte importantă şi banii sunt număraţi! mai aşteaptă câteva săptămâni! Rămâne între noi: eu şi Mac speculăm acum cu terenuri de construit. Am pus să se demoleze o casă veche în Delancy Street. Îţi spun eu, tată, să demolezi este aproape la fel de scump ca şi când construieşti. Dar să nu ne plângem! Merge spre mai bine! Când mi-aduc aminte cum am început noi cu asigurările! Ba urcam, ba coboram! Şi acum avem prăvălia asta, ba chiar putem spune: magazinul ăsta! Acum vin agenţii de asigurări la mine. Mă uit la ei şi-mi zic: mă pricep la treaba asta, şi le dau brânci afară, cu mâinile mele. Pe toţi îi arunc pe uşă afară!

Mendel Singer nu pricepu cu totul de ce Sam îi îmbrâncea afară pe agenţi şi de ce asta îl bucura aşa de mult. Sam simţi şi spuse:

— Tată, vrei să iei cu mine un ***breakfast7.*** Se făcea că a uitat că tatăl lui nu mânca decât acasă şi de-abia

aşteptă un prilej pentru a accentua distanţa ce îl despărţea de obiceiurile patriei sale. Se bătu cu palma peste frunte, ca şi cum ar fi fost Mac, şi spuse:

— A, da! Am uitat! Dar o banană o să mănânci, nu-i aşa? Puse să i se aducă tatălui său o banană.

— Cât despre Miriam, începu el din nou în toiul mesei, ştiu că se descurcă. Este cea mai frumoasă ***girl*** din magazin. Dacă ar fi la un străin, i s-ar fi oferit de mult o slujbă ca manechin. Dar eu nu vreau ca sora mea să-şi vândă trupul pentru haine străine. Şi nici Mac nu vrea! Aşteptă să vadă dacă tatăl avea să spună ceva despre Mac.

Dar Mendel Singer tăcea. Nu era bănuitor. Ultima propoziţie aproape că nici nu o mai percepuse. Se lăsa pradă admiraţiei profunde pe care o purta copiilor săi, în special lui Şmarie. Ce deştept era, ce repede gândea, cât de fluent vorbea englezeşte, cum se pricepea el să apese pe butoanele soneriilor, să se răstească la băieţii de prăvălie, ce mai, era un ***boss.***

Merse la raionul de cămăşi şi cravate să-şi vadă fiica.

— Bună ziua, tată! îi strigă ea, văzându-şi mai departe de clienţi.

Era respectuoasă cu el, altfel decât se întâmplase acasă. Probabil că nu-l iubea, dar nici nu stă scris: „Iubeşte-ţi tatăl şi mama!”, ci: „Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta!”

Îi făcu semn din cap şi se îndepărtă iarăşi. Se duse acasă. Era liniştit, păşea încet pe mijlocul străzii, saluta vecinii, se bucura de copii. Continua să poarte căciula lui de rips din mătase neagră, caftanul până peste genunchi şi cizmele înalte. Dar poalele hainei nu i se mai izbeau cu lovituri iuţi de carâmbii din piele întoarsă. Căci Mendel învăţase abia în America, unde graba domnea peste tot, să nu se grăbească atunci când umblă.

Astfel se apropia el de vârsta bătrâneţii, traversând timpul de la rugăciunea de dimineaţă la cea de seară, de la micul dejun la cină, de la deşteptare până la culcare. După-amiaza, la ceasul când acasă îi veneau învăţăceii, se culca pe canapeaua învelită cu o ţesătură din păr de cal, dormea

o oră şi îl visa pe Menuhim. Apoi citea puţin ziarul. După aceea mergea la prăvălia familiei Skowronnek, în care se vindeau şi puteau fi ascultate grâmofoane, discuri, partituri şi texte ale cântecelor. Acolo se adunau toţi oamenii mai în vârstă din cartier. Discutau despre politică şi povesteau anecdote din patrie. Uneori, când se făcea târziu, mergeau în odaia de locuit a familiei Skowronnek şi îşi făceau în mare grabă rugăciunea de seară.

În drumul spre casă, pe care Mendel căuta să-l mai prelungească puţin, se lăsa pradă închipuirii că acasă îl aştepta o scrisoare. Mai întâi de toate în scrisoare se spunea clar şi răspicat că Menuhim era pe deplin sănătos şi cu mintea limpede, iar mai apoi că Ionas îşi părăsise slujba din armată din pricina unei neînsemnate metehne şi voia să vină în America. Mendel Singer ştia că această scrisoare încă nu sosise. Dar, în acelaşi timp, încerca să-i ofere scrisorii un prilej favorabil, pentru ca ea să capete pofta de a sosi. Cu o uşoară tresărire a inimii, trase de lanţul soneriei. În clipa în care o zăreşte pe Debora, totul se sfârşeşte. Scrisoarea încă nu sosise. Va fi o seară ca oricare alta.

Într-o zi în care alesese un drum ocolit pentru a ajunge acasă văzu la colţul unei străduţe un flăcăiandru care de departe îi părea cunoscut. Băiatul stătea rezemat de poarta unei case şi plângea. Mendel auzea un scâncet firav care, oricât de slab era, răzbătea până la Mendel, pe partea cealaltă a străzii. Sunetul îi era bine-cunoscut lui Mendel. Se opri. Se hotărî să meargă spre băiat, să-l descoasă, să-l consoleze. Se puse în mişcare. Deodată, scâncetul se auzi mai tare, iar Mendel rămase nemişcat în mijlocul drumului. În umbra serii şi a porţii în care se aciuase băiatul, i se păru că vede conturul şi atitudinea lui Menuhim. Da, aşa stătuse ghemuit şi scâncise Menuhim în faţa pragului casei sale din Zuchnow. Mendel mai tăcu câţiva paşi. Atunci băiatul se furişă în casă. Mendel ajunse până la uşă. Holul întunecat al casei îl şi înghiţise pe băiat.

Mendel se îndreptă spre casă şi mai încet decât înainte.

Când sună, nu veni Debora la uşă, ci fiul său Sam. Mendel se opri pentru o clipă în prag. Deşi nu era pregătit pentru nimic altceva decât pentru o bucurie neaşteptată, se simţi totuşi cuprins de teama că s-ar fi putut întâmpla o nenorocire, da, într-atât i se obişnuise inima cu nenorocirile, încât se mai îngrozea chiar şi acum, după o lungă pregătire pentru fericire. Ce i s-ar mai putea întâmpla unui om ca mine, se întreba el, astfel încât bucuria să-l ia prin surprindere? Tot ceea ce vine pe neaşteptate este rău, iar binele îşi face loc pe furiş.

Însă glasul lui Şmarie îl linişti numaidecât

— Hai! spuse Sam.

Îl trase pe tatăl său de mână în cameră. Debora aprinsese două lămpi. Nora lui, Vega, Miriam şi Mac erau aşezaţi împrejurul mesei. Lui Mendel toată casa i se păru schimbată. Cele două lămpi – erau de acelaşi fel – păreau nişte gemeni, luminând mai puţin camera decât se luminau una pe cealaltă. Era ca şi cum şi-ar fi zâmbit una alteia şi asta îl înveseli pe Mendel în mod deosebit.

— Aşază-te, tată! spuse Sam.

El, Mendel, nu era curios, se şi temea că acum o să urmeze una din întâmplările alea americane care făceau ca toată lumea să fie veselă, dar în care el nu putea să afle nicio bucurie. La urma urmei, ce să se fi întâmplat? se întreba în sinea lui. Mi-or fi făcut cadou un gramofon. Sau or fi hotărât să facă nuntă. Se aşeză cu foarte mare greutate. Toţi tăceau. Apoi Sam spuse – şi era ca şi cum ar fi aprins cea de-a treia lampă în cameră:

— Tată, am câştigat cincisprezece mii de dolari dintr-o lovitură!

Mendel se ridică în picioare şi dădu mâna cu toţi cei de faţă. La sfârşit ajunse la Mac. Acestuia, Mendel îi spuse: „Vă mulţumesc!”. Sam traduse imediat cele două cuvinte în englezeşte. Mac se ridică şi el şi îl îmbrăţişa pe Mendel. Apoi începu să vorbească. Nu mai conteni. În seara asta, în afară de Mac nu mai vorbi nimeni. Debora transforma suma în ruble şi nu mai termina. Vega se gândea la mobilă nouă pentru locuinţa lor cea nouă, mai cu seamă la un

pian. Fiul ei trebuia să ia ore de pian. Mendel se gândea să dea o raită până acasă. Miriam nu-l auzea decât pe Mac vorbind şi se străduia pe cât posibil să înţeleagă totul. Pentru că nu-i înţelegea limba pe de-a-ntregul, ea credea că Mac vorbeşte prea savant pentru a fi înţeles. Sam se gândea dacă n-ar fi bine să bage toţi banii în magazin. Doar Mac avea mai puţine idei, nu-şi făcea griji, nu-şi făcea planuri. Spunea ce-i trecea prin minte.

A doua zi merseră la Atlantic City.

— Ce loc frumos! spuse Debora.

Mendel nu vedea decât apa. Şi îşi aminti de acea noapte sălbatică de-acasă, când zăcuse împreună cu Sameşkin într-un şanţ de la marginea drumului. Şi auzi cântecul greierilor şi orăcăitul broaştelor.

— La noi acasă, spuse el pe neaşteptate, pământul este tot atât de întins precum apa în America. Nicidecum nu vrusese să spună asta.

— Auzi ce spune tata? întrebă Debora. îmbătrâneşte!

— Da, da, îmbătrânesc, se gândea Mendel.

Când ajunseră acasă, găsiră în crăpătura uşii un plic mare şi umflat, pe care poştaşul nu-l putuse strecura înăuntru.

— Vezi, spuse Mendel aplecându-se, scrisoarea asta este o scrisoare bună. Norocul a început să se arate. Un noroc cheamă alt noroc, lăudat fie Domnul! Să ne ajute şi de-aici înainte!

Era o scrisoare de la familia Billes. Era într-adevăr o scrisoare bună. În ea se spunea că Menuhim începuse dintr-odată să vorbească.

L-a văzut doctorul Soltisiuk, scria familia Billes. Nu-i venea să creadă. Vor să-l trimită pe Menuhim la Petersburg – doctorii cei mari au de gând să-şi bată capul cu el***. Într-o zi – era joi după-amiază când el rămăsese singur acasă şi focul ardea în sobă ca în fiecare joi, un butuc aprins a căzut afară, iar acum podeaua este toată arsă şi pereţii trebuie văruiţi. Costă o groază de bani. Menuhim a ieşit pe uliţă – acum poate să şi meargă destul de bine*** – ***şi a strigat: „Arde!”. Şi de***

atunci a început să spună câteva cuvinte.

Păcat doar că trecuse o săptămână de la plecarea lui Ionas. Căci Ionas al vostru a fost aici în concediu; e un soldat în toată puterea cuvântului şi nici nu ştia că sunteţi în America. Vă scrie şi el aici, pe cealaltă pagină.

Mendel întoarse foaia şi citi:

Dragă tată, dragă mamă, dragă frate şi dragă soră!

Care vasăzică sunteţi în America – vestea m-a lovit ca un trăsnet. Ce-i drept, eu însumi sunt de vină pentru că nu v-am scris niciodată sau, acum îmi aduc aminte, numai o dată, totuşi, cum vă spuneam, vestea m-a lovit ca un trăsnet. Nu trebuie să vă pese de asta. Sunt foarte bine. Toţi sunt buni cu mine şi eu sunt bun cu toţi. Deosebit de bun sunt cu caii. Pot să călăresc la fel de bine precum cel mai bun cazac şi pot să prind în dinţi din galop o batistă aşternută pe jos. Îmi plac asemenea lucruri şi îmi place şi milităria. O să rămân aici şi după ce îmi termin serviciul. Eşti îngrijit, ai ce să mănânci, tot ce este necesar se porunceşte de sus, nu e nevoie să gândeşti singur. Nu ştiu dacă scriu încât să înţelegeţi exact. Poate nu puteţi înţelege deloc. În grajd este foarte cald, iar eu iubesc caii. Dacă ar veni cineva dintre voi până aici, aţi putea să mă vedeţi. Căpitanul meu mi-a spus că dacă voi fi şi în continuare un soldat bun pot să trimit o petiţie ţarului, adică Preaînaltei Sale Maiestăţi, pentru a fi iertată şi uitată dezertarea fratelui meu. Ar fi cea mai mare bucurie a mea să mai apuc să-l mai văd pe Şmarie în viaţa asta – doar am crescut împreună.

Sameşkin vă trimite salutări – îi merge bine.

Aici se spune uneori că va fi război. Dacă va fi într-adevăr, trebuie să vă aşteptaţi să mor, tot aşa cum mă aştept şi eu, căci sunt soldat.

În acest caz, vă îmbrăţişez o dată pentru totdeauna şi pe vecie. Dar nu fiţi trişti. Poate scap cu

viaţă.

Al vostru fiu, Ionas.

Mendel Singer îşi scoase ochelarii, văzu că Debora plângea şi, după ani lungi, îi prinse din nou amândouă mâinile. Îi dădu la o parte mâinile de pe faţa plânsă şi îi spuse aproape solemn:

— Ei bine, Debora, Dumnezeu ne-a ajutat. Ia şalul, coboară şi adu o sticlă de mied.

Şedeau la masă şi beau miedul din pahare de ceai, uitându-se unul la altul şi gândind acelaşi lucru.

— Rabinul are dreptate, spuse Debora. Amintirea îi dicta limpede cuvintele care dormitaseră îndelung în sufletul ei: „Durerea îl va face înţelept, urâţenia bun, amărăciunea blând şi boala puternic”.

— Asta nu mi-ai spus-o niciodată, spuse Mendel.

— Am uitat.

— Şi cu Ionas ar fi trebuit să mergem la Kluczysk. Iubeşte caii mai mult decât pe noi.

— E încă tânăr, spuse Debora împăciuitoare. Poate că-i bine că iubeşte caii. Şi pentru că nu lăsa să-i scape niciun prilej ca să-şi arate răutatea, adăugă:

— Nu de la tine are el dragostea pentru cai.

— Nu, spuse Mendel, zâmbind liniştit.

Începu să se gândească la o posibilă întoarcere acasă. Poate că acum izbuteau în curând să-l aducă pe Menuhim în America. Aprinse o lumânare, stinse lampa şi spuse:

— Mergi şi te culcă, Debora! Când o să vină Miriam acasă, o să-i arăt scrisoarea. Astăzi stau de veghe.

Îşi scoase din geamantan vechea sa carte de rugăciuni, obişnuită cu mâinile sale, deschise dintr-o singură mişcare la Psalmi şi începu să-i cânte unul după altul. Era un cântec ce izvora înăuntrul lui. Aflase milostivirea şi bucuria şi peste el se boltea mâna lui Dumnezeu, bună, largă şi darnică. Ocrotit de ea şi întru slava ei cânta el psalm după psalm.

Flacăra lumânării tremura în unduirea înceată, dar plină de râvnă, iscată de mişcarea înainte şi înapoi a

trunchiului lui Mendel. Bătea tactul cu picioarele, însoţind versetele psalmilor. Inima îi sălta de bucurie şi trupul nu se putea opri să nu danseze.

XI

Era pentru prima dată când grijile părăseau casa lui Mendel Singer. Îi erau cunoscute asemenea unor fraţi urâţi, împlinea acum cincizeci şi nouă de ani. Le cunoştea de cincizeci şi opt de ani. Grijile îl părăseau, moartea se apropia. Barba i se albise, vederea îi era slabă. Spinarea se încovoia, iar mâinile îi tremurau. Avea somnul uşor, şi noaptea era lungă. Îşi purta mulţumirea ca pe o haină străină împrumutată. Fiul său se mută în cartierul celor bogaţi, însă Mendel rămase pe uliţa lui, în locuinţa lui cu lămpi cu gaz albastre, în vecinătatea săracilor, a pisicilor şi a şoarecilor. Blând, smerit şi umil, el era un evreu cât se poate de obişnuit. Puţini îl băgau în seamă. Unii nu-i acordau nicio atenţie. Peste zi îşi vizita câţiva vechi prieteni: pe Menkes, negustorul de fructe, pe Skowronnek, proprietarul unui magazin cu articole muzicale, pe Rottenberg, cel ce copia texte biblice, ori pe Groschel, cizmarul. O dată pe săptămână veneau cei trei copii ai lui, nepotul şi Mac. Nu avea absolut nimic să le spună. Ei îi povesteau întâmplări de la teatru, din societate şi din politică. Adormea ascultându-i. Când îl trezea Debora, deschidea ochii. „N-am dormit!” îi asigura el. Mac râdea. Sam zâmbea. Miriam şuşotea ceva cu Debora. Mendel rămânea o vreme treaz, însă apoi adormea din nou. Începea numaidecât să viseze: întâmplări din patrie şi lucruri din America despre care doar auzise, teatre, acrobaţi şi dansatoare în auriu şi roşu, pe preşedintele Statelor Unite, Casa Albă, pe miliardarul Vanderbilt şi, în repetate rânduri, pe Menuhim. Micul schilod se contopea cu roşul şi auriul cântăreţelor, iar pe fondul strălucirii palide a Casei Albe el apărea ca o biată pată cenuşie. Mendel era prea bătrân ca să mai vadă unele lucruri cu privirea trează, îi credea pe copiii săi pe cuvânt, cum că America era ţara lui Dumnezeu, New York oraşul minunilor, iar engleza: cea mai frumoasă limbă. Americanii

erau sănătoşi, americancele frumoase, sportul important, timpul scump, sărăcia un viciu, bogăţia un merit, virtutea jumătate de succes, încrederea în sine succesul întreg, dansul igienic, mersul pe patine cu rotile o obligaţie, faptele caritabile o investiţie de capital, anarhismul o crimă, greviştii inamicii omenirii, instigatorii aliaţii diavolului, maşinile moderne o binecuvântare cerească, Edison cel mai mare geniu. În curând oamenii vor zbura precum păsările, vor înota asemenea peştilor, vor vedea viitorul în felul profeţilor, vor trăi într-o pace veşnică şi vor construi într-o armonie perfectă zgârie-nori până la stele. Lumea va fi foarte frumoasă, îşi zicea Mendel în sinea lui, iar nepotul meu va fi fericit. O să aibă parte de toate. Şi totuşi, în admiraţia lui pentru viitor se amesteca dorul de Rusia, iar certitudinea că va fi murit înaintea triumfului celor în viaţă îl liniştea. Nu ştia de ce. Gândul acesta îl liniştea. Era prea bătrân pentru nou şi prea slab pentru izbânzi. Nu mai avea decât o speranţă: să-l vadă pe Menuhim. Sam sau Mac o să plece dincolo, să-l aducă. Poate se duce şi Debora.

Era vară. Vermina din locuinţa lui Mendel Singer se înmulţea neîncetat, deşi rotiţele de alamă de la picioarele paturilor rămâneau zi şi noapte cufundate în gazul din talgerele puse sub ele, iar Debora trecea cu o pană uşoară de găină, îmbibată în terebentină, peste toate crăpăturile mobilei. Ploşniţele coborau pe pereţi în şiruri lungi şi ordonate, de-a lungul tavanului, aşteptau cu poftă de sânge lăsarea întunericului şi apoi tăbărau peste culcuşurile celor aflaţi în somn. Puricii săreau din căpriorii negri dintre scândurile tavanului în haine, pe perne, pe pături. Nopţile erau fierbinţi şi apăsătoare. Prin ferestrele deschise pătrundeau când şi când huruitul îndepărtat al unor trenuri necunoscute, tunetele scurte şi regulate ale unei lumi prinse cu treburi, aflată foarte departe, şi miasme grele din case vecine, grămezi de gunoi şi canale deschise. Pisicile miorlăiau, câinii iară stăpân urlau, sugarii sfâşiau noaptea cu ţipătul lor, iar deasupra capului lui Mendel Singer se târau paşii celor fără de somn,

răsunau strănuturile celor răciţi, mieunau cei vlăguiţi într-un oftat chinuitor. Mendel Singer aprinse lumânarea din sticla verde de lângă pat şi se duse la fereastră. Văzu lumina roşietică a nopţii americane pline de viaţă ce îşi urma cursul ei undeva aiurea şi, la intervale regulate, umbra argintie a unui proiector ce părea că-l caută cu desperare pe Dumnezeu pe cerul nocturn. Da, Mendel mai vedea şi câteva biete stele, câteva crâmpeie de constelaţii. Mendel îşi aduse aminte de nopţile cu stele luminoase de acasă, de albăstrimea adâncă a bolţii largi a cerului, de secera blând curbată a lunii, de freamătul întunecat al pinilor din pădure, de glasurile greierilor şi broaştelor. Cum stătea el acolo aşa, îşi închipuia că i-ar fi uşor acum să plece de-acasă şi să meargă mai departe pe jos toată noaptea, până ar fi ajuns din nou sub cerul liber şi ar fi auzit broaştele şi greierii şi scâncetul lui Menuhim. Aici, în America, acesta se contopea cu numeroasele voci în care patria cânta şi vorbea, cu cântatul greierilor şi orăcăitul broaştelor. La mijloc se afla oceanul, se gândi Mendel. Trebuia să se urce pe un vapor, încă o dată pe un vapor, şi să călătorească încă o dată douăzeci de nopţi şi de zile. Apoi ar fi ajuns acasă la Menuhim.

Copiii încercau să-l convingă să plece în sfârşit din cartier. El se temea. Nu voia să întreacă măsura. Acum, când totul începea să meargă bine, nu trebuia stârnită mânia lui Dumnezeu. Când îi mersese lui vreodată mai bine? De ce să se mute în altă parte? Ce câştig avea din asta? Cei câţiva ani pe care avea de gând să-i mai trăiască putea să-i petreacă dimpreună cu toate acele gângănii.

Se întoarse. Debora dormea. Mai demult, ea dormise în camera asta împreună cu Miriam. Acum Miriam locuia la fratele ei. Sau la Mac, îl fulgeră într-ascuns pe Mendel un gând. Debora dormea liniştită, dezvelită pe jumătate. Un zâmbet larg i se întindea pe faţa lată. Ce-mi pasă mie de ea? se întreba Mendel în sinea lui. La ce bun să mai trăim împreună? Poftele noastre au trecut, copiii sunt mari şi la rostul lor – la ce bun să mai stau cu ea? Să mănânc ce-a gătit ea! Stă scris că nu-i bine ca omul să fie singur.

Aşadar, să trăim împreună! Trăiau de foarte multă vreme împreună, iar acum problema era cine avea să moară mai întâi. Probabil eu, îşi zise Mendel. Ea e sănătoasă şi nu-şi face prea multe griji. Tot mai ascunde bani sub vreo scândură a duşumelei. Nu ştie că-i păcat. Treaba ei – să-i ascundă!

Lumânarea din gâtul sticlei a ars până la capăt. Noaptea a trecut. Primele zgomote ale dimineţii se aud chiar înainte de răsăritul soarelui. Undeva se deschid uşi care scârţâie, se aud bocănind paşi în casa scărilor, cerul este cenuşiu, iar din pământ urcă o ceaţă gălbuie, praf şi pucioasă din canale. Debora se trezeşte, oftează şi spune:

— O să plouă! Duhneşte de la canal. Închide ferestrele!

Aşa încep zilele de vară. După-amiaza, Mendel nu poate dormi acasă. Merge pe terenul dejoacă al copiilor. Se bucură ascultând cântecul puţinelor mierle, zăboveşte îndelung pe câte o bancă, trasând cu umbrela linii încâlcite pe nisip. Susurul apei, pe care un furtun lung de cauciuc o stropeşte peste mica peluză, îi răcoreşte faţa lui Mendel Singer. Cu senzaţia că simte atingerea apei, adoarme. Visează ceva despre teatru, despre acrobaţi în roşu şi auriu, despre Casa Albă, despre preşedintele Statelor Unite, despre miliardarul Vanderbilt şi despre Menuhim.

Într-o bună zi apare Mac. Spune (Miriam îl însoţeşte şi traduce) că la sfârşitul lui iulie sau în august va pleca în Rusia să-l ia pe Menuhim. Mendel bănuieşte de ce vrea să plece Mac. Probabil că vrea să se însoare cu Miriam. Face tot ce-i stă în puteri pentru familia Singer.

Dacă aş muri, se gândeşte Mendel, Mac s-ar însura cu Miriam. Amândoi aşteaptă să mor. Eu am timp. îl aştept pe Menuhim.

E iunie, o lună fierbinte şi deosebit de lungă. Când o să vină, în sfârşit, iulie?

La sfârşitul lui iulie, Mac rezervă un bilet de vapor.

I se trimise o scrisoare familiei Billes. Mendel se duce la prăvălia familiei Skowronnek ca să le povestească prietenilor că şi mezinul lui vine în America.

În prăvălia familiei Skowronnek sunt adunaţi mai mulţi oameni decât de obicei, în celelalte zile. Fiecare ţine în mână o foaie de ziar, în Europa a izbucnit războiul.

Mac nu va mai merge în Rusia. Menuhim nu va mai veni în America. A izbucnit războiul.

Doar adineauri îl părăsiseră grijile pe Mendel Singer, nu-i aşa? S-au dus şi a izbucnit războiul. Ionas era pe front, iar Menuhim în Rusia.

De două ori pe săptămână, seara, Sam şi Miriam, Vega şi Mac veneau în vizită la Mendel Singer. Se străduiau să-i ascundă bătrânului convingerea lor că Ionas nu avea nicio şansă de scăpare, iar viaţa lui Menuhim era primejduită. Păreau a crede că pot să îndrepte privirea lui Mendel, altfel aţintită spre Europa, către propria lor reuşită şi siguranţă. Se puneau totodată între Mendel Singer şi război. Şi în vreme ce Mendel părea că le ascultă discursurile, arătându-se de acord cu presupunerile lor cum că Ionas are de lucru într-o cancelarie, iar Menuhim, din pricina bolii lui speciale, se află în siguranţă într-un spital din Petersburg, îl vedea pe fiul său Ionas prăvălindu-se cu cal cu tot şi rămânând încurcat într-unul dintre acele garduri de sârmă ghimpată, descrise atât de plastic de corespondenţii de război. Şi căsuţa lui din Zuchnow ardea – Menuhim zăcea în ungher şi flăcările îl cuprindeau. Din când în când se încumeta să spună şi el câteva vorbe.

Acum un an, când a venit scrisoarea, spuse Mendel, ar fi trebuit chiar eu să mă duc la Menuhim.

Nimeni nu ştia ce replică să-i dea. Mendel rostise propoziţia de câteva ori şi de fiecare dată se aşternuse aceeaşi tăcere. Era ca şi cum bătrânul ar fi stins lumina din încăpere cu această propoziţie: se făcea întuneric şi niciunul dintre ei nu mai vedea încotro să arate cu degetul. Şi după ce tăceau îndelung, se ridicau şi plecau.

Mendel Singer închise uşa după ei, o trimise pe Debora la culcare, aprinse o lumânare şi începu să cânte psalm după psalm. Le cânta în ceasurile bune, precum şi în cele rele. Le cânta când mulţumea cerului şi când se temea de ei. Mişcările legănate ale lui Mendel erau întotdeauna

apeleaşi. Doar după vocea lui un ascultător atent şi-ar fi dat poate seama dacă Mendel cel drept era recunoscător ori împovărat de spaime.

În nopţile acestea, groaza îl scutura, precum vântul scutură un copac firav. Iar grija îi împrumuta glasul ei, făcându-l să cânte psalmii cu un glas străin. Termină, închise cartea, o duse la gură, o sărută şi stinse cu mâna flacăra lumânării. Dar nu se linişti. Prea puţin, prea puţin, îşi zise el, prea puţin am făcut. Uneori se îngrozea la gândul că singurul său instrument, cântarea psalmilor, ar putea fi neputincios în marea furtună în care piereau Ionas şi Menuhim. Tunurile, gândea el, bubuie, flăcările sunt uriaşe, copiii mei ard, a mea este vina, a mea! Iar eu cânt psalmi. Nu-i de-ajuns! Nu-i de-ajuns!

XII

Toţi cei care, la întrunirile din după-amiezile politice ale lui Skowronnek, pariaseră că America va rămâne neutră au pierdut pariul.

Era toamnă. Mendel Singer se trezi la şapte dimineaţa. La opt se şi afla în stradă, în faţa casei. Zăpada era încă albă şi tare ca acasă, în Zuchnow. Dar aici se topea repede, în America nu ţinea mai mult de o noapte. În zori era frământată de picioarele grăbite ale vânzătorilor de ziare. Mendel Singer aşteptă până când unul dintre ei îşi făcu apariţia. Cumpără un ziar şi se întoarse în casă. Lampa cu gaz albastră ardea. Lumina dimineaţa, la fel de întunecată ca şi noaptea Mendel Singer despături ziarul – era unsuros, lipicios şi umed, mirosind precum lampa. Citi corespondenţele de pe câmpul de luptă de două, de trei, de patru ori. Află că cincisprezece mii de nemţi fuseseră luaţi prizonieri dintr-odată şi că ruşii îşi reluaseră ofensiva în Bucovina.

Doar atât nu-i ajungea. Îşi scoase ochelarii, îi şterse şi-i puse din nou şi citi relatările de război încă o dată. Ochii lui cerneau rândurile. Nu cumva apăreau şi numele Sam Singer, Menuhim, Ionas?

— Ce mai e nou în ziar? întrebă Debora, şi astăzi ca în fiecare zi.

— Absolut nimic! răspunse Mendel. Ruşii câştigă, iar nemţii sunt luaţi prizonieri.

Se lăsă liniştea. Pe lampa cu spirt fierbea ceaiul. Susura aproape la fel ca samovarul de acasă. Numai ceaiul avea alt gust, era rânced, ceai american, deşi plicurile erau înfăşurate în hârtie chinezească. Nici măcar un ceai nu mai poţi să bei! spuse Mendel, mirându-se el însuşi de faptul că vorbea despre asemenea nimicuri. Ori poate voia să spună altceva? Erau aşa de multe lucruri importante pe lume, iar Mendel se plângea de ceai. Ruşii câştigau, iar nemţii erau luaţi prizonieri. Doar de Sam nu se auzea nimic. Şi nici de Menuhim.

Cu două săptămâni în urmă, Mac trimisese o scrisoare. Şi Crucea Roşie anunţase că Ionas era dat dispărut. Probabil e mort, se gândea în sinea ei Debora. Mendel gândea la fel. Vorbeau însă îndelung despre sensul cuvântului ***dispărut*** şi, ca şi cum asta ar exclude întru totul posibilitatea morţii, cădeau întotdeauna de acord că ***dispărut*** nu putea să însemne decât prizonier, dezertor ori rănit în prizonierat.

Dar de ce Sam nu scria de atâta vreme? Ei bine, pentru că se afla în toiul unui marş mai lung ori tocmai într-o „regrupare”, în una dintre acele regrupări ale căror esenţă şi importanţă fuseseră lămurite mai îndeaproape după-amiază la Skowronnek.

Asta nu se poate spune cu voce tare, se gândea Mendel, dar Sam n-ar fi trebuit să se ducă.

Totuşi spuse partea a doua a frazei cu voce tare şi Debora îl auzi.

— Tu nu înţelegi nimic, Mendel, spuse Debora. De la fiica ei Miriam preluase Debora toate argumentele în favoarea participării lui Sam la războiul american. America nu este Rusia. America este o patrie. Orice om serios are datoria să meargă la război pentru patrie. Mac s-a dus, Sam nu putea să rămână acasă. Pe deasupra, slavă Domnului, el este la statul-major al regimentului. Acolo nu eşti ucis. Căci dacă s-ar încuviinţa să fie ucişi toţi ofiţerii superiori, atunci nu s-ar mai putea câştiga războiul. Iar

Sam este, slavă Domnului, în preajma ofiţerilor superiori.

— Am dat un fiu ţarului – asta ar fi fost de-ajuns!

— Ţarul e una, iar America este altceva!

Mendel nu mai lungi vorba. Mai auzise toate astea încă îşi mai amintea de ziua în care plecaseră amândoi, Mac şi Sam. Amândoi cântaseră un cântec american în mijlocul străzii. Seara, cineva spusese la Skowronnek că – har Domnului!

— Sam este un soldat frumos.

Poate că America era o patrie, războiul o datorie, frica o ruşine, moartea la statul-major al regimentului exclusă! Totuşi, îşi zicea Mendel în sinea lui, eu sunt tatăl, eu ar fi trebuit să spun o vorbă: „Nu te duce, Sam!” ar fi trebuit să spun. „Am aşteptat ani îndelungaţi ca să am parte de o licărire de noroc. Acum Ionas este la oaste, cine ştie ce se va întâmpla cu Menuhim, dar tu ai o femeie, un copil şi o afacere. Nu te duce, Sam!” Poate că ar fi rămas acasă.

Mendel se postă, cum îi era obiceiul, la fereastră, cu spatele la odaie. Se uită drept în faţă, spre fereastra familiei Lemmel de la etajul întâi de vizavi: avea geamurile sparte şi era astupată cu un carton maroniu bătut în cuie. Dedesubt era prăvălia cârnăţarului evreu cu firma evreiască, litere albe şi murdare pe un fond de albastru pal. Şi băiatul familiei Lemmel plecase la război. Toată familia Lemmel urma şcoala serală şi învăţa englezeşte. Seara mergeau cu caiete la şcoală, asemenea copiilor mici. Probabil că era bine. Poate că şi Mendel şi Debora ar fi trebuit să meargă la şcoală. America era o patrie.

Mai ninse puţin, cu fulgi liniştiţi, leneşi şi apoşi. Săltându-şi umbrelele deschise deasupra capului, evreii începuseră să se plimbe încolo şi încoace. Veneau tot mai mulţi, mergeau pe mijlocul străzii, ultimele resturi albe de zăpadă se topeau sub picioarele lor, de parcă ei ar fi trebuit să meargă de colo-colo în interesul autorităţilor, până când zăpada avea să dispară de tot. De la fereastra sa, Mendel nu putea zări cerul. Dar ştia că era un cer întunecat. La toate ferestrele de vizavi vedea lumina roş-

gălbuie a lămpilor. Cerul era întunecat. Întunecate erau şi odăile.

Curând se deschise ici şi colo câte o fereastră şi începură să se vadă chipurile vecinelor. Atârnau la geam aşternuturi de pat roşii şi albe, perne dezbrăcate, gălbui şi tocite. Deodată, toată strada se umplu de viaţă. Vecinele se salutau cu voce tare. Din încăperi răzbăteau zornăit de veselă şi ţipete de copii. Ai fi zis că este pace, dacă dinspre prăvălia lui Skowronnek, din gramofoane, nu s-ar fi revărsat în stradă zăngănitul marşurilor de război.

Când este duminică? se întrebă Mendel în sinea lui. Mai demult trăise de pe o sâmbătă pe alta, acum trăia din duminică în duminică. Duminica veneau oaspeţi, Miriam, Vega şi nepotul. Aduceau scrisori de la Sam ori cel puţin noutăţi de ordin general. Ştiau totul, citeau toate ziarele. Acum conduceau împreună firma. Mergea bine mereu, erau pricepute, strângeau bani şi îl aşteptau pe Sam să se întoarcă.

Miriam îl aducea uneori cu ea pe domnul Glück, primul director. Mergea cu Glück la dans, mergea cu Glück la ştrand. Încă un cazac! se gândea Mendel. Dar nu spunea nimic.

— Eu, din păcate, nu pot să merg la război! ofta mister Glück. Sufăr de o gravă deficienţă a unei valve cardiace, singurul lucru pe care l-am moştenit de la răposatul meu tată.

Mendel se uita la obrajii îmbujoraţi ai lui Glück, la ochii lui căprui şi mici şi la mustaţa pufoasă şi cochetă pe care o purta în ciuda modei şi cu care adesea îşi făcea de lucru. Stătea aşezat între Miriam şi Vega. Odată, când Mendel s-a sculat de la masă în toiul discuţiei, i s-a părut că observă cum domnul Glück îşi ţinea mâna dreaptă în poala Vegăi, iar stânga pe coapsa lui Miriam. Mendel ieşi afară, în stradă, se plimbă încolo şi încoace prin faţa casei în aşteptarea plecării oaspeţilor.

— Te porţi ca un evreu rus, spuse Debora după ce el se întoarse.

— Sunt un evreu rus, replică Mendel.

Într-o zi – era o zi de lucru –, pe la începutul lui februarie, în vreme ce Mendel şi Debora mâncau de prânz, intră Miriam.

— Bună ziua, mamă! spuse ea. Bună ziua, tată! apoi rămase pe loc, în picioare.

Debora lăsă lingura din mână şi împinse farfuria la o parte. Mendel se uită la cele două femei. Ştia că se întâmplase ceva neobişnuit. Miriam venea într-o zi de lucru, într-un moment când ar fi trebuit să fie la prăvălie. Inima îi bătea cu putere. Era totuşi liniştit. I se părea că-şi aminteşte această scenă. Mai avusese loc o dată. Iat-o pe Miriam, îmbrăcată în haina neagră de ploaie, cum stă acolo fără să scoată o vorbă. Iat-o pe Debora, aşezată la masă, cum a împins farfuria departe de ea – acum, aceasta se află aproape de mijlocul mesei –, iar afară ninge cu fulgi de mătase, leneşi şi pufoşi. Lampa împrăştie o lumină gălbuie, unsuroasă ca şi mirosul ei. Se luptă cu ziua întunecoasă, firavă şi spălăcită, totuşi îndeajuns de puternică pentru a scălda întreaga încăpere în cenuşiul luminos. Mendel Singer îşi aminteşte perfect această lumină. A visat această scenă. Ştie şi ce va urma acum. Mendel ştie deja totul, ca şi cum totul s-ar fi petrecut mai demult, iar durerea s-ar fi transformat în doliu cu ani în urmă. Mendel este foarte liniştit.

Câteva clipe domneşte liniştea. Miriam nu vorbeşte, sperând parcă să fie eliberată de datoria anunţării veştii de o întrebare din partea tatălui ori a mamei. Niciunul dintre cei trei nu schiţează vreun gest

Mendel se ridică în picioare şi spune:

— S-a întâmplat o nenorocire!

Miriam spune:

— S-a întors Mac. A adus ceasul lui Sam şi cele din urmă salutări.

Debora rămâne liniştită pe scaun, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Ochii ei sunt uscaţi şi goi, ca două bucăţele întunecate de sticlă. Stă în faţa ferestrei, numărând parcă fulgii de zăpadă.

E linişte, se aude ticăitul sonor al ceasului.

Deodată, Debora începe, cu mişcări foarte lente, să-şi smulgă părul din cap cu degete şovăielnice. Îşi trage una după alta cozile peste faţa palidă şi nemişcată ca de ghips turnat. Apoi îşi smulge şuviţă după şuviţă, aproape în acelaşi ritm în care afară cad fulgii de zăpadă. Apar două, trei insule albe printre pletele de păr, câteva pete de mărimea unei monede din pielea goală a capului şi stropi minusculi de sânge roşu. Nimeni nu se mişcă. Ceasul ticăie, zăpada cade, iar Debora îşi smulge părul cu mişcări line.

Miriam cade în genunchi, îşi îngroapă capul în poala Deborei şi rămâne nemişcată. Pe chipul Deborei nu se schimbă nicio trăsătură. Pe rând, mâinile ei amândouă smulg părul. Mâinile ei seamănă cu nişte animale cu cinci picioare, cărnoase şi palide, care se hrănesc cu păr.

Mendel stă în picioare, cu braţele încrucişate pe speteaza scaunului. Debora începe să cânte. Cântă cu o voce gravă, bărbătească, care se aude de parcă în cameră s-ar afla un cântăreţ invizibil. Vocea străină cântă un vechi cântec evreiesc fără cuvinte, un cântec de leagăn sumbru pentru copiii morţi.

Miriam se ridică, îşi potriveşte pălăria, se îndreaptă spre uşă şi-l cheamă înăuntru pe Mac.

În uniformă este mai înalt decât în civil. În amândouă mâinile, pe care le ţine întinse ca pe nişte farfurii, are ceasul, portvizitul şi un portmoneu al lui Sam.

Cu gesturi lente, Mac pune obiectele pe masă, chiar în faţa Deborei. O vreme se uită cum ea îşi smulge părul, apoi se duce la Mendel, îşi pune mâinile mari pe umerii bătrânului şi începe să plângă în surdină. Lacrimile, ploaie deasă, i se scurg pe uniformă.

Este linişte, cântecul Deborei a încetat, ceasul ticăie, seara coboară brusc peste lume, lumina lămpii nu mai este galbenă, ci albă, în spatele geamurilor lumea este neagră, fulgii nu se mai pot vedea

Deodată, din pieptul Deborei răbufneşte un urlet. Sună precum restul acelei melodii pe care a cântat-o înainte, un sunet spart, fisurat.

Apoi Debora cade de pe scaun. Zace – o grămadă flască şi gârbovită – pe podea.

Mac deschide uşa, o lasă deschisă, şi în odaie se face frig.

Se întoarce însoţit de un doctor, un bărbat mic şi vioi, cu păr cărunt

Miriam stă în faţa tatălui. Mac şi doctorul o duc pe Debora în pat. Doctorul stă pe marginea patului şi spune:

— E moartă.

Şi Menuhim a murit, singur, printre străini, îşi zice Mendel Singer.

XIII

Şapte zile rotunde Mendel Singer stătu pe un scăunel lângă dulapul cu haine, privind pe fereastra la al cărei geam atârna în semn de doliu o fâşie albă de pânză, iar zi şi noapte era aprinsă una dintre cele două lămpi albastre. Şapte zile rotunde se rostogoliră una după alta ca nişte cercuri leneşe, mari şi negre, fără început şi fără sfârşit, rotunde ca şi doliul. Vecinii veniră pe rând: Menkes, Skowronnek, Rottenberg şi Groschel. Aduseră ouă tari şi colaci cu ouă pentru Mendel Singer, mâncăruri rotunde, fără început şi fără sfârşit, rotunde precum cele şapte zile de doliu.

Mendel vorbea puţin cu cei ce-l vizitau. Abia băga de seamă venirea şi plecarea lor. Zi şi noapte uşa lui era deschisă, cu zăvorul inutil tras înapoi. Cine dorea să vină, venea, cine dorea să plece, pleca. Câte unul mai încerca să lege o conversaţie. Dar Mendel Singer îl evita. Câtă vreme ceilalţi vorbeau despre lucruri vii, el vorbea cu femeia lui moartă. „E bine de tine, Debora!” îi spunea el. „Păcat doar că nu ţi-a rămas niciun fiu, încât trebuie să spun eu însumi rugăciunea pentru morţi, dar în curând voi muri şi nimeni n-o să ne jelească. Ca pe două fire de praf ne-a zburat vântul. Ca două mici scântei ne-am stins. Am zămislit copii, pântecele tău i-a născut, moartea i-a luat. Plină de necazuri şi fără rost ţi-a fost viaţa! în anii tinereţii m-am bucurat de trupul tău, în anii bătrâneţii l-am dispreţuit. Poate aici a fost păcatul nostru. Fiindcă în noi n-a fost

căldura iubirii, ci între noi s-a aşternut îngheţul obişnuinţei, tot ce ne-a înconjurat a murit, s-a ofilit şi a fost distrus. E bine de tine, Debora! Domnul a avut milă de tine. Eşti moartă şi îngropată. De mine nu-i este milă. Căci eu sunt mort şi trăiesc. El este Domnul, El ştie ce face. Dacă poţi, roagă-te pentru mine să fiu şters din cartea celor vii.

Iată, Debora, vecinii vin la mine să mă mângâie, însă deşi sunt mulţi şi toţi îşi frământă mintea, totuşi nu află mângâiere pentru starea mea. Încă îmi mai bate inima, ochii mei încă mai privesc, mădularele mele încă se mişcă, picioarele mele încă merg. Mănânc şi beau, mă rog şi respir. Dar sângele mi-a îngheţat în vine, mâinele-mi sunt fără vlagă, inima goală. Nu mai sunt Mendel Singer – sunt rămăşiţele lui Mendel Singer. America ne-a ucis. America este o patrie, însă o patrie ucigaşă. Ceea ce la noi era zi, aici este noapte. Ceea ce la noi era viaţă, aici este moarte. Fiul pe care la noi îl chema Şmarie s-a numit aici Sam. În America eşti îngropată, Debora, şi mă vor îngropa şi pe mine, Mendel Singer, tot în America.

În dimineaţa celei de-a opta zile, când Mendel se ridică din doliul său, veni nora lui, Vega, însoţită de mister Glück.

— Mister Singer, spuse mister Glück, maşina este jos. Trebuie să veniţi numaidecât cu noi: s-a întâmplat ceva cu Miriam.

— Bine, replică Mendel indiferent, ca şi cum ar fi fost anunţat că trebuie să i se pună tapet în cameră. Bine, daţi-mi paltonul.

Cu mâinile moi, Mendel îşi trase paltonul şi coborî scările. Mister Glück îl împinse în maşină. Mergeau fără să scoată o vorbă. Mendel nu întrebă ce se întâmplase cu Miriam. Probabil a murit şi ea, îşi zise el în sinea lui, liniştit. Mac a omorât-o din pricina geloziei.

Păşea pentru prima dată în locuinţa fiului său mort. Fu împins într-o cameră. Acolo zăcea Miriam, într-un pat alb şi lat. Părul ei negru, cu irizări albastre, se revărsase peste pernele albe. Faţa îi ardea, iar ochii ei negri aveau

cearcăne mari şi roşii; ochii lui Miriam erau înconjuraţi de cercurile unei arsuri. O soră medicală stătea aşezată lângă ea, iar Mac aştepta într-un colţ. În picioare, mare şi nemişcat, asemenea unui obiect de mobilă.

— Iată-l pe Mendel Singer! strigă Miriam. Întinse o mână spre tatăl ei şi începu să râdă. Râsul dură câteva minute. Suna asemenea acelor semnale ascuţite şi neîntrerupte din gări, de parcă cineva ar fi izbit cu mii de limbi de alamă în mii de pahare de cristal. Deodată râsul încetă. Pentru o clipă se făcu linişte. Apoi Miriam începu să suspine. Dădu pătura la o parte, picioarele goale i se zbăteau, izbea cu mişcări regulate şi iuţi în aşternutul moale, tot mai iute, tot mai regulat, în timp ce pumnii strânşi izbeau aerul în acelaşi ritm. Sora o ţinea pe Miriam cu forţa. Se mai linişti.

— Bună ziua, Mendel Singer! spuse Miriam. Eşti tatăl meu, ţie pot să-ţi povestesc. îl iubesc pe Mac cel de colo, dar l-am înşelat. M-am culcat cu mister Glück, da, cu mister Glück! Glück este al meu, Mac este al meu. Îmi place şi Mendel Singer, şi dacă vrei… Atunci sora medicală îi puse lui Miriam mâna la gură, şi Miriam amuţi.

Mendel Singer continua să stea la uşă, iar Mac era tot în colţ. Cei doi bărbaţi nu conteneau să se uite unul la altul. Pentru că nu se puteau înţelege prin cuvinte, vorbeau din ochi. „E nebună, spuneau ochii lui Mendel Singer către cei ai lui Mac. N-a putut trăi fără bărbaţi – e nebună!”

Vega intră şi spuse:

— Am chemat medicul. Trebuie să sosească din clipă în clipă. Miriam aiurează de ieri. A fost să se plimbe cu Mac şi când s-au întors a început să se comporte aşa, încât n-am mai priceput nimic. Medicul trebuie să sosească din clipă în clipă.

Doctorul veni. Era un neamţ, se putea înţelege cu Mendel.

— O vom duce la ospiciu, spuse doctorul. Din păcate, fiica dumneavoastră trebuie să meargă la un ospiciu. O clipă doar, să-i fac o anestezie.

Mac încă se mai afla în cameră.

— Vreţi să o ţineţi? întrebă doctorul. Cu mâinile sale mari, Mac o ţinu pe Miriam să nu se mişte. Doctorul îi înfipse seringa în coapsă. Se va linişti curând! spuse el.

Veni ambulanţa, în cameră intrară doi brancardieri cu o targă. Miriam dormea. Fu legată de brancardă. Mendel, Mac şi Vega merseră cu maşina în spatele ambulanţei.

„Prin aşa ceva tu n-ai trecut”, spuse Mendel către femeia lui, Debora, în timp ce mergeau. „Mi-a fost dat s-o văd şi pe-asta, dar am ştiut că aşa va fi! Din seara aceea, când am văzut-o pe Miriam cu cazacul pe câmp, am ştiut. A intrat necuratul în ea! Roagă-te pentru noi, Debora, ca să iasă din ea”.

Acum Mendel stătea în camera de aşteptare a ospiciului, înconjurat de alţii, care aşteptau, ca şi el, în faţa unor măsuţe, pe care se aflau vaze cu flori galbene de vară, şi a unor etajere subţiri încărcate cu reviste ilustrate multicolore.

Însă niciunul dintre cei care aşteptau nu mirosea florile, niciunul nu răsfoia revistele. La început, Mendel crezu că toţi cei care stăteau aici împreună cu el ar fi nebuni şi nebun ar fi şi el, precum toţi ceilalţi. Apoi văzu prin uşa largă de sticlă, care despărţea sala de aşteptare de coridorul văruit în alb, cum afară erau conduşi prin faţa lor, doi câte doi, oameni în halate cu dungi albastre. Mai întâi femeile, apoi bărbaţii. Uneori, unul dintre bolnavi îşi furişa faţa sălbatică, boţită, schimonosită, rea prin ochiul uşii, în sala de aşteptare. Toţi cei de faţă se înspăimântau, doar Mendel rămânea liniştit. Da, i se părea ciudat că nu purtau halate în dungi albastre şi cei ce aşteptau şi chiar el însuşi.

Stătea într-un fotoliu de piele, căciula din rips negru de mătase şi-o pusese pe genunchi, umbrela de ploaie, însoţitoare fidelă, era rezemată de fotoliu. Mendel se uita rând pe rând la oameni, la uşa de sticlă, la reviste, la nebunii care continuau să treacă prin faţa lor – erau duşi la baie – şi la florile aurii din vaze. Erau flori galbene de

ciuboţica-cucului: Mendel îşi amintea că le văzuse adesea pe pajiştile verzi de-acasă. Florile veneau din patrie. Îi plăcea să-şi aducă aminte de ele. Astfel de pajişti existaseră acolo, şi astfel de flori! Pacea fusese acolo la ea acasă, tinereţea fusese acolo la ea acasă, şi tot astfel şi obişnuita sărăcie. Vara, cerul fusese albastru, albastru, soarele nespus de fierbinte, lanurile nespus de galbene, muştele scânteiaseră în tonuri verzi, zumzăind tonuri calde, iar sus, sub cerurile albastre, cântaseră fără istov ciocârliile. Privind florile de ciuboţica-cucului, Mendel Singer uită că Debora murise, Sam căzuse în război, Miriam înnebunise, iar Ionas era dat dispărut. Era ca şi cum tocmai îşi pierduse patria şi odată cu ea pe Menuhim, cel mai fidel dintre toţi morţii, cel mai îndepărtat dintre toţi morţii, cel mai apropiat dintre toţi morţii. Dacă am fi rămas acolo, se gândea Mendel, nu s-ar fi întâmplat absolut nimic! Ionas a avut dreptate, Ionas, cel mai nătâng dintre copiii mei! A iubit caii, a iubit rachiul, a iubit fetele – acum e dat dispărut! Ionas, nu te voi mai revedea niciodată, nu-ţi voi mai putea spune că ai avut dreptate să te faci cazac! „Ce tot cutreieraţi voi lumea?” întrebase Sameşkin. „Dracu’ vă pune să umblaţi!” Era un ţăran Sameşkin ăsta, dar un ţăran deştept. Mendel nu voise să plece. Debora, Miriam, Şmarie – ei doriseră să plece, să cutreiere lumea Ar fi trebuit să rămână, să ţină la cai, să bea rachiu, să doarmă în pajişti, s-o lase pe Miriam să umble cu cazaci şi să-l iubească pe Menuhim!

Nu cumva am înnebunit, se întrebă Mendel în continuare, dacă am ajuns să gândesc aşa? Se gândeşte un evreu bătrân la asemenea lucruri? Dumnezeu mi-a încurcat minţile, dracul gândeşte în mine, aşa cum tot el vorbeşte în fiica mea Miriam.

Doctorul veni, îl trase pe Mendel într-un colţ şi îi spuse încet:

— Ţineţi-vă firea: fiica dumneavoastră este foarte bolnavă. Acum apar multe asemenea cazuri, războiul, înţelegeţi, şi toate nenorocirile din lume: sunt vremuri grele. Medicina încă nu ştie cum se vindecă această boală.

Unul dintre fiii dumneavoastră este epileptic, după câte am aflat, scuzaţi-mă, aşa ceva e din familie. Noi, medicii, numim asta psihoză degenerativă. Se poate ameliora. Dar se poate dovedi la fel de bine a fi o boală pe care noi, medicii, o numim ***dementia praecox,*** însă chiar şi numele sunt nesigure. Ăsta-i unul dintre acele cazuri rare pe care noi nu le putem vindeca. Sunteţi un om plin de evlavie, mister Singer, nu-i aşa? Bunul Dumnezeu vă poate ajuta. Rugaţi-vă cu sârguinţă la bunul Dumnezeu! Apropo, vreţi s-o mai vedeţi o dată pe fiica dumneavoastră? Veniţi cu mine!

Se auzi zornăind o legătură de chei, o uşă se închise cu zgomot puternic şi Mendel trecu printr-un coridor lung, pe lângă nişte uşi albe cu numere negre, adevărate sicrie aşezate vertical. Încă o dată zornăi legătura de chei a îngrijitoarei şi unul dintre sicrie fu deschis: înăuntru era Miriam şi dormea, iar Mac şi Vega stăteau lângă ea în picioare.

— Acum trebuie să plecăm, spuse doctorul.

— Duceţi-mă direct acasă, pe strada mea, porunci Mendel.

Vocea lui suna atât de dur, încât toţi se înspăimântară. Se uitară la el. Înfăţişarea lui părea a nu se fi schimbat. Totuşi era un alt Mendel. Era îmbrăcat la fel ca la Zuchnow şi ca tot timpul de când era în America. Cu cizme înalte, cu un caftan trecându-i de genunchi, cu o căciulă din rips de mătase neagră. Aşadar, ce-l schimbase într-atât? De ce le apărea tuturor mai mare şi mai impunător? De ce chipul său răspândea o strălucire albă ce-ţi dădea fiori? Părea că aproape îl întrece în înălţime pe Mac cel înalt. Maiestatea Sa, durerea, îşi zicea doctorul, l-a pătruns pe bătrânul evreu.

— Odată, începu Mendel în maşină, Sam mi-a spus că medicina din America este cea mai bună din lume. Acum ea nu poate fi de ajutor. Dumnezeu poate să mă ajute, spune doctorul. Spune, Vega, ai mai văzut vreodată ca Dumnezeu să-i fi ajutat vreunui Mendel Singer? Dumnezeu poate veni în ajutor!

— O să stai la noi, spuse Vega suspinând.

— Nu voi sta la voi, copila mea, răspunse Mendel. O să-ţi iei un bărbat, să nu rămâi fără bărbat, copilul tău să nu fie fără tată. Sunt un evreu bătrân, Vega, în curând voi muri. Ascultă-mă, Vega! Mac a fost prietenul lui Şmarie, a iubit-o pe Miriam, ştiu, nu este evreu, însă cu el trebuie să te măriţi, nu cu mister Glück! Mă asculţi, Vega? Te miră felul cum vorbesc? Să nu te mire, nu sunt nebun! Am îmbătrânit, am văzut cum pier câteva lumi, în cele din urmă m-am înţelepţit. Toţi anii aceia am fost un dascăl smintit. Acum ştiu ce spun.

Ajunseră, îl ajutară pe Mendel să coboare, îl conduseră în cameră, iar apoi Mac şi Vega mai rămaseră o vreme pe loc, neştiind ce să facă.

Mendel se aşeză pe scăunelul de lângă dulap şi îi spuse Vegăi:

— Nu uita ce ţi-am spus. Acum, duceţi-vă, copiii mei.

Îl părăsiră. Mendel se duse la fereastră şi se uită cum se urcară în maşină. I se păru că trebuie să-i binecuvânteze ca pe nişte copii la începutul unui drum foarte greu ori foarte fericit. N-o să-i mai văd, îşi zise el apoi, şi nici nu-i voi binecuvânta. Binecuvântarea mea ar putea să se transforme într-un blestem pentru ei, întâlnirea cu mine într-un neajuns. Se simţea uşor, da, mai uşor decât oricând în toţi anii vieţii lui. Renunţase la toate legăturile. Îşi dădu seama că de mulţi ani era singur. Era singur din clipa în care plăcerea dintre el şi muierea lui încetase. Era singur, singur. Femeia şi copiii fuseseră în preajma lui, împiedicându-l să-şi poarte durerea. Ca nişte cataplasme inutile, care nu vindecă, îi înfăşuraseră rănile, ascunzându-le doar. Acum, în sfârşit, îşi gusta durerea triumfător. Era momentul să mai renunţe şi la ultima legătură. Se apucă de treabă.

Merse în bucătărie, strânse hârtie de ziar şi talaş şi făcu un foc pe plită. Când înălţimea şi lăţimea focului ajunseră să fie considerabile, Mendel se duse cu paşi hotărâţi către dulap şi luă de acolo săculeţul din catifea roşie în care se aflau filacterele, haina şi cărţile pentru

rugăciune. Îşi închipui cum ar arde aceste obiecte. Flăcările vor împresura stofa gălbuie a hainei din lână curată de oaie şi o vor distruge cu limbi ascuţite, albăstrii, lacome. Tivul strălucitor din fire argintii se va carboniza încet, în spirale mici, înroşite de foc. Focul va înfăşura încet filele cărţilor, le va transforma în cenuşă argintie şi, pentru câteva clipe, va face ca literele negre să capete culoarea sângelui. Colţurile de piele ale copertelor se vor răsuci, se vor ridica asemenea unor urechi ciudate, cu ajutorul cărora cărţile ascultă ceea ce Mendel mai apucă să le strige în drumul lor spre moartea fierbinte. Un cântec îngrozitor le strigă el din urmă. „S-a sfârşit, sfârşit, sfârşit cu Mendel Singer!”, strigă el şi cu cizmele bate tactul, astfel încât scândurile duşumelei bubuie şi vasele de pe perete încep să zăngăne. „Nu are nici fiu, nici fiică, nici muiere, nici patrie, nici bani. Dumnezeu spune: «L-am pedepsit pe Mendel Singer». Pentru ce pedepseşte El, Dumnezeu? De ce nu pe Lemmel, măcelarul? De ce nu-l pedepseşte pe Skowronnek? De ce nu-l pedepseşte pe Menkes? Doar pe Mendel îl pedepseşte! Mendel are parte de moarte, Mendel are parte de nebunie, Mendel are parte de foame, toate darurile lui Dumnezeu sunt ale lui Mendel. S-a sfârşit, sfârşit, sfârşit cu Mendel Singer!”

Aşa stătea Mendel Singer în faţa ferestrei deschise, urlând şi izbind cu picioarele. Ţinea în mâini săculeţul din catifea roşie, dar nu-l aruncă pe foc. De câteva ori îl ridică, însă mâinile sale îl lăsară de fiecare dată iarăşi jos. Inima îi era mâniată pe Dumnezeu, dar în carne încă mai sălăşluia teama de El. Cincizeci de ani, zi de zi, mâinile lui desfăcuseră haina pentru rugăciune şi o înfăşuraseră la loc, desfăcuseră filacterele, legându-le împrejurul capului şi la braţul stâng, deschiseseră cartea de rugăciuni, răsfoiseră în ea şi o închiseseră la loc. Acum mâinile refuzau să asculte de mânia lui Mendel. Doar gura care se rugase de atâtea ori nu şovăia. Doar picioarele care săltaseră adesea întru slava lui Dumnezeu în timp ce se cânta aleluia băteau tactul potrivit cântecului mânios al lui Mendel.

Când vecinii îl auziră pe Mendel răcnind şi bufnind şi când văzură fumul albastru-cenuşiu răzbătând în coridorul scării prin crăpăturile uşii, bătură la uşă şi strigară să le deschidă. Dar el nu-i auzi. Ochii îi erau înecaţi de fumul iscat de foc, iar în urechi îi bubuia o bucurie mare şi dureroasă. Vecinii tocmai erau hotărâţi să cheme poliţia, când unul dintre ei spuse:

— Să-i chemăm aici pe prietenii lui! Sunt la Skowronnele Poate că ei îl pot face pe bietul de el să-şi vină din nou în minţi.

Într-adevăr, când veniră prietenii, Mendel se linişti. Trase zăvorul, lăsându-i să intre pe rând, cum erau obişnuiţi dintotdeauna, să meargă în odaia lui Mendel: Menkes, Skowronnek, Rottenberg şi Groschel. îl siliră pe Mendel să se urce în pat, aşezându-se şi ei în faţa lui, iar Menkes întrebă:

— Ce-i cu tine, Mendel? De ce dai foc, de ce vrei să aprinzi casa?

— Vreau să ard mai mult decât o casă şi mai mult decât un om! Vă veţi mira când vă voi spune ce am de gând să ard cu adevărat. Vă veţi mira şi veţi spune: Şi Mendel este nebun, la fel ca fiica lui. Dar vă asigur: Nu sunt nebun! Am fost nebun. Mai bine de şaizeci de ani am fost nebun, acum nu mai sunt!

— Atunci spune-ne ce vrei să arzi!

— Pe Dumnezeu vreau să-l ard.

Un strigăt răzbătu simultan din piepturile celor patru care-i auziseră vorbele. Nu erau toţi smeriţi şi umili, cum fusese întotdeauna Mendel. Toţi patru trăiau de mult timp în America, lucrau de sabat, mintea le stătea la bani, iar pulberea lumii, cenuşie, se aşternuse ca o pătură grea peste vechea lor credinţă. Uitaseră multe obiceiuri, încălcaseră unele legi, păcătuiseră cu mintea şi trupul. Însă Dumnezeu locuia încă în inimile lor. Şi când Mendel îl huli pe Dumnezeu, ei simţiră ceva, ca şi cum el le-ar fi încleştat inimile despuiate cu degete ascuţite.

— Nu huli, Mendel, spuse Skowronnek după o tăcere prelungită. Tu ştii mai bine ca mine, căci ai învăţat mai

mult, că loviturile lui Dumnezeu au un sens ascuns. Nu ştim pentru ce suntem pedepsiţi.

— Dar eu ştiu, Skowronnek, replică Mendel. Dumnezeu este odios şi cu cât asculţi mai mult de el, cu atât este mai aspru cu tine. El este mai puternic decât cei puternici, cu unghia de la degetul mic le poate veni de hac, dar n-o face. Îi place să-i nimicească doar pe cei slabi. Slăbiciunea unui om îi aţâţă puterea, iar ascultarea îi trezeşte mânia. E un ispravnic mare şi neîndurător. Dacă ţii legile, aşa spune el, le-ai ţinut doar spre binele tău. Iar dacă încâlci o singură poruncă, atunci te urmăreşte cu o sută de pedepse. Dacă vrei să-l mituieşti, îţi face proces. Iar dacă eşti cinstit cu el, stă şi pândeşte mita. În toată Rusia nu există un ispravnic mai rău!

— Adu-ţi aminte, Mendel, începu Rottenberg, adu-ţi aminte de Iov! Lui i s-au întâmplat lucruri asemănătoare celor întâmplate ţie. Şedea pe pământul gol, cu cenuşă pe creştet, şi rănile îl dureau atât de tare, încât se tăvălea pe jos ca un animal. Şi el l-a hulit pe Dumnezeu. Şi totuşi, nu fusese decât o încercare. De unde să ştim noi, Mendel, ce se petrece sus? Poate că cel rău a venit în faţa lui Dumnezeu şi a spus precum odinioară: „Trebuie ispitit un om drept”. Şi Domnul a spus: „Fie, încearcă cu Mendel, robul meu”.

— Şi iată, îţi dai şi tu seama, interveni Groschel, că reproşul tău e nedrept. Căci Iov nu era un om slab când Dumnezeu a început să-l încerce, ci un om puternic. Şi nici tu n-ai fost un om slab, Mendel! Fiul tău avea o casă de comerţ, un magazin, şi de la an la an era tot mai bogat. Fiul tău Menuhim era aproape sănătos şi era cât pe ce să vină şi el în America. Tu erai sănătos, femeia ta era sănătoasă, fiica ta era frumoasă şi curând ai fi găsit un bărbat pentru ea!

— De ce-mi sfâşii inima, Groschel? îi replică Mendel. De ce-mi înşiri toate câte au fost, acum, când nimic nu mai e? Rănile mele încă nu s-au închis şi tu le zgândăreşti din nou.

— Are dreptate, spuseră ceilalţi trei într-un glas.

Şi Rottenberg începu:

— Ştiu, Mendel, inima ta e sfâşiată. Dar pentru că ni se îngăduie să vorbim cu tine despre orice şi pentru că ştii că îndurăm şi noi durerile tale, de parcă ţi-am fi fraţi, te vei mânia pe noi dacă am să te rog să te gândeşti la Menuhim? Poate, dragă Mendel, ai încercat să încurci planurile lui Dumnezeu lăsându-l pe Menuhim acasă? Ţi s-a dat un fiu bolnav, iar voi v-aţi purtat de parcă ar fi un fiu rău.

Se făcu linişte. Multă vreme Mendel nu răspunse nimic. Când începu să vorbească din nou, era ca şi cum n-ar fi auzit cuvintele lui Rottenberg; căci se întoarse spre Groschel şi spuse:

— Şi de ce îmi aduci exemplul cu Iov? Aţi apucat voi să vedeţi minuni adevărate cu ochii voştri? Minuni cum sunt cele povestite la sfârşitul Cărţii lui Iov? Va învia fiul meu Şmarie din groapa comună din Franţa? Fiul meu Ionas, cel dat dispărut, îşi va recăpăta el viaţa? Se va însănătoşi fiica mea Miriam dintr-odată şi se va întoarce acasă de la casa de nebuni? Şi dacă se întoarce acasă, va mai găsi ea un bărbat şi va mai putea ea să trăiască mai departe în linişte ca una care niciodată n-a fost nebună? Se va ridica femeia mea Debora din pământul încă proaspăt? Fiul meu, Menuhim, să zicem că mai trăieşte; va veni el încoace din Rusia în toiul războiului? Căci nu-i adevărat – şi aici Mendel se întoarse din nou către Rottenberg – că l-aş fi lăsat pe Menuhim acasă din răutate, pentru a-l pedepsi. Din alte pricini – vina o poartă fiica mea, care începuse să umble cu cazaci, da, cu cazaci! – a trebuit să plecăm. Şi Menuhim de ce a fost bolnav? Chiar boala lui a fost un semn că Dumnezeu s-a mâniat pe mine – şi prima dintre loviturile nemeritate.

— Deşi Dumnezeu poate face orice, începu cel mai rezervat dintre toţi, Menkes, se poate presupune totuşi că nu mai face acele foarte mari minuni pentru că lumea nu le mai merită. Şi chiar dacă Dumnezeu ar vrea să facă o excepţie cu tine, i s-ar împotrivi păcatele celorlalţi. Căci ceilalţi nu sunt vrednici să vadă o minune la un om drept şi

de aceea a trebuit Lot să ia drumul pribegiei şi Sodoma şi Gomora au fost distruse fără să vadă minunea întâmplată lui Lot. Astăzi însă lumea este locuită peste tot – şi chiar dacă-ţi părăseşti locul de baştină, ziarele vor scrie ce s-a întâmplat cu tine. Aşadar, în ziua de azi trebuie să se împlinească doar minuni moderate. Ele sunt însă îndeajuns de mari, lăudat fie numele Lui! Femeia ta Debora nu poate învia, fiul tău Şmarie nu poate învia. Dar Menuhim trăieşte probabil şi după război îl vei putea vedea. Fiul tău Ionas e poate prizonier de război, iar după război îl vei putea vedea. Fiica ta se poate însănătoşi, tulburarea o va părăsi, poate să fie şi mai frumoasă decât înainte, şi o să găsească un bărbat şi o să-ţi facă nepoţi. Şi ai un nepot, pe fiul lui

Şmarie. Strânge laolaltă iubirea ta pe care ai avut-o până acum faţă de toţi copiii pentru acest singur nepot! Şi vei fi mângâiat.

— Între mine şi nepotul meu, răspunse Mendel, legătura e frântă, căci Şmarie, fiul meu şi tatăl nepotului meu, e mort. Nora mea Vega îşi va lua alt bărbat, nepotul meu va avea un alt tată, al cărui tată nu sunt eu. Casa fiului meu nu e casa mea. N-am ce să caut acolo. Prezenţa mea aduce nenoroc, iar iubirea mea atrage blestemul, aşa cum un copac singuratic în câmp deschis atrage trăsnetul. Cât despre Miriam, aşa mi-a spus chiar doctorul, medicina nu poate vindeca boala ei. Probabil că Ionas a murit, iar Menuhim a fost bolnav, chiar dacă i-a mers mai bine. În mijlocul Rusiei, într-un război atât de primejdios, nu încape îndoială că s-a prăpădit. Nu, prieteni! Sunt singur şi vreau să fiu singur. Toţi anii ăştia l-am iubit pe Dumnezeu, iar el m-a urât în toţi aceşti ani. M-am temut de el, acum nu mai are ce să-mi facă. Toate săgeţile din tolba lui m-au nimerit. Nu-i mai rămâne decât să mă omoare. Dar pentru asta este prea neîndurător. Voi trăi, voi trăi, voi trăi.

— Dar puterea lui, obiectă Groschel, este în lumea aceasta şi în cealaltă. Vai de tine, Mendel, când vei fi mort!

Atunci Mendel râse din toată inima şi spuse:

— Nu mi-e frică de iad, pielea mi-a fost pârjolită, mădularele mi-au înţepenit, iar duhurile rele îmi sunt

prieteni. Am trecut prin toate chinurile iadului. Diavolul e mai îngăduitor decât Dumnezeu. Nefiind atât de puternic, nu poate fi atât de nemilos. Nu mi-e teamă, prieteni!

Atunci prietenii amuţiră. Însă nu voiau să-l lase singur pe Mendel, aşa că rămaseră locului, în tăcere. Groschel, cel mai tânăr dintre ei, coborî să le anunţe pe soţiile celorlalţi şi pe a sa că în seara asta bărbaţii nu vor veni acasă.

Mai aduse cinci evrei în locuinţa lui Mendel Singer, ca să fie zece şi să poată rosti rugăciunea de seară. Începură să se roage. Dar Mendel Singer nu luă parte la rugăciune. Aşezat pe pat, nu se mişca. Nici măcar rugăciunea pentru morţi nu o rosti – Menkes o spuse în locul lui. Cei cinci bărbaţi străini părăsiră casa, însă cei patru prieteni, rămaseră toată noaptea. Una dintre cele două lămpi albastre continuă să ardă cu ultimul rest de fitil şi cu ultima picătură de ulei de pe fund. Era linişte. Câte unul mai adormea pe locul lui, sforăia şi, stingherit de propriile zgomote, se trezea pentru ca apoi să adoarmă din nou.

Doar Mendel nu dormea. Cu ochii larg deschişi, se uita pe fereastra în spatele căreia bezna deasă a nopţii începea, în sfârşit, să se subţieze, apoi să devină cenuşie, mai apoi albicioasă. Şase bătăi răsunară dinlăuntrul ceasului. Atunci prietenii se treziră, unul după altul. Şi fără să se fi înţeles între ei mai înainte, îl apucară pe Mendel de subsuori şi coborâră cu el. îl duseră în odaia din spate a familiei Skowronnek şi îl culcară pe o canapea.

Aici adormi.

XIV

Începând din această dimineaţă, Mendel Singer rămase la familia Skowronnek. Prietenii vândură gospodăria sărăcăcioasă. Nu-i lăsară decât aşternutul şi traista din catifea roşie cu obiectele necesare pentru rugăciune, pe care Mendel fusese cât pe ce s-o ardă. Mendel nu se mai atinse de traistă. Cenuşie şi prăfuită, aceasta atârna de un cui gros în odaia din spate a familiei Skowronnek. Mendel Singer nu se mai ruga. E drept că

uneori, când lipsea cel de al zecelea om, era folosit pentru a completa numărul prescris al participanţilor la rugăciune. În astfel de cazuri, prezenţa lui era plătită. Uneori, în schimbul unei mici recompense, îşi mai împrumuta filacterele unuia sau altuia. Se spunea despre el că merge adesea dincolo, în cartierul italienesc, ca să mănânce carne de porc şi să-l mânie pe Dumnezeu. Oamenii printre care trăia erau de partea lui Mendel în războiul pe care îl purta împotriva cerului. Deşi erau credincioşi, trebuiau să-i dea dreptate evreului. Iahve fusese prea aspru cu el.

Încă mai era război în lume. În afară de Sam, fiul lui Mendel, toţi cei plecaţi din cartier pe front erau în viaţă. Tânărul Lemmel ajunsese ofiţer şi, din fericire, îşi pierduse mâna stângă. Venise în concediu şi era eroul cartierului. Le conferea tuturor evreilor îndreptăţirea de a vedea în America patria lor. El rămăsese doar în spatele frontului, pentru a se îngriji de ultimele pregătiri ale noilor trupe. Oricât de mare era diferenţa dintre tânărul Lemmel şi bătrânul Singer, evreii cartierului vedeau între ei o anumită apropiere. Era ca şi cum evreii ar fi crezut că Mendel şi Lemmel împart între ei întreaga măsură a năpastei cuvenite tuturor. Iar Mendel pierduse chiar mai mult decât mâna stângă. Dacă Lemmel luptase împotriva nemţilor, ei bine, Mendel luptase împotriva unor forţe supranaturale. Şi, deşi erau convinşi că bătrânul nu mai era chiar în toate minţile, evreii nu puteau să nu amestece în mila lor şi admiraţie, venerând sfinţenia nebuniei. Fără îndoială, Mendel Singer era un ales. Demn de toată mila, el trăia ca martor al cruntei puteri în mijlocul celorlalţi, cărora chinuitele zile ale săptămânii nu le erau stingherite de nicio spaimă. Ani în şir îşi trăise zilele precum toţi ceilalţi, de puţini luat în seamă, de unii nici măcar zărit. Într-o bună zi, a fost însemnat în chip îngrozitor. Nu mai era nimeni care să nu-l cunoască. Cea mai mare parte a zilei şi-o petrecea pe uliţă. Parcă ţinea de blestemul lui nu numai să sufere o năpastă fără asemănare, ci şi să poarte semnul suferinţei ca pe un stindard. Asemenea unui paznic

al propriilor dureri, umbla de colo-colo pe mijlocul uliţei, de toţi salutat, dăruit de unii cu câţiva bănuţi, mulţi adresându-i cuvântul. Pentru ceea ce primea de pomană nu mulţumea, abia de răspundea la saluturi, iar la întrebări prin da ori nu. Se scula dis-de-dimineaţă. În odaia din spate a familiei Skowronnek nu pătrundea nici pic de lumină, căci nu avea ferestre. El doar simţea lumina prin obloane – dimineaţa avea de făcut un drum lung înainte de a ajunge la Mendel Singer. Pentru Singer ziua începea de îndată ce pe străzi se înfiripau primele zgomote. Pe maşina de gătit cu spirt fierbea ceaiul. îl bea cu o felie de pâine şi un ou lăsat să fiarbă mai mult. Îşi arunca o privire sfioasă şi totodată rea spre sacul cu obiecte sfinte din perete: în umbra albastră, întunecată, săculeţul părea o excrescenţă încă şi mai întunecată a umbrei. Nu mă rog! îşi spunea Mendel în sinea lui. Dar îl durea faptul că nu se ruga. Mânia lui era dureroasă şi tot aşa era şi neputinţa acestei mânii. Deşi Mendel era supărat pe Dumnezeu, Dumnezeu încă domnea peste lume. Ura îl atingea la fel de puţin ca şi pioşenia.

Cu astfel de gânduri şi altele asemănătoare îşi începea Mendel ziua. Mai demult, îşi amintea el, îi era uşor să se scoale, căci era trezit de aşteptarea bucuroasă a rugăciunii şi de plăcerea de a reînnoi apropierea conştientă de Dumnezeu. Din căldura binefăcătoare a somnului intra în strălucirea rugăciunii, şi mai apropiată, şi mai familiară, ca într-o sală somptuoasă şi totuşi obişnuită, în care locuia tatăl cel puternic şi totuşi zâmbitor. „Bună dimineaţa, tată!” spunea Mendel Singer – şi i se părea că aude un răspuns. Fusese o amăgire. Sala era somptuoasă şi rece, tatăl puternic şi rău. În afară de tunete, alte sunete nu-i rosteau buzele.

Mendel Singer ridică oblonul, puse partiturile, textele cântecelor, plăcile de gramofon pe pervazul îngust şi ridică cu o stinghie lungă jaluzeaua metalică. Apoi îşi umplu gura cu apă, stropi podeaua, puse mâna pe mătură şi strânse laolaltă mizeria zilei trecute. Luă cu un făraş mic resturile de hârtie, le puse în vatră, făcu un foc şi le arse.

Apoi ieşi afară, cumpără câteva ziare şi le duse câtorva vecini acasă, întâlni băieţii care vindeau lapte şi brutarii treziţi devreme, îi salută şi se întoarse la prăvălie. Curând apărură cei din familia Skowronnek. îl trimiseră să facă rost de una, de alta. Toată ziua îi era dat să audă: „Mendel, du-te şi cumpără o scrumbie!”, „Mendel, mai trebuie puse stafidele la borcan!”, „Mendel, ai uitat rufele!”, „Mendel, s-a rupt scara!”, „Lipseşte un ochi de geam de la felinar!” ori „Unde-i tirbuşonul?”. Şi atunci Mendel ieşea şi cumpăra o scrumbie, punea stafidele la borcan, aducea rufele, repara scara, ducea felinarul la geamgiu ori găsea tirbuşonul. Vecinele veneau uneori după el, ca să stea cu copiii mici atunci când vreun cinematograf îşi schimba programul ori apărea vreun spectacol nou de teatru. Şi Mendel stătea cu copiii străini şi, aşa cum odinioară legănase acasă coşul lui Menuhim, împingându-l uşor cu degetele, legăna şi acum, împingându-le uşor şi gingaş cu vârful piciorului, leagănele unor sugari străini ale căror nume nu le ştia. În vremea asta cânta un cântec vechi, foarte vechi: „Zi după mine, Menuhim: «La început, Dumnezeu a făcut cerurile şi pământul», zi după mine, Menuhim!”

Era în luna ***elul*** şi începeau zilele marilor sărbători. Toţi evreii din cartier voiau să orânduiască în odaia din spate a lui Skowronnek o casă de rugăciuni provizorie. (Căci nu le plăcea să meargă la sinagogă.)

— Mendel, o să ne rugăm în camera ta! spuse Skowronnek. Ce zici?

— Rugaţi-vă! răspunse Mendel.

Privea cum se adunau evreii, cum aprindeau lumânările galbene şi mari, cu smocurile fitilului ieşite în afară. Ajuta şi el fiecărui negustor să lase obloanele şi să închidă uşile. Vedea cum toţi îşi puneau pe deasupra halatele albe, ajungând să semene cu nişte cadavre, înviate din morţi spre a-l slăvi pe Dumnezeu. Îşi scoteau pantofii şi rămâneau în ciorapi, îngenuncheau şi se ridicau din nou în picioare, iar lumânările de ceară, aurii şi mari, precum şi cele de stearină, albe ca florile de cireş, se îndoiau şi picurau pe veşmintele de rugăciune lacrimi fierbinţi ce se

uscau numaidecât. Evreii cei albi se îndoiau asemenea lumânărilor, iar lacrimile lor cădeau şi ele pe podea şi se uscau. Întunecat şi mut, îmbrăcat cu hainele sale obişnuite, Mendel Singer rămânea însă în spate, lângă uşă, şi nu se mişca. Îşi ţinea gura închisă şi avea inima ca de piatră. Cântecul lui Kol Nicire se înălţa ca o boare fierbinte. Buzele lui Mendel Singer rămâneau nemişcate şi inima ca de piatră. Întunecat şi mut, îmbrăcat cu hainele sale obişnuite, el rămânea în spate, lângă uşă. Nimeni nu-l băga în seamă. Evreii se străduiau să nu-l vadă. Era un străin printre ei. Unii se gândeau la el şi se rugau pentru el. Mendel Singer stătea însă drept lângă uşă şi era supărat pe Dumnezeu. Se roagă toţi pentru că se tem, îşi zicea el în sinea lui. Eu însă nu mă tem. Eu nu mă tem!

După ce plecară toţi, se întinse pe canapeaua tare. Stăruia acolo căldura trupurilor celor care se rugaseră. În cameră încă mai ardeau patruzeci de lumânări. El nu îndrăznea să le stingă, iar ele nu-l lăsau să adoarmă. Aşa că zăcu treaz toată noaptea. Se gândea la feluri dintre cele mai neobişnuite de a huli. Îşi închipuia că acum iese în cartierul italienesc, cumpără dintr-un restaurant carne de porc şi se întoarce s-o mănânce aici, lângă lumânările ce ardeau în tăcere. Chiar îşi desfăcu batista, chiar îşi numără bănuţii pe care îi avea, însă nu plecă din cameră şi nu mânca nimic. Stătea întins pe canapea, îmbrăcat, cu ochii trezi şi larg deschişi, şi murmura: „S-a sfârşit, sfârşit, sfârşit cu Mendel Singer! Nu are nici fiu, nici fiică, nici muiere, nici casă, nici bani şi niciun Dumnezeu! S-a sfârşit, sfârşit, sfârşit cu Mendel Singer!”. Flăcările aurii şi albăstrii ale lumânărilor tremurau uşor. Fierbinţi, lacrimile de ceară picurau cu zgomot pe tăvile de sub sfeşnice, în nisipul galben din piuliţele de alamă, pe verdele închis al sticlelor. Respiraţia fierbinte a celor ce se rugaseră încă mai stăruia în cameră. Pe scaunele aşezate pentru ei se mai aflau încă veşmintele albe de rugăciune, aşteptând dimineaţa şi prelungirea rugăciunii. Mirosea a ceară şi a fitil carbonizat. Mendel părăsi odaia, deschise prăvălia, ieşi la aer. Era o noapte senină de toamnă. Nici ţipenie de om.

Mendel se plimbă încolo şi încoace prin faţa prăvăliei. Se auziră paşii rari şi apăsaţi ai poliţistului. Atunci Mendel se întoarse în prăvălie. Continua să-i evite pe cei în uniformă.

Vremea sărbătorilor trecuse, toamna venea, ploaia cânta. Mendel cumpăra scrumbii, mătura podeaua, aducea rufele, repara scara, căuta tirbuşonul, punea stafidele la borcan, se plimba încolo şi încoace pe mijlocul uliţei. Pentru ce primea de pomană abia dacă mulţumea, salutul nu-l întorcea, la întrebări răspundea cu da sau nu. După-amiaza, când oamenii se adunau să vorbească despre politică şi să citească cu voce tare din ziare, Mendel se culca pe canapea şi dormea. Discursurile celorlalţi nu-l trezeau. Războiul nu-l interesa câtuşi de puţin. Cântecele de pe cele mai noi plăci îl făceau să adoarmă mai repede. Se trezea abia atunci când se făcea din nou linişte şi toţi dispăruseră. Apoi mai vorbea o vreme cu bătrânul Skowronnek.

— Nora ta se mărită, spuse odată Skowronnek.

— Foarte bine! răspunse Mendel.

— Dar se mărită cu Mac!

— Eu am sfătuit-o!

— Prăvălia merge bine!

— Nu-i prăvălia mea.

— Mac ne-a trimis vorbă că vrea să-ţi dea bani!

— Nu vreau bani!

— Noapte bună, Mendel!

— Noapte bună, Skowronnek!

Ştirile pline de atrocităţi izbucneau în flăcări în ziarele pe care Mendel obişnuia să le cumpere în fiecare dimineaţă. Izbucneau în flăcări, iar el percepea reflexul lor împotriva propriei voinţe, căci nu voia să ştie nimic despre ele. Peste Rusia nu mai domnea niciun ţar. Bun, şi ce dacă nu mai domnea niciun ţar? Oricum, ziarele nu ştiau să spună nimic despre Ionas şi Menuhim. La Skowronnek se punea pariu că războiul avea să se termine într-o lună. Bun, şi ce dacă se termina războiul? Şmarie nu se întorcea. Conducerea casei de nebuni îi scria că starea lui Miriam nu se îmbunătăţise. Bun, spuse Mendel, Miriam nu se va

face sănătoasă!

Vechiul lui caftan negru căpătase un luciu verde pe la umeri, iar cusătura devenise vizibilă pe toată lungimea spinării, ca un desen minuscul al coloanei vertebrale. Trupul lui Mendel Singer se împuţina din ce în ce mai mult. Poalele hainei lui se făceau din ce în ce mai lungi şi nu mai atingeau în timpul mersului doar carâmbii cizmelor, ci ajungeau până aproape de glezne. Barba, care-i acoperise mai demult numai pieptul, crescuse până la ultimii nasturi ai caftanului. Cozorocul căciulii din rips negru, ajuns acum verzui, era moale şi se întindea, atârnând inert ca o cârpă peste ochii lui Mendel Singer. În buzunare, Mendel Singer avea multe lucruri: pacheţele după care fusese trimis, ziare, diverse unelte cu care repara obiectele stricate din casa Skowronnek, gheme de sfoară în diverse culori, hârtie de împachetat şi pâine. Aceste greutăţi îi îndoiau şi mai mult lui Mendel spinarea, iar pentru că buzunarul drept era de obicei mai greu decât cel stâng, trăgea în jos şi umărul drept al bătrânului. Aşa mergea pe uliţă, strâmb şi gârbovit, un om şubrezit, cu genunchii îndoiţi, abia târându-şi picioarele. Noutăţile lumii şi zilele săptămânii şi sărbătorile celorlalţi se rostogoleau pe lângă el ca nişte trăsuri în drum spre o casă veche şi îndepărtată.

Într-o bună zi, războiul se termină cu adevărat. Cartierul era gol. Oamenii plecaseră să vadă serbările păcii şi întoarcerea regimentelor. Mulţi îl însărcinară pe Mendel să aibă grijă de casele lor. Merse de la o locuinţă la alta, controla clanţele şi lacătele şi se întoarse acasă, la prăvălie. I se păru că aude undeva, într-o depărtare necuprinsă, vuietul festiv al lumii vesele, pocnetul focurilor de artificii şi râsul a zeci de mii de oameni. O pace liniştită, lipsită de măreţie, puse stăpânire pe el. Îşi scărpina încet barba cu degetele, gura i se lăţea într-un zâmbet, da, chiar chicote mărunte îi ieşeau din gâtlej, în cascade scurte. „Şi Mendel o să-şi facă o sărbătoare”, şopti el şi se îndreptă pentru prima oară spre unul din gramofoanele castanii

Văzuse cum se porneşte aparatul. „O placă, o placă!”

spuse el. De dimineaţă fusese acolo un soldat întors acasă şi îi adusese o jumătate de duzină de plăci, cântece noi din Europa. Mendel o scoase din ambalaj pe cea de deasupra, o aşeză cu grijă pe aparat, stătu o vreme să se gândească, pentru a-şi aduce aminte exact cum trebuia să procedeze, şi în cele din urmă fixă acul pe ea. Aparatul hârâi. Apoi se auzi cântecul. Era seară şi Mendel stătea pe întuneric lângă gramofon şi asculta. În fiecare zi auzise aici cântece, vesele şi triste, molcome şi săltăreţe, sumbre şi luminoase, însă niciodată nu existase aici un cântec precum acesta. Se prelingea ca un firişor de apă, murmurând cu blândeţe, apoi creştea ca marea şi începea să vuiască. Acum aud întreaga lume, se gândea Mendel. Cum este posibil ca întreaga lume să fie încrustată pe o placă atât de mică? în clipa în care un mic flaut cristalin îşi făcu apariţia şi de acum nu mai părăsi viorile de catifea, însoţindu-le asemenea unui tiv îngust şi fidel, Mendel izbucni în plâns pentru prima dată după mult timp. Cântecul se sfârşise. îl mai puse o dată şi îl mai puse şi a treia oară. În cele din urmă, începu să cânte şi el cu vocea lui răguşită şi să bată ritmul, izbind cu degete sfioase în suportul cutiei.

Aşa îl găsi Skowronnek la întoarcerea acasă. Închise gramofonul şi spuse:

— Mendel, aprinde lampa! Ce asculţi aici?

Mendel aprinse lampa

— Skowronnek, vezi tu cum îi zice cântecului.

— Astea sunt plăcile noi, spuse Skowronnek. Azi le-am cumpărat. Cântecul se numeşte – şi Skowronnek îşi puse ochelarii, aduse placa la lumina lămpii şi citi. Cântecul se numeşte: „Cântecul lui Menuhim”.

Brusc, Mendel simţi că se sfârşeşte. Fu nevoit să se aşeze. Se uita fix la placa lucioasă din mâinile lui Skowronnek.

— Ştiu la ce te gândeşti, spuse Skowronnek.

— Da, răspunse Mendel.

Skowronnek mai învârti o dată manivela

— Frumos cântec, spuse Skowronnek, apoi îşi lăsă capul pe umărul stâng şi începu să asculte cu atenţie.

Treptat, prăvălia se umplu cu vecinii care veniseră mai târziu. Niciunul nu scoase o vorbă. Toţi ascultară cântecul, legănându-şi capetele în ritmul muzicii.

Şi îl ascultară de şaisprezece ori, încât ajunseră să-l ştie pe de rost.

Mendel rămase singur în prăvălie. Încuie cu grijă uşa pe dinăuntru, goli vitrina şi începu să se dezbrace. Cântecul îi însoţea fiecare pas. În timp ce adormi, i se păru că melodia cristalină şi albastră se contopeşte cu scâncetul jalnic, cu cântecul lui Menuhim, cu singurul cântec al lui Menuhim, al fiului său Menuhim, pe care nu-l mai ascultase de mult.

XV

Zilele se făceau mai lungi. Dimineţile aveau în ele aşa de multă lumină, încât puteau pătrunde în odaia din spate, lipsită de ferestre, a lui Mendel Singer chiar şi prin oblonul închis. În aprilie, uliţa se trezea mai devreme cu mai bine de un ceas. Mendel aprinse lampa cu spirt, puse de ceai, umplu chiuveta albastră şi mică, îşi cufundă faţa în lighean, se şterse cu un colţ al prosopului atârnat de clanţa uşii, ridică oblonul, îşi umplu gura cu apă, stropi duşumeaua cu grijă, urmărind ornamentele încolăcite desenate în praf de jetul luminos pornit din buzele lui ţuguiate. Lampa cu spirt se şi auzea sâsâind; nici măcar de ora şase nu bătuse încă. Mendel ieşi în faţa uşii. Pe uliţă, ferestrele se deschideau parcă de la sine. Era primăvară.

Era primăvară. Se pregătea sărbătoarea de Paşti şi Mendel dădea o mână de ajutor în toate casele. Trecea cu rindeaua peste hiaturile de lemn ale meselor ca să le cureţe de resturile profane de mâncare de peste an. Aşeza în rafturile albe ale vitrinelor pachetele rotunde, de formă cilindrică, în care erau înfăşurate în hârtie purpurie mai multe straturi de pască şi elibera vinurile din Palestina de pânzele de păianjen sub care zăcuseră în pivniţele vechi. Desfăcea paturile vecinilor şi le căra bucată cu bucată în curţi, unde soarele blând de aprilie ademenea vermina să iasă la iveală şi-o lăsa pradă exterminării cu benzină, terebentină şi gaz. În colile roze şi azurii de hârtie

decorativă tăia cu foarfecă găuri rotunde şi unghiulare şi franjuri şi le prindea de rafturile bucătăriilor cu pioneze, pentru a servi veselei ca suport împodobit. Umplea cu apă fierbinte butoaiele şi putinile şi ţinea bile metalice mari atârnate de prăjini de lemn deasupra focului din vatră până ce acestea se înroşeau. Apoi cufunda bilele în puţini şi butoaie, apa începea să sfârâie şi atunci vasele erau curăţate aşa cum era prescris, în mojare uriaşe pisa păscuţele până deveneau făină, o vărsa în saci curaţi şi îi lega la gură cu funduliţe albastre. Toate acestea le făcuse odată în propria-i casă. Acolo se făcea mai greu primăvară decât în America. Mendel îşi aducea aminte de zăpada cenuşie ce se învechea la marginea podului de lemn de pe trotuarul din Zuchnow, de sloiurile cristaline din jurul vranelor, de ploile blânde ce veneau pe neaşteptate şi cântau toată noaptea în jgheaburile acoperişurilor, de tunetele îndepărtate ce se rostogoleau în spatele pădurii de pin, de bruma albă ce acoperea tandru fiecare dimineaţă azurie, de Menuhim, pe care Miriam îl băgase într-un butoi uriaş ca să nu se mai împiedice de el şi de speranţa că, în sfârşit, în sfârşit, anul acesta vine Mesia.

Dar nu venea. Nu vine, îşi zicea Mendel în sinea lui, nu va veni. Alţii n-aveau decât să-l aştepte. Mendel nu-l aştepta.

Totuşi, în această primăvară, Mendel le apăru prietenilor şi vecinilor săi schimbat. îl auzeau uneori fredonând un cântec şi îi surprindeau un surâs blând sub barba albă.

— Se poartă din ce în ce mai mult ca un copil, a îmbătrânit, spunea Groschel.

— A uitat tot, spunea Rottenberg.

— Asta-i o bucurie înainte de moarte, era de părere Menkes.

Skowronnek, care îl cunoştea cel mai bine, tăcea. Doar o singură dată, într-o seară, îi spuse femeii lui înainte de culcare:

— De când au venit plăcile cele noi, Mendel al nostru s-a făcut alt om. Uneori îl surprind cum dă singur drumul

la gramofon. Tu ce crezi?

— Cred, replică nerăbdătoare doamna Skowronnek, că Mendel îmbătrâneşte şi dă în mintea copiilor şi în curând n-o să mai fie bun de nimic.

Ea era de o bună bucată de vreme nemulţumită de Mendel. Cu cât acesta îmbătrânea, cu atât mila ei faţă de el se împuţina. Treptat, uită şi că Mendel fusese un om înstărit, iar compasiunea ei, hrănită până atunci de respect (căci avea un suflet mic), se topi. Nici nu-i mai zicea ca la început mister Singer, ci simplu Mendel, cum avea să facă în curând toată lumea. Iar dacă mai înainte îi împărţea comisioane cu o anumită rezervă, care trebuia să arate că fidelitatea lui o onora şi totodată o ruşina, acum poruncile ei deveniră atât de nerăbdătoare, încât nemulţumirea faţă de obedienţa lui era vizibilă chiar de la început. Deşi Mendel nu avea probleme cu auzul, ca să vorbească cu el doamna Skowronnek ridica tonul, temându-se parcă să nu fie rău înţeleasă şi vrând să dovedească prin ţipetele ei faptul că Mendel îi urma greşit poruncile, pentru că îi vorbise pe tonul ei obişnuit. Ţipetele ei erau o măsură de prevedere; doar ele îl jigneau pe Mendel. Căci lui, atât de înjosit de cer, puţin îi păsa de batjocura binevoitoare şi uşuratică a oamenilor, simţindu-se jignit doar atunci când era pusă la îndoială capacitatea lui de pricepere.

— Fuga, Mendel! – aşa începea fiecare comision al doamnei Skowronnek. El îi punea la încercare răbdarea, părându-i-se prea lent.

— Nu mai ţipaţi aşa, replică Mendel când şi când, vă aud foarte bine.

— Dar nu vă grăbiţi. Aveţi timp, ce vă pasă!

— Am mai puţin timp decât dumneavoastră, doamnă Skowronnek, căci doar sunt mai bătrân decât dumneavoastră!

Nepricepând prea repede sensul ascuns al răspunsului şi nici dojana şi simţindu-se doar ironizată, doamna Skowronnek se întoarse numaidecât către cel mai apropiat om din prăvălie şi spuse:

— Ei, ce ziceţi de asta? îmbătrâneşte! Mendel al

nostru îmbătrâneşte! I-ar mai fi pus ea şi alte însuşiri în cârcă, însă se mulţumi să vorbească de bătrâneţe, care pentru ea era un viciu.

Când auzea asemenea vorbe, Skowronnek îi spunea femeii lui:

— Toţi îmbătrânim! Eu sunt la fel de bătrân ca Mendel – şi nici tu nu întinereşti!

— Dar poţi să-ţi iei una tânără, spuse doamna Skowronnek Era fericită că în sfârşit avea un prilej potrivit să înceapă o ceartă conjugală.

Iar Mendel, care cunoştea evoluţia unor astfel de controverse şi pricepea de la bun început că în cele din urmă mânia doamnei Skowronnek avea să se descarce împotriva bărbatului ei şi a prietenului acestuia, tremura de teamă ca nu cumva să piardă prietenia lui Skowronnek.

Astăzi, doamna Skowronnek era pornită împotriva lui Mendel Singer dintr-un motiv special.

— Închipuie-ţi, îi spuse bărbatului ei, de câteva zile mi-a dispărut cuţitul de carne. Pot să jur că Mendel l-a luat. Dacă-l întreb, zice că nu ştie. îmbătrâneşte din ce în ce mai mult – a ajuns ca un copil!

Într-adevăr, Mendel luase cuţitul doamnei Skowronnek şi îl ascunsese. Încă de multă vreme pregătea în taină un plan grandios, ultimul din viaţa lui. Într-o seară crezu că e momentul să-l pună în aplicare. Se făcu că adoarme pe canapea, în timp ce vecinii stăteau de vorbă la Skowronnek. Însă, de fapt, Mendel nu dormea. Stătu la pândă şi ascultă cu ochii închişi până când şi ultimul se îndepărtase. Apoi scoase cuţitul de sub perna canapelei, îl băgă sub caftan şi se furişă pe uliţa scăldată în întunericul serii. Felinarele încă nu erau aprinse, totuşi la ferestre se vedea lumina galbenă a lămpilor. Mendel se postă în faţa casei în care locuise cu Debora şi începu să spioneze ferestrele fostei sale locuinţe. Acolo trăia acum tânăra pereche Frisch. Jos deschiseseră un salon modern de îngheţată. Acum tinerii ieşeau din casă. Închiseră salonul. Mergeau la concert. Erau strânşi la pungă, s-ar fi putut spune chiar zgârciţi, harnici şi iubitori de muzică. Tatăl

tânărului Frisch dirijase la Kowno o orchestră care cânta la nunţi. Astăzi era concertul unei orchestre simfonice abia sosite din Europa. Frisch vorbea de câteva zile despre asta. Acum plecau. Nu-l văzură pe Mendel. Trecu pe furiş dincolo, intră în casă, urcă pipăind balustrada prea bine cunoscută şi scoase toate cheile din buzunar. Le avea de la vecinii care-i lăsau locuinţele în supraveghere când mergeau la film. Deschise uşa fără dificultate. Trase zăvorul, se întinse pe podea şi începu să ciocănească în toate scândurile duşumelei, luându-le la rând. Dură foarte mult. Obosi, îşi îngădui o pauză foarte scurtă şi apoi îşi văzu mai departe de treabă. În sfârşit, sună a gol, chiar în locul pe care odată stătuse patul Deborei. Mendel înlătură mizeria dintre scânduri, slăbi scândura la toate cele patru colţuri cu ajutorul cuţitului şi apoi o scoase. Nu se înşelase. Găsi ceea ce căuta. Puse mâna pe batista cu noduri strânse, o ascunse în caftan, aşeză scândura la loc şi se îndepărtă fără zgomot. Nu era nimeni pe coridor, nimeni nu-l văzuse. Închise prăvălia mai devreme ca de obicei şi trase suporţii obloanelor. Aprinse felinarul cel mare, cu abajur, şi se aşeză în conul de lumină al acestuia. Desfăcu batista şi numără conţinutul. Debora economisise şaizeci şi şapte de dolari în monede şi hârtie. Era mult, dar nu ajungea şi asta îl dezamăgi pe Mendel. Dacă mai adăuga şi propriile sale economii, ce primise de pomană şi micile recompense pentru ce lucrase prin case, se făceau exact nouăzeci şi şase de dolari. Nu ajungeau. Aşadar, încă vreo câteva luni! şopti Mendel. Am timp.

Da, avea timp, căci trebuia să mai trăiască încă destul de mult timp! în faţa lui se afla marele ocean. Trebuia să-l traverseze încă o dată. Marea cea mare îl aştepta pe Mendel. Tot Zuchnowul şi împrejurimile îl aşteaptă: cazarma, pădurea de pini, broaştele din mlaştini şi greierii de pe câmpuri. Dacă Menuhim e mort, atunci el zace în micul cimitir şi aşteaptă. Şi Mendel se va culca acolo. Mai înainte, va intra în curtea lui Sameşkin şi n-o să-i mai fie teamă de câini – daţi-i un lup din Zuchnow şi el nu se teme. Fără să ţină seama de gândaci şi de viermi, de

broaşte şi lăcuste, Mendel va fi în stare să se întindă pe pământul gol. Clopotele bisericilor or să vuiască, amintindu-i de lumina atentă la sunete din ochii smintiţi ai lui Menuhim. Mendel va răspunde: „M-am întors acasă, dragă Sameşkin. Nu-mi pasă că alţii cutreieră lumea – lumile mele s-au stins, m-am întors ca să adorm aici pe vecie!”. Noaptea albastră s-a întins peste pământ, stelele strălucesc, broaştele orăcăie, greierii cântă, iar dincolo, în pădurea întunecată, cineva îngână cântecul lui Menuhim.

Aşa adoarme astăzi Mendel, ţinând în mână batista înnodată.

În dimineaţa următoare se duse la locuinţa lui Skowronnek, puse cuţitul pe plita rece din bucătărie şi spuse:

— Uitaţi, doamnă Skowronnek, s-a găsit cuţitul!

Vru să se îndepărteze repede, însă doamna Skowronnek începu:

— S-a găsit! Nici nu era greu, căci dumneavoastră l-aţi ascuns! Apropo, ieri aţi avut un somn adânc. Am mai fost o dată în faţa prăvăliei şi am bătut la uşă. Aţi auzit? Frisch de la salonul de îngheţată are să vă spună ceva foarte important Trebuie să vă duceţi imediat la el.

Mendel se îngrozi. Care vasăzică, cineva îl văzuse ieri; poate că altcineva jefuise casa şi bănuiala pica pe Mendel. Poate că nici nu erau economiile Deborei, ci ale doamnei Frisch, şi el le furase. Genunchii îi tremurau.

— Îngăduiţi-mi să mă aşez, o rugă el pe doamna Skowronnek.

— Puteţi sta două minute, spuse ea, apoi mă apuc de gătit.

— Despre ce fel de treabă importantă este vorba? vru el să afle. Însă ştia dinainte că femeia nu avea să-i destăinuiască nimic.

Ea se distra văzându-i curiozitatea şi tăcea. Apoi consideră că a venit clipa când trebuia să scape de el:

— Nu mă amestec în treburi străine! Dar duceţi-vă la Frisch!

Şi Mendel plecă, hotărând să nu intre la Frisch. Nu

putea să fie decât ceva rău. O să vină de la sine cât se poate de curând. Aşteptă. Însă după-amiază veniră în vizită nepoţii lui Skowronnek. Doamna Skowronnek îl trimise să aducă trei porţii de îngheţată de căpşuni. Mendel intră cu teamă în prăvălie. Din fericire, mister Frisch nu era acolo. Soţia lui îi spuse:

— Soţul meu are să vă spună ceva foarte important. Veniţi neapărat după-masă!

Mendel se făcu că nu aude. Inima-i bătea năvalnic, de parcă ar fi vrut să-i iasă din piept. O ţinea cu amândouă mâinile. În orice caz, îl ameninţa ceva rău. Voia să spună adevărul – Frisch o să-l creadă. Dacă nu va fi crezut, va ajunge la închisoare. Ei, şi ce dacă? Va muri la închisoare. Nu la Zuchnow.

Nu putu să se îndepărteze de zona salonului de îngheţată. Se plimba încolo şi încoace prin faţa prăvăliei. îl văzu pe tânărul Frisch întorcându-se acasă. Ar fi vrut să mai aştepte, însă picioarele, cu de la sine putere, se grăbeau să intre în prăvălie. Deschise uşa care punea în mişcare un clopoţel cu clinchet ascuţit, nemaiavând puterea s-o închidă la loc, încât clopoţelul de alarmă suna neîncetat, iar Mendel rămase buimăcit, prins de violenţa zgomotului, înlănţuit de clinchete şi incapabil să se mişte. Mister Frisch închise uşa. Şi în liniştea care se lăsă acum, Mendel îl auzi pe mister Frisch spunându-i soţiei sale:

— Repede, un sifon cu sirop de zmeură pentru mister Singer!

De când nu i se mai adresase lumea lui Mendel cu „mister Singer”? Abia în clipa asta simţi că multă vreme i se spusese „Mendel” pentru a fi jignit. Asta-i o glumă proastă a lui Frisch, se gândea el. Tot cartierul ştie că tânărul ăsta-i zgârcit, iar el însuşi ştie că nu va plăti siropul de zmeură. Nu-l voi bea.

— Mulţumesc, mulţumesc, spuse Mendel. Nu beau nimic!

— Doar n-o să ne refuzaţi, spuse zâmbind femeia.

— Pe mine n-o să mă refuzaţi, spuse tânărul Frisch.

Îl trase pe Mendel spre o măsuţă de fontă, cu

picioare subţiri, şi îl împinse să se aşeze într-un fotoliu lat, din nuiele împletite. El însuşi se aşează pe un scaun obişnuit de lemn, se trase mai aproape de Mendel şi începu:

— Mister Singer, după cum ştiţi, ieri am fost la concert. Mendel simţi că nu-i mai bate inima. Se rezemă de spetează şi înghiţi o dată ca să rămână în viaţă. Acum, continuă Frisch, eu am ascultat multă muzică, însă aşa ceva nu a mai existat până acum! Treizeci şi doi de muzicanţi, înţelegeţi, şi aproape toţi din ţinutul nostru. Şi au cântat melodii evreieşti, înţelegeţi? Inima prinde să se încălzească – am plâns, tot publicul a plâns. La sfârşit au cântat „Cântecul lui Menuhim", mister Singer, îl ştiţi de pe gramofon. Un cântec frumos, nu-i aşa?

Dar ce vrea? se întreba Mendel în sinea lui.

— Da, da, un cântec frumos.

← în pauză mă duc la muzicanţi. Aglomeraţie. Toţi se îmbulzesc să ajungă la muzicanţi. Unii mai dau de câte un prieten, şi eu la fel, mister Singer, şi eu.

Frisch făcu o pauză. În prăvălie intrau oameni, clinchetul clopoţelului sfâşia auzul.

← îl găsesc, spuse mister Frisch, dar beţi, mister Singer! – îl găsesc pe vărul meu bun, pe Bercovici din Kowno. Băiatul unchiului meu. Şi ne sărutăm. Şi vorbim. Şi deodată zice Bercovici: „Ştii aici pe un bătrân cu numele de Mendel Singer?"

Frisch aşteptă din nou. Dar Mendel Singer nu se mişcă. El luă cunoştinţă că un anume Bercovici întrebase de un bătrân pe nume Mendel Singer.

— Da, spuse Frisch, da, i-am răspuns că-l ştiu pe unul Mendel Singer din Zuchnow. „El este", a zis Bercovici. „Capelmaistrul nostru este un mare compozitor, încă tânăr, un geniu, ale lui sunt cele mai multe bucăţi pe care le cântăm. îl cheamă Alexei Kossak şi este şi el din Zuchnow".

— Kossak? repetă Mendel. Numele de fată al femeii mele era Kossak. E o rudă!

— Da, spuse Frisch, şi se pare că acest Kossak vă

caută. Probabil că vrea să vă comunice ceva. Şi eu trebuie să vă întreb dacă vreţi să staţi de vorbă cu el. Ori mergeţi dumneavoastră la el la hotel, ori îi scriu eu lui Bercovici adresa dumneavoastră.

Mendel se simţea uşor şi totodată apăsat. Bău siropul de zmeură, se rezemă de spetează şi spuse:

— Vă mulţumesc, mister Frisch. Însă nu-i atât de important. Acest Kossak o să-mi povestească tot soiul de lucruri triste pe care oricum le cunosc. Şi în afară de asta – vreau să vă spun adevărul: m-am şi gândit să mă sfătuiesc cu dumneavoastră. Fratele dumneavoastră are o agenţie unde se vând bilete de vapor, nu-i aşa? Vreau să plec acasă, la Zuchnow. Nu mai este Rusia, lumea s-a schimbat. Cât costă astăzi un bilet de vapor? Şi ce acte îmi trebuie? vorbiţi cu fratele dumneavoastră, dar să nu mai spuneţi nimic la nimeni.

— Mă voi interesa, replică Frisch. Însă cu siguranţă nu aveţi aşa de mulţi bani. Şi apoi, la vârsta dumneavoastră!? Poate vă spune ceva acest Kossak! Poate vă ia cu el. Nu rămâne decât puţin la New York! Să-i dau lui Bercovici adresa dumneavoastră? Căci, după câte vă cunosc, nu veţi merge la hotel!

— Nu, spuse Mendel, nu mă voi duce. Scrieţi-i dacă vreţi. Se ridică.

Frisch îl împinse înapoi în fotoliu.

— O clipă, mister Singer, spuse el. Am luat programul. Aici este fotografia acestui Kossak. Şi scoase din buzunarul de la piept un program de format mare, îl desfăcu şi i-l întinse lui Mendel la vedere.

— Un bărbat tânăr, frumos, spuse Mendel. Se uită la fotografie. Deşi poza era tocită, hârtia murdară, iar portretul părea că se destramă în sute de mii de molecule minuscule, ochii lui Mendel îl percepeau acolo, în program, ca pe ceva viu. Vru s-o dea numaidecât înapoi, însă o păstră, uitându-se fix la ea. Fruntea de sub părul negru era lată şi albă asemenea unei pietre lucioase în bătaia soarelui. Ochii erau mari şi luminoşi, îl priveau pe Mendel drept în faţă, iar Mendel nu se mai putea elibera de ei. îl

făceau să se simtă vesel şi uşor, credea Mendel. Vedea inteligenţa lor strălucind. Erau bătrâni şi totodată tineri. Ştiau totul – lumea se reflecta în ei. Privind aceşti ochi, Mendel Singer simţea că el însuşi întinerea, devenea un adolescent, nu mai ştia absolut nimic. Trebuia să afle totul despre aceşti ochi. Îi văzuse, îi visase în vremea primei copilării. În urmă cu mulţi ani, când începuse să studieze Biblia, aceştia erau ochii profeţilor. Bărbaţi cărora însuşi Dumnezeu le-a vorbit au astfel de ochi. Ştiu totul, nu trădează nimic, lumina este în ei.

Mendel privi poza îndelung. Apoi spuse:

— Dacă îngăduiţi, mister Frisch, o voi lua acasă. împături hârtia şi plecă.

Dădu colţul, desfăcu programul, se uită la el şi îl băgă la loc. I se părea că trecuse multă vreme de când intrase în salonul de îngheţată. Trecuseră de atunci cele câteva mii de ani care străluceau în ochii lui Kossak şi anii de când Mendel fusese încă atât de tânăr, încât îşi putuse închipui chipul profeţilor. Voia să se întoarcă, să întrebe de sala de concerte în care cânta orchestra şi să intre. Dar se ruşina. Merse la prăvălia familiei Skowronnek şi povesti că o rudă a femeii lui îl caută în America. I-a îngăduit lui Frisch să-i dea adresa.

— Mâine seară vei mânca la noi, ca în fiecare an, spuse Skowronnek. Era prima seară de Paşti.

Mendel consimţi dând din cap. Ar fi preferat să rămână în odaia lui din spate, căci cunoştea uitătura strâmbă a doamnei Skowronnek şi mâinile ei zgârcite cu care îi împărţea lui Mendel supa şi peştele. Este ultima oară, se gândea el. De astăzi într-un an voi fi la Zuchnow: viu sau mort; mai bine mort.

În seara următoare, dintre toţi oaspeţii el veni cel dintâi, dar se aşeză la masă ultimul. Veni devreme, ca să n-o jignească pe doamna Skowronnek, se aşeză târziu, ca să arate că el se crede cel mai neînsemnat dintre toţi cei prezenţi. Se aşezaseră toţi de jur-împrejur: stăpâna casei, cele două fiice Skowronnek cu bărbaţii şi copiii lor, un călător străin, venit să vândă partituri, şi Mendel. Stătea la

capătul mesei, pe care se aşezase o scândură rindeluită pentru a o prelungi. Mendel era acum atent să menţină nu numai atmosfera paşnică, ci şi echilibrul dintre blatul mesei şi prelungirea ei artificială. Mendel ţinea cu o mână capătul scândurii, pentru că pe masă trebuia să se pună o farfurie ori o cratiţă. Şase lumânări groase şi albe ca zăpada ardeau în şase sfeşnice de argint puse pe faţa de masă albă ca zăpada, a cărei strălucire, şi mai intensă, reflecta cele şase flăcări. Ca nişte paznici albi şi argintii, la fel de înalţi, se ridicau lumânările în faţa lui Skowronnek, stăpânul casei, aşezat în halat alb pe o pernă şi sprijinit de altă pernă, un rege fără de păcat pe un tron fără de păcat. Câtă vreme trecuse de când, în aceleaşi veşminte şi în acelaşi fel, Mendel fusese el însuşi stăpânul mesei şi al sărbătorii? Astăzi stătea încovoiat şi învins, în haina lui cu luciri verzi, la cel din urmă capăt al mesei, cel mai neînsemnat dintre toţi cei de faţă, cu grija propriei sale cumpătări, o biată proptea a serbării. Păscuţele erau acoperite de un şervet alb, o colină ninsă lângă verdele suculent al ierburilor, roşul întunecat al sfeclelor şi galbenul aspru al rădăcinii de hrean. Cărţile cu poveştile despre ieşirea evreilor din Egipt erau deschise pe masă, în faţa fiecărui oaspete. Skowronnek începu să cânte cu voce tare legenda şi toţi repetară cuvintele lui, îl ajunseră din urmă şi cântară într-un glas, în cor, această melodie plăcută, puţin ironică, o enumerare cântată a diverselor minuni, care erau însumate iar şi iară şi iar şi iară dovedeau aceleaşi însuşiri ale lui Dumnezeu: măreţie, bunătate, milostenie, îndurare pentru Israel şi mânie împotriva lui Faraon. Nici negustorul ambulant de partituri muzicale, care nu ştia să citească scrisul şi nu înţelegea obiceiurile, nu se putu sustrage melodiei care îl cucerea cu fiecare frază nouă, îi dădea ghes şi îl mângâia, încât, fără să bage de seamă, începu să fredoneze şi el odată cu ceilalţi. Chiar şi pe Mendel îl îmblânzi faţă de cerul care în urmă cu patru mii de ani dăruise cu generozitate minuni vesele. Era ca şi cum grija lui Dumnezeu faţă de tot neamul îl făcea pe Mendel să fie şi el aproape împăcat cu

propriul şi neînsemnatul său destin. El, Mendel Singer, încă nu cânta împreună cu ceilalţi, însă trunchiul lui se apleca înainte şi înapoi, legănat de cântecul celorlalţi. Auzi nepoţii lui Skowronnek cântând cu voci subţiri şi îşi aminti de vocile propriilor copii. îl mai văzu şi pe Menuhim cel neajutorat pe scaunul neobişnuit de înalt de la masa de sărbătoare. În timpul cântecului, doar tatăl mai aruncase câte o privire grăbită înspre fiul său cel mai mic şi năpăstuit, văzuse lumina atentă la sunete din ochii lui smintiţi şi simţise cum micuţul se chinuia zadarnic să împărtăşească melodia lui lăuntrică şi să cânte ce auzea. Era singura seară din an în care Menuhim purta, asemenea fraţilor săi, o haină nouă şi gulerul alb al cămăşii cu ornamentele cărămizii ca tiv festiv în jurul bărbiei flasce şi revărsate. Când Mendel îi ţinea să bea din vin, el sorbea cu poftă jumătatea de pahar, începea să gâfâie şi să pufnească şi îşi schimonosea faţa într-o încercare nereuşită de a râde ori de a plânge: cine putea să ştie?

La toate acestea se gândea Mendel în vreme ce se legăna în ritmul cântecului celorlalţi. Văzu că ei ajunseseră mult mai departe, dădu câteva pagini şi se pregăti să se ridice ca să elibereze colţul de farfurii, pentru ca nu cumva să se întâmple vreun necaz dacă el avesă-şi ia mâna. Căci se apropia clipa în care se umplea cupa roşie cu vin şi se deschidea uşa ca să intre profetul Eliahu. Paharul purpuriu era pregătit. Cele şase lumini se oglindeau în trunchiul său arcuit. Doamna Skowronnek ridică ochii şi se uită la Mendel. El se ridică în picioare, îşi târî paşii până la uşă şi deschise. Skowronnek cânta acum invitaţia adresată profetului. Mendel aşteptă până ce aceasta se termină. Nu voia să facă drumul de două ori. Apoi închise uşa, se aşeză la loc, îşi propti din nou pumnul sub masă şi cântecul continuă.

Nici nu trecuse un minut de când Mendel se aşezase la loc şi cineva bătu la uşă. Toţi auziră ciocăniturile, însă toţi credeau că li se pare. În această seară, prietenii stăteau acasă şi străzile cartierului erau pustii. La ceasul

acesta nicio vizită nu era posibilă. De bună seamă, vântul era cel care bătea.

— Mendel, spuse doamna Skowronnek, n-ai închis bine uşa.

Atunci ciocănitul se auzi încă o dată, limpede şi mai prelung. Toţi îşi ţinură răsuflarea. Mirosul lumânărilor, plăcerea vinului, lumina galbenă şi neobişnuită şi vechea melodie îi aduseseră pe adulţi şi pe copii atât de aproape de aşteptarea unei minuni, încât răsuflarea lor se opri pentru o clipă, iar ei se uitară unul la altul, uimiţi şi palizi, vrând parcă să se întrebe dacă nu cumva profetul nu cere cu adevărat îngăduinţa să intre. Aşadar, liniştea domni mai departe şi nimeni nu îndrăzni să se mişte. În cele din urmă, Mendel făcu un gest. împinse încă o dată farfuriile spre mijloc. Îşi târî încă o dată picioarele până la uşă şi deschise. Acolo, în holul semiîntunecos, un străin înalt dădu bună seara şi întrebă dacă i se permite să intre. Skowronnek se ridică cu oarecare greutate dintre pernele sale. Se duse la uşă, se uită la străin şi spuse, aşa cum învăţase în America:

— ***Please!***

Străinul intră. Purta un palton închis la culoare, gulerul era ridicat, iar pălăria nu şi-o scoase, desigur, din smerenie faţă de sărbătoarea în mijlocul căreia tocmai picase şi pentru că toţi bărbaţii de faţă aveau capetele acoperite.

E un bărbat distins, îşi zise Skowronnek în sinea lui. Şi, fără să scoată o vorbă, îi descheie străinului paltonul. Bărbatul făcu o plecăciune şi spuse:

— Mă numesc Alexei Kossak. Vă rog să mă scuzaţi. Vă rog foarte mult să mă scuzaţi. Mi s-a spus că se află la dumneavoastră un anume Mendel Singer din Zuchnow. Aş vrea să vorbesc cu el.

— Eu sunt, spuse Mendel, apropiindu-se de oaspete şi înălţându-şi capul. Fruntea îi ajungea până la umărul străinului. Domnule Kossak, am auzit de dumneavoastră. Îmi sunteţi rudă.

— Dezbrăcaţi-vă şi aşezaţi-vă cu noi la masă, spuse

Skowronnek.

Doamna Skowronnek se ridică în picioare. Toţi se strânseră mai aproape unul de altul, ca să-i facă loc străinului. Ginerele lui Skowronnek mai puse un scaun la masă. Străinul îşi atârnă paltonul într-un cui şi se aşeză în faţa lui Mendel. Oaspetelui i se puse în faţă un pahar cu vin.

— Nu vă deranjaţi, spuse Kossak, rugaţi-vă mai departe. Ei continuară. Oaspetele stătea pe locul său, zvelt şi liniştit. Mendel nu-l scăpa din ochi. Alexei Kossak îl privea pe Mendel Singer fără încetare. Stăteau faţă în faţă, învăluiţi de cântecul celorlalţi, dar despărţiţi de aceştia.

Amândoi erau mulţumiţi că, din pricina celorlalţi, nu putuseră să-şi vorbească. Mendel căuta ochii străinului. Când Kossak îşi cobora privirea, bătrânul simţea parcă nevoia să-l roage pe oaspete să şi-o ridice. Toate trăsăturile acestui chip îi erau străine lui Mendel Singer, doar ochii din spatele lentilelor fără ramă îi erau apropiaţi. Către ei aluneca iar şi iar privirea lui, ca într-o întoarcere acasă, spre lumini cunoscute, ascunse în spatele ferestrelor, din peisajul străin al feţei tinere, palide şi subţiri. Buzele-i încleştate erau subţiri şi netede. Dacă aş fi tatăl lui, se gândea Mendel, i-aş spune: „Zâmbeşte, Alexei!”. Scoase încet afişul din buzunar, îl despături sub masă, pentru a nu-i deranja pe ceilalţi, şi i-l întinse străinului. Acesta îl luă şi zâmbi, abia schiţat, duios şi doar preţ de o clipă.

Întrerupseră cântecul, începu masa, doamna Skowronnek puse în faţa oaspetelui o farfurie cu supă fierbinte, iar domnul Skowronnek îl rugă să mănânce cu ei. Negustorul ambulant de partituri începu o discuţie în engleză cu Kossak, din care Mendel nu înţelese absolut nimic. Apoi negustorul ambulant le explică tuturor că acest Kossak este un tânăr geniu, rămâne doar o săptămână la New York şi îşi va îngădui să le trimită celor de faţă bilete gratuite la concertul orchestrei sale. Alte conversaţii nu se mai putură înfiripa. Mâncau într-o grabă puţin festivă, apropiindu-se de încheierea serbării, şi fiecare a doua

înghiţitură era însoţită de o vorbă de politeţe a străinului ori a gazdelor sale. Mendel nu vorbea. Ca să-i facă pe plac doamnei Skowronnek, el mânca şi mai repede decât ceilalţi, pentru a nu oferi niciun prilej de amânare. Toţi salutară sfârşitul mesei şi continuară cu osârdie depanarea cântecelor despre minuni. Skowronnek impunea un ritm din ce în ce mai grăbit, femeile neputându-l urma. Când ajunse însă la psalmi, îşi schimbă vocea, ritmul şi melodia, iar cuvintele pe care le cânta el acum sunau atât de ameţitor, încât până şi Mendel repeta la sfârşitul fiecărei strofe „Aleluia, aleluia”. Clătina din cap, încât barba lui lungă atingea filele deschise ale cărţii, făcând să se audă un foşnet uşor, de parcă barba lui Mendel ar fi vrut să participe la rugăciune fiindcă gura lui Mendel se bucura prea puţin.

Curând terminară. Lumânările arseseră până la jumătate, masa nu mai era lucioasă şi festivă, pe faţa de masă se vedeau pete şi resturi de mâncare, iar nepoţii lui Skowronnek începuseră să caşte. Se opriră la sfârşitul cărţii. Skowronnek spuse cu glas tare dorinţa păstrată din vechime: „Anul viitor la Ierusalim!”. Toţi repetară, închiseră cărţile şi se întoarseră spre oaspete. Acum îi veni rândul lui Mendel să-i pună întrebări vizitatorului. Bătrânul îşi drese glasul, zâmbi şi spuse:

— Ei, domnule Alexei, ce aveţi să-mi povestiţi?

Străinul începu cu jumătate de voce:

— Domnule Mendel Singer, dacă aş fi ştiut adresa dumneavoastră, aţi fi avut de mult veşti de la mine. Însă după război nimeni n-o mai ştia. Ginerele lui Billes, muzicantul, a murit de tifos, casa dumneavoastră din Zuchnow era pustie, căci fiica lui Billes fugise la părinţii ei, care locuiau pe atunci la Dubno, iar la Zuchnow, în casa dumneavoastră, erau soldaţi austrieci. Ei bine, după război am scris managerului meu de aici, însă omul n-a fost îndeajuns de iscusit şi mi-a scris că nu puteţi fi găsit.

— Păcat de ginerele lui Billes! spuse Mendel, gândindu-se la Menuhim.

— Şi acum, continuă Kossak, am o veste plăcută.

Mendel îşi ridică ochii. Am cumpărat casa dumneavoastră de la bătrânul Billes, cu martori şi pe baza unei expertize oficiale. Şi vreau să vă dau banii.

— Cât face?

— Trei sute de dolari! spuse Kossak.

Mendel îşi prinse barba cu mâna, pieptănând-o cu degete răsfirate şi tremurânde.

— Vă mulţumesc! spuse el.

— Iar în ceea ce-l priveşte pe fiul dumneavoastră Ionas, povesti Kossak mai departe, el este dat dispărut din anul 1915. Nimeni n-a putut să spună ceva despre el. Nici în Petersburg, nici la Berlin, nici la Viena, nici la Crucea Roşie elveţiană. M-am informat peste tot şi am pus să se ceară informaţii. Însă acum două luni am întâlnit un tânăr din Moscova. Tocmai venise ca refugiat, trecând peste graniţa poloneză, căci, după cum ştiţi, Zuchnow aparţine acum Poloniei. Iar tânărul fusese camarad de regiment cu Ionas. Mi-a spus că a auzit odată, din întâmplare, că Ionas trăieşte şi luptă în armata alb-gardistă. Acum, desigur, e foarte greu să afli ceva despre el. Însă nu trebuie să vă pierdeţi încă speranţa.

Mendel tocmai voia să deschidă gura, ca să întrebe de Menuhim. Însă prietenul său Skowronnek, care bănuia întrebarea lui Mendel, se aştepta cu certitudine la un răspuns trist şi făcea eforturi să evite în această seară discuţiile tulburătoare ori cel puţin, câtă vreme era cu putinţă, să le amâne, i-o luă înaintea bătrânului spunând:

— Acum, domnule Kossak, pentru că avem plăcerea de a avea în mijlocul nostru un bărbat atât de important cum sunteţi dumneavoastră, poate că ne faceţi bucuria să ne povestiţi ceva din viaţa dumneavoastră. Cum aţi reuşit să scăpaţi cu viaţă după război, revoluţie şi toate celelalte primejdii?

Probabil că străinul nu se aşteptase la o asemenea întrebare, căci nu răspunse imediat. Îşi lăsă ochii în pământ, ca unul care se ruşinează ori trebuie să se gândească, şi răspunse abia după o pauză ceva mai lungă.

— Nu mi s-a întâmplat nimic deosebit. În copilărie am

fost multă vreme bolnav. Tatăl meu a fost un dascăl sărac, asemenea domnului Mendel Singer, cu a cărui soţie mă înrudesc. (Nu-i acum momentul să explic mai îndeaproape gradul de înrudire.) Pe scurt, din pricina bolii mele şi pentru că eram săraci, am ajuns într-un institut de medicină publică. Am fost bine tratat, un medic ţinea la mine în mod deosebit, m-am însănătoşit şi doctorul m-a oprit în casa lui. Acolo – aici Kossak îşi coborî vocea şi capul de parcă ar fi vorbit mesei, încât toţi îşi ţinură respiraţia ca să-l poată auzi bine –, acolo, m-am aşezat într-o bună zi la pian şi am cântat pe dinafară cântece compuse chiar de mine. Soţia doctorului a scris notele la cântecele mele. Războiul a fost şansa mea. Căci, ajungând să cânt muzică militară şi să dirijez o orchestră, am rămas tot timpul la

Petersburg şi am cântat de câteva ori şi în faţa ţarului. După revoluţie, orchestra mea a plecat împreună cu mine în străinătate. Câţiva au renunţat, alţii noi ni s-au alăturat, la Londra am făcut un contract cu o agenţie de concerte şi aşa s-a născut orchestra mea.

Toţi continuau să asculte cu atenţie, deşi oaspetele nu mai povestea de mult nimic. Însă cuvintele sale încă mai pluteau în cameră, ajungând abia acum să-i atingă pe unii dintre cei de faţă. Kossak vorbea incorect jargonul evreilor, amestecând în povestea lui jumătăţi de propoziţii ruseşti, pe care cei din familia Skowronnek şi Mendel nu le înţelegeau luate separat, ci abia în contextul general. Ginerii lui Skowronnek, care veniseră în America în primii ani ai copilăriei, nu înţelegeau decât pe jumătate şi le puneau pe soţiile lor să le traducă povestea străinului în engleză. Negustorul ambulant de partituri repetă după aceea biografia lui Kossak pentru a o putea reţine. Lumânările din sfeşnice nu mai ardeau decât ca nişte cioturi scurte, în cameră se întuneca, nepoţii dormeau în fotolii cu căpşoarele înclinate, însă nimeni nu dădea semne că ar vrea să plece, ba, mai mult, doamna Skowronnek aduse două lumânări întregi şi le lipi peste resturile vechi, dând serii un nou început. I se trezi vechiul respect faţă de

Mendel Singer. Acest oaspete, care era un bărbat de seamă, cântase la curtea ţarului, purta la degetul mic un inel bizar şi la cravată o perlă, era îmbrăcat într-un costum dintr-o stofă europeană de calitate – se pricepea, căci tatăl ei fusese postăvar –, acest oaspete nu putea să meargă cu Mendel în odaia din spate a prăvăliei. Da, spre surprinderea bărbatului ei, ea spuse:

— Mister Singer! Este bine că aţi venit astăzi la noi. Altfel, şi se întoarse spre Kossak, este aşa de modest şi delicat, încât mă refuză ori de câte ori îl invit. Totuşi, noi ne purtăm cu el ca şi cum ar fi copilul nostru cel mai mare.

Skowronnek o întrerupse:

— Mai fă-ne un ceai! Şi în timp ce ea se ridică, el îi spuse lui Kossak:

— Noi toţi vă ştim cântecele încă de multă vreme. „Cântecul lui Menuhim” este al dumneavoastră, nu-i aşa?

— Da, spuse Kossak. Este al meu. Se părea că întrebarea nu-i este pe plac. Îşi aruncă repede privirea spre Mendel Singer şi îl întrebă:

— Soţia dumneavoastră a murit? Mendel dădu din cap că da. După câte ştiu aveţi o fiică, nu-i aşa?

În locul lui Mendel răspunse acum Skowronnek:

— Din păcate, din pricina morţii mamei şi a fratelui Sam i s-au cam întunecat minţile şi acum este la ospiciu.

Străinul lăsă din nou capul în jos. Mendel se ridică şi ieşi.

Voia să întrebe de Menuhim, însă nu avea curajul s-o facă. Oricum, el ştia răspunsul dinainte. Se puse pe sine însuşi în locul oaspetelui şi îşi răspunse: Menuhim este mort de mult. S-a prăpădit într-un mod jalnic. Reţinu propoziţia, îi gustă anticipat amărăciunea, ca apoi, când avea să fie spusă într-adevăr, să-şi poată păstra liniştea. Şi pentru că în străfundurile inimii lui mai simţea încolţind o speranţă firavă, încercă s-o ucidă. Dacă Menuhim ar trăi, îşi zise el, străinul mi-ar fi povestit numaidecât, chiar de la început. Nu! Menuhim este mort de mult. Acum o să-l întreb, ca să se sfârşească odată cu speranţa nătângă. Dar nu întrebă încă. Îşi lăsă timp, iar agitaţia zgomotoasă a

doamnei Skowronnek, care vedea de ceainic în bucătărie, îi oferi prilejul să plece din cameră, ca s-o ajute pe stăpâna casei aşa cum obişnuia. Astăzi însă, ea îl trimise înapoi. El avea trei sute de dolari şi o rudă distinsă.

— Nu vi se potriveşte, mister Singer, spuse ea. Nu-l lăsaţi singur pe oaspetele dumneavoastră!

De altfel, ea era gata. Intră în cameră cu paharele de ceai pline pe tava lată; Mendel o urma. Din ceai ieşeau aburi. În sfârşit, Mendel se hotărâse să întrebe de Menuhim. Şi Skowronnek simţea că întrebarea nu mai putea fi amânată. Mai bine întreba chiar el; Mendel, prietenul lui, nu trebuia să mai ia asupră-şi, pe lângă durerea pe care i-ar provoca-o răspunsul, şi chinul de a întreba.

— Prietenul Mendel a mai avut şi un biet fiu bolnav, pe nume Menuhim. Ce s-a întâmplat cu el?

Străinul nu răspunse nici acum. Învârtea linguriţa pe fundul paharului, fărâmiţând zahărul, şi, parcă vrând să citească în ceai, se uita la paharul cafeniu-deschis. Continuând să ţină linguriţa între degetul mare şi arătător şi mişcându-şi încet mâna bronzată şi subţire, spuse în cele din urmă cu o voce neaşteptat de puternică, de parcă ar fi luat pe neaşteptate o decizie:

— Menuhim trăieşte!

Nu sună a răspuns, sună mai degrabă a strigăt. În clipa următoare, pieptul lui Mendel Singer este scuturat de un hohot de râs. Toţi sunt cuprinşi de spaimă şi se uită ţintă la bătrân. Mendel stă pe fotoliu, rezemat de spetează, şi se scutură de râs. Spinarea îi este aşa de încovoiată, încât nu poate atinge speteaza în întregime, între spetează şi bătrâna ceafa a lui Mendel (peri albi i se răsucesc pe deasupra gulerului ros al hainei) este o distanţă mare. Barba lungă a lui Mendel se mişcă iute, aproape că flutură asemenea unei flamuri albe şi pare că râde şi ea. Din pieptul lui

Mendel se aud când bubuituri, când chicote. Toţi se sperie, Skowronnek se ridică destul de greoi dintre pernele umflate şi, împiedicat de halatul alb şi lung,

înconjoară toată masa, se apropie de Mendel, se apleacă spre el şi îi ia amândouă mâinile între ale lui. Acum râsul lui Mendel se transformă în plâns, începe să suspine şi lacrimile îi şiroiesc din ochii bătrâni, pe jumătate ascunşi, înspre barba sălbăticită, pierzându-se în hăţişul tulbure; rotunde şi pline ca nişte picături de sticlă, unele zăbovesc mai mult printre firele de păr.

În cele din urmă, Mendel se linişteşte. Uitându-se drept în ochii lui Kossak, repetă:

— Menuhim trăieşte?

Străinul se uită liniştit la Mendel şi spune:

— Menuhim trăieşte, este sănătos, ba chiar îi merge bine!

Mendel îşi împreunează mâinile, le înălţă cât poate de sus spre tavan. Vrea să se ridice. Simte că ar trebui să se ridice acum, să-şi îndrepte trupul, să crească mult, mult de tot, să treacă de acoperiş şi să atingă cerul cu mâinile. Nu-şi mai poate descleşta mâinile împreunate. Se uită la Skowronnek, iar bătrânul prieten ştie ce trebuie să întrebe acum în locul lui Mendel.

— Unde este Menuhim acum? întreabă Skowronnek

Vorbind rar, Alexei Kossak răspunde:

— Chiar eu sunt Menuhim.

Toţi se ridică deodată de pe locurile lor, iar copiii, care se şi culcaseră, se trezesc şi izbucnesc în plâns.

Mendel însuşi se ridică atât de repede, încât în spatele lui scaunul cade cu zgomot puternic. El merge, se grăbeşte, aleargă, sare spre Kossak, singurul rămas pe locul lui. În cameră este mare agitaţie. Flacăra lumânărilor începe să tremure, de parcă dintr-odată ar sufla vântul. Pe pereţi flutură umbrele oamenilor aflaţi în picioare. Mendel cade în genunchi în faţa lui Menuhim, rămas pe scaun, caută cu buze neliniştite şi barba fluturând mâinile fiului său, sărută tot ce întâlneşte, genunchi, coapse, vesta lui Menuhim. Mendel se ridică din nou în picioare, ridică mâinile şi începe, ca şi cum ar fi orbit dintr-odată, să pipăie cu degete nervoase faţa fiului său. Bătrânele degete bătătorite trec iute peste părul lui Menuhim, peste fruntea

largă şi netedă, peste lentilele reci ale ochelarilor, peste buzele subţiri şi strâns lipite. Menuhim stă liniştit, neschiţând niciun gest. Toţi cei de faţă se strâng în jurul lui Mendel şi al lui Menuhim, copiii plâng, lumânările pâlpâie, umbrele de pe perete se adună laolaltă, transformându-se în nori grei. Nimeni nu vorbeşte.

În sfârşit, se aude vocea lui Menuhim:

— Ridică-te, tată! spune el. îl prinde de subsuori, îl ridică şi îl ia în braţe ca pe un copil.

Ceilalţi se îndepărtează. Acum Mendel stă în poala fiului său, zâmbeşte în toate părţile, fiecăruia drept în faţă. Şopteşte:

— Durerea îl va face înţelept, urâţenia bun, amărăciunea blând şi boala puternic. Debora a spus-o. Încă îi mai aude vocea. Skowronnek pleacă de la masă, îşi scoate halatul, îşi pune paltonul pe el şi spune:

— Mă întorc numaidecât!

Unde se duce Skowronnek? încă nu-i târziu, abia unsprezece, prietenii stau încă la masă. Merge din casă în casă, la Groschel, la Menkes şi la Rottenberg. Toţi mai pot fi găsiţi încă la masă.

— S-a întâmplat o minune! Veniţi la mine s-o vedeţi!

Îi conduce pe toţi trei la Mendel. Pe drum, o întâlnesc pe fiica lui Lemmel, care tocmai şi-a condus oaspeţii. Îi povestesc despre Mendel şi Menuhim. Tânărul Frisch, care iese să se plimbe puţin cu soţia lui, aude şi el noutatea. Aşadar, câţiva află ce s-a întâmplat. Jos, în faţa casei lui Skowronnek, stă drept mărturie automobilul cu care a venit Menuhim. Câţiva deschid ferestrele şi îl văd. Menkes, Groschel, Skowronnek şi Rottenberg intră în casă. Mendel le vine în întâmpinare, strângându-le mâna fără o vorbă.

Menkes, cel mai chibzuit dintre toţi, luă cuvântul.

— Mendel, spuse el, am venit ca să te vedem fericit, tot aşa cum te-am văzut şi nefericit. Îţi aminteşti cum erai la capătul puterilor? Te-am mângâiat. Însă ştiam că este zadarnic. Acum trăieşti o minune pe propria-ţi piele. Aşa cum atunci am fost întristaţi împreună cu tine, tot aşa astăzi ne bucurăm cu tine. Mari sunt minunile împlinite de

Cel Veşnic, astăzi la fel ca în urmă cu mii de ani. Lăudat fie numele Său!

Toţi stăteau în picioare. Fiicele lui Skowronnek, copiii, ginerii şi negustorul ambulant de partituri îşi puseseră pardesiele şi îşi luară rămas-bun. Prietenii lui Mendel nu se aşezară, căci ei erau doar în trecere, ca să-l felicite. Mendel, cel mai scund dintre toţi, aplecat de spate şi îmbrăcat în haina cu luciu verzui, stătea în mijlocul lor ca un obscur rege travestit. Trebuia să se ridice în vârful picioarelor pentru a li se putea uita în ochi.

— Vă mulţumesc, spuse el. Fără ajutorul vostru n-aş mai fi prins ceasul acesta. Uitaţi-vă la fiul meu!

Arătă cu mâna spre el, ca şi cum vreunul dintre prieteni n-ar fi putut să-l privească îndeajuns de temeinic pe Menuhim.

Privirile lor pipăiau stofa costumului, cravata de mătase, perla, mâinile subţiri şi inelul. Apoi spuseră:

— Ce tânăr distins! Se vede că este un om deosebit!

— N-am casă, spuse Mendel către fiul său. Tu vii la tatăl tău, iar eu nu ştiu unde să te culc.

— Vreau să te iau cu mine, tată, replică fiul. Nu ştiu dacă îţi este îngăduit să călătoreşti, căci este sărbătoare.

— Îi este îngăduit, spuseră toţi într-un glas.

— Cred că mi se îngăduie să merg cu tine, fu de părere Mendel. Am săvârşit păcate grele şi Domnul a închis ochii. L-am numit ispravnic. El şi-a înfundat urechile. El este aşa de mare, încât răutatea noastră devine foarte mică. Mi se îngăduie să merg cu tine.

Toţi îl conduseră pe Mendel la maşină. La unele ferestre stăteau vecini şi vecine şi se uitau în jos. Mendel se duse să ia cheile, deschise încă o dată prăvălia, merse în camera din spate şi luă săculeţul de catifea roşie din cui. Suflă, ca să alunge praful de pe el, coborî jaluzelele, închise uşa şi îi dădu cheile lui Skowronnek. Cu sacul în mână, urcă în maşină. Motorul huruia. Se aprinseră farurile. De la unele ferestre se auzeau voci:

— La revedere, Mendel!

Mendel Singer îl apucă pe Menkes de mânecă,

spunându-i:

— Mâine, la rugăciune, vei pune să se dea de ştire că donez trei sute de dolari pentru săraci. Rămâneţi cu bine!

Şi plecă, alături de fiul său, spre Broadway 44, la hotelul Astor.

XVI

Puţin la trup şi gârbovit, îmbrăcat în haina lucind verzui şi cu săculeţul de catifea roşie pe mână, Mendel Singer păşi în hol, se uită la lumina electrică, la portarul blond, la bustul alb al unui zeu necunoscut, aşezat în faţa accesului spre scară, şi la negrul care voia să-i ia sacul. Urcă în lift şi se văzu în oglindă alături de fiul său, apoi închise ochii, căci simţea că-l apucă ameţeala. Murise deja, plutea către cer, zborul nu se mai sfârşea. Fiul său îl apucă de mână, ascensorul se opri, Mendel merse pe un covor silenţios printr-un coridor lung. Deschise ochii abia când ajunse în cameră. Cum îi era obiceiul, se duse numaidecât la fereastră. Acum văzu pentru prima oară din apropiere noaptea Americii, cerul înroşit, literele, imaginile şi semnele înflăcărate, scânteietoare, fluente, incandescente, roşii, albastre, verzi, argintii, aurii. Auzea cântecul zgomotos al Americii, claxonatul, bubuitul, ţârâitul, scrâşnitul, scârţâitul, ţiuitul şi urlatul. În faţa ferestrei de care stătea rezemat Mendel apărea la fiecare cinci secunde chipul unei fete cu un zâmbet larg, compusă dintr-o sumedenie de scântei şi puncte, dantura strălucitoare din gura deschisă părând a fi dintr-o bucată de argint topit. Spre acest chip plutea o cupă rubinie din care se revărsau spume – se dădea singură peste cap, îşi turna conţinutul în gura deschisă şi apoi se îndepărta pentru a apărea din nou plină, revărsându-se rubinie şi albă ca spuma mării. Era o reclamă pentru o limonadă nouă. Mendel o admira ca pe o reprezentare perfectă a fericirii nocturne şi a sănătăţii de aur. Zâmbi, văzu imaginea apărând şi dispărând de câteva ori şi apoi se întoarse din nou cu faţa spre cameră. Patul său alb era făcut. Într-un balansoar se legăna Menuhim.

— Astăzi nu voi dormi, spuse Mendel. Culcă-te tu şi am să stau lângă tine. La Zuchnow ai dormit în ungher,

lângă plită.

— Mi-aduc aminte perfect de o zi, începu Menuhim scoţându-şi ochelarii – şi Mendel văzu ochii descoperiţi ai fiului său, trişti şi obosiţi îi văzu –, mi-aduc aminte de o dimineaţă, soarele străluceşte cu putere, camera este goală. Şi atunci vii tu, mă ridici, eu stau aşezat pe o masă şi tu atingi un pahar cu o lingură. A fost un clinchet minunat, aş vrea astăzi să-l pot compune şi cânta. Apoi cânţi. Apoi încep să răsune clopotele, foarte vechi, ca nişte linguri mari şi grele se izbesc de nişte pahare uriaşe.

— Mai departe, mai departe, spuse Mendel. Şi el îşi amintea exact de ziua aceea, în care Debora plecase de acasă pentru a pregăti drumul la Kapturak.

— Acesta este singurul lucru din vremurile de început! spuse fiul. Apoi vine vremea când ginerele lui Billes, violonistul, cântă. Cred că el cântă în fiecare zi. Termină de cântat, însă eu îl aud mereu, ziua întreagă, noaptea întreagă.

— Mai departe, mai departe, îl îndemnă Mendel, pe tonul folosit întotdeauna pentru a-şi îndemna elevii să înveţe.

— Apoi multă vreme nu urmează nimic! Apoi, într-o bună zi, văd un foc mare, roşu şi albastru. Mă culc pe jos. Mă târăsc spre uşă. Deodată cineva mă smulge de la pământ şi mă goneşte – alerg. Sunt afară, oamenii sunt pe partea cealaltă a uliţei. Foc! ţipă ceva din mine.

— Mai departe, mai departe, îi dă ghes Mendel.

— Nu mai ştiu nimic. Mai târziu mi s-a spus că multă vreme aş fi fost bolnav şi mi-aş fi pierdut cunoştinţa. Îmi mai aduc aminte abia de timpul petrecut la Petersburg: o sală mare, paturi albe, mulţi copii în paturi, cântă un armoniu sau o orgă şi cânt şi eu cu glas puternic. Apoi doctorul mă duce acasă cu maşina o femeie blondă şi înaltă, într-o rochie de un albastru pal, cântă la pian. Se ridică în picioare. Mă duc la clape: cântă când le ating. Dintr-odată cânt la pian cântecele orgii şi tot ce pot cânta din gură.

— Mai departe, mai departe, îl îndeamnă Mendel.

— Nu ştiu să fie altceva mai important pentru mine decât aceste câteva zile. Mi-aduc aminte de mama. Era cald şi moale lângă ea, cred că avea o voce foarte gravă, iar faţa ei era foarte mare şi rotundă, cât o lume întreagă.

— Mai departe, mai departe, spuse Mendel.

— Nu-mi amintesc de Miriam, de Ionas şi de Şmarie. Despre ei am aflat abia mult mai târziu de la fata lui Billes.

Mendel suspină.

— Miriam, repetă el. O vedea în faţa lui, înfăşurată în şalul auriu, cu părul negru-albastru, sprinţară şi jucăuşă, o tânără gazelă. Avea ochii lui.

— Am fost un tată rău, spuse Mendel. M-am purtat rău cu tine şi cu ea. Acum este pierdută, niciun medicament n-o mai poate ajuta.

— Vom merge la ea, spuse Menuhim. Dar eu, tată, nu am fost vindecat?

Da, Menuhim avea dreptate. Omul este nemulţumit, îşi zise Mendel. Tocmai s-a întâmplat o minune şi numaidecât vrea s-o vadă şi pe următoarea. Aşteaptă, aşteaptă, Mendel Singer! Uită-te doar ce a ieşit din Menuhim schilodul! Subţiri sunt mâinile lui, înţelepţi îi sunt ochii, fragezi îi sunt obrajii.

— Du-te şi te culcă, tată! spuse fiul. Se aşează pe podea şi îi trase lui Mendel Singer cizmele vechi din picioare. Se uită la tălpile crăpate, cu margini crestate, la pielea galbenă şi peticită, la carâmbii jerpeliţi, la ciorapii plini de găuri, la pantalonii deşiraţi. îl dezbrăcă pe bătrân şi îl aşează în pat. Apoi ieşi din cameră, îşi luă din geamantan o carte, se întoarse la părintele lui, se aşează în balansoarul de lângă pat, aprinse lampa verde şi mică şi începu să citească.

Mendel se făcea că doarme. Se uita clipind printr-o crăpătură îngustă dintre pleoape. Fiul său puse cartea deoparte şi spuse:

— Te gândeşti la Miriam, tată! Mergem s-o vedem. O să chem medici. O vor vindeca. O vor vindeca. E încă tânără! Culcă-te!

Mendel închise ochii, însă nu adormi. Se gândea la

Miriam, auzea zgomotele neobişnuite ale lumii, simţea prin pleoapele deschise flăcările nocturne ale cerului luminos. Nu dormea, însă îi era bine, se odihnea cu mintea trează, înfăşurat în somn, el aştepta dimineaţa.

Fiul îi pregăti baia, îl îmbrăcă, îl urcă în maşină. Merseră îndelung pe străzile zgomotoase, ieşiră din oraş, intrară pe un drum lung şi lat, pe ale cărui margini erau pomi înmuguriţi. Motorul scotea un sunet clar, barba lui Mendel fâlfâia în vânt. Tăcea.

— Vrei să ştii încotro mergem, tată? întrebă fiul.

— Nu, răspunse Mendel. Nu vreau să ştiu nimic! Oriunde mergi este bine.

Şi ajunseră într-o lume unde nisipul afânat era galben, marea întinsă albastră şi toate casele erau albe. Pe terasa uneia dintre case, la o măsuţă albă, stătea Mendel Singer. Sorbea un ceai brun-auriu. Peste spinarea lui gârbovită lumina pentru prima oară în acest an soarele cald. Mierlele ţopăiau tot mai aproape de el. În vremea asta, suratele lor cântau în faţa terasei. Valurile mării se izbeau de mal cu mişcări ritmice şi domoale. Pe albastrul pal al cerului se vedeau câţiva norişori albi. Sub cerul acesta, lui Mendel îi venea uşor să creadă că odată Ionas avea să reapară şi Miriam s-ar putea întoarce mai frumoasă decât toate femeile lumii, cita el în sinea lui. El însuşi, Mendel Singer, va intra după anii bătrâneţii în moartea cea bună, înconjurat de mulţi nepoţi şi sătul de viaţă, cum scrie în cartea lui Iov. Simţea o dorinţă ciudată şi totodată interzisă de a-şi scoate vechea căciulă din rips de mătase şi de a lăsa soarele să-i bată ţeasta bătrână. Şi pentru prima dată în viaţa lui, Mendel Singer îşi descoperi de bunăvoie capul, aşa cum n-o făcuse decât la slujbă şi la baie. Un vânt de primăvară îi unduia firele de păr încreţite şi rare de pe capul pleşuv ca pe nişte plante bizare şi delicate.

Aşa saluta Mendel Singer lumea.

De sub acoperişul terasei, un pescăruş ţâşni ca un proiectil argintiu al cerului. Mendel îi observă zborul vertical şi urma albă ca o umbră rămasă în aerul albastru.

Atunci fiul spuse:

— Săptămâna viitoare plec la San Francisco. La întoarcere, mai cântăm zece zile la Chicago. Tată, cred că peste patru săptămâni putem să plecăm în Europa!

— Şi Miriam?

— Chiar astăzi am s-o văd şi am să vorbesc cu medicii. Totul va fi bine, tată. Poate o luăm cu noi. Poate se va însănătoşi în Europa!

Se întoarseră la hotel. Mendel merse în camera fiului său. Era obosit.

— Întinde-te pe canapea, dormi puţin, spuse fiul. Peste două ore sunt din nou aici!

Ascultător, Mendel se întinse. Ştia unde se duce fiul său. Mergea la sora lui. Era un om minunat, binecuvântarea coborâse peste el, el avea s-o facă sănătoasă pe Miriam.

Mendel privea o fotografie mare dintr-o ramă ruginie de pe măsuţa de la oglindă.

— Dă-mi fotografia! se rugă el.

O privi îndelung. Vedea femeia blondă şi tânără într-o rochie strălucitoare, cum strălucitoare era şi ziua – se afla într-o grădină prin care vântul se plimba mişcând tufele de la marginea rondurilor. Doi copii, o fată şi un băiat, stăteau lângă un car mic tras de măgari, un car dintre acelea care se folosesc în anumite parcuri ca vehicul de jucărie.

— Dumnezeu să-i binecuvânteze! spuse Mendel.

Fiul plecă. Tatăl rămase pe canapea – cu o mişcare liniştită puse fotografia alături. Ochii lui obosiţi rătăciră prin cameră în direcţia ferestrei. De pe canapeaua lui putea să vadă o bucată de cer franjurată, fără nori. Mai luă o dată tabloul. Era acolo nora lui, soţia lui Menuhim, erau nepoţii, copiii lui Menuhim. Dacă se uita mai atent la fată, i se părea că vede un tablou din copilărie al Deborei. Debora era moartă; cu ochi străini, din lumea de dincolo, poate că ea trăia această minune. Recunoscător, Mendel îşi aminti de căldura ei tânără de care se bucurase odinioară, de obrajii ei îmbujoraţi, de ochii ei pe jumătate deschişi, strălucind în întunericul nopţilor de dragoste, lumini

înguste şi amăgitoare. Te-ai dus, Debora!

Se ridică în picioare, împinse un fotoliu lângă canapea, puse tabloul pe fotoliu şi se culcă la loc. În timp ce se închideau încet, ochii lui luau în somn întreaga bucurie albastră a cerului şi chipurile noi ale copiilor. Alături de ei apăreau din fundalul brun portretele lui Ionas şi Miriam. Mendel adormi. Şi se odihni de greutatea norocului şi de măreţia minunilor.

JOSEPH ROTH s-a născut în 1894, într-un orăşel de la graniţa estică a Imperiului Austro-ungar. Între 1916 şi 1918 şi-a făcut serviciul militar, apoi a devenit jurnalist, în 1933 s-a stabilit în Franţa, unde a ajuns să fie cunoscut şi ca intelectual de orientare antinazistă. A scris romane, dar şi povestiri şi eseuri, în care explorează experienţele din război, antisemitismul, relaţia tată-fiu. Printre operele sale cele mai cunoscute se numără *Marşul lui Radetzky* (1932; Polirom, 2013), *Spovedania unui ucigaş* (1936) şi *Legenda sfântului beţiv* (1939). Roth este recunoscut drept unul dintre cei mai importanţi scriitori moderni, alături de Thomas Mann, Proust şi Joyce.

Coperta seriei: Radu Răileanu Foto copertă; *Un evreu rus,* Bain News Service, 1910, Biblioteca Congresului SUA

/ov este mai mult decât un roman şi o legendă, este o operă poetică perfectă, menită să trăiască atunci când tot ce am creat noi, contemporanii lui Roth, va fi dispărut. Greu îţi poţi imagina că poate fi creat ceva mai bun prin unitatea construcţiei, profunzimea percepţiei, puritate ori prin muzicalitatea limbii. „În tot cuprinsul ei, opera lui Joseph Roth este o *tragédie humaine* născută din tehnicile ficţiunii moderne.

Nadine Gordimer

„Această viaţă a unui om obişnuit ne impresionează de parcă ar fi vorba de vieţile noastre, de dorinţele noastre, de zbuciumările noastre.

Ermt Toller